

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ Ε' | ΤΕΥΧ. Α' | ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 - 115 21 ΑΘΗΝΑΙ ΤΗΛ. 72.18.308 | 1/15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1983 | ΑΡΙΘ. 15-16

«ΤΙΜΙΩΤΕΡΑ ΤΩΝ ΧΕΡΟΥΒΕΙΜ...»

(Ἐπὶ τῇ ἑορτῇ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου)

Τὸ ἐκκλησιαστικὸν λειτουργικὸν ἔτος κατὰ τὸν μῆνα Αὐγουστον ἐπισημαίνεται ἰδιαίτερος διὰ τῆς ἑορτῆς τῆς ἐνδόξου Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Εἰς τὸ σχετικὸν διὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐγκώμιόν του Θεόδωρος ὁ Στουδίτης λέγει τὰ ἐξῆς: «Σήμερον ἡ ὑπεραισθητή καὶ φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σελήνη, εἰσερχομένη εἰς τὸν πνευματικὸν οὐρανὸν μετὰ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, ὑφίσταται μὲν ἐκλείπειν ὡς πρὸς τὸ πρόσκαιρον τῆς παρουσίας ζωῆς, ἀλλὰ συγχρόνως, καθὼς ἀνατέλλει, καταλαμπρύνεται διὰ τῆς τιμῆς τῆς ἀθανασίας· σήμερον ἡ χρυσότευκτος καὶ θεοκατασκεύαστος κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματος, ἀναχωροῦσα ἐκ τῶν ἐπιγείων σκηνομάτων, μετακομίζεται εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ εἰς κατάπανσιν ἀτελεῦτητον... Τώρα λοιπόν, ἀφοῦ ἡ Θεοτόκος ἐκλείσει τὰ αἰσθητὰ τῆς μάτια, ἀννῶνει τοὺς δι' ἡμᾶς νοητοὺς (ὑπεραισθητοὺς) ὀφθαλμοὺς ὡς λαμπρὰ καὶ μεγάλα ἄστρα, τὰ ὅποια δὲν ἔχουν ἀκόμη δύσει, διὰ τὰ ἀγρυπνῆ καὶ ἐξευμενίζη (διὰ τῆς μεσιτείας τῆς) τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ πρὸς χάριν τῆς προστασίας τοῦ κόσμου· τώρα, ἀφοῦ ὡς πρὸς τὴν ἑναρθρον ὀμιλίαν ἐκράτησε σιωπηλὰ τὰ θεοκίνητα χεῖλη τῆς, ἀνοίγει διάπλατα, διὰ τὰ λαλῆ πάντοτε, τὸ στόμα τῆς, τὸ ὁποῖον μεσιτεύει ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· τώρα, ἀφοῦ κατεβίβασε διὰ τῆς κοιμήσεως τὰς σωματικὰς καὶ θεοφόρους παλάμας, ἀποκτήσασα τὴν ἀφθαρσίαν, παρουσιάζει αὐτὰς ὑψωμένας πρὸς τὸν Κύριον (εἰς στάσιν δεήσεως) ὑπὲρ ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης».

Οὕτως ἡ Παναγία, διὰ τῆς κοιμήσεώς της κατέστη «τιμιώτερα τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξότερα ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεῖμ» καί, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ψαλμοῦ, ἀννῶθη εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Υἱοῦ τῆς «ἐν ἱματισμῷ διαχρυσῶ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη». Δι' αὐτὸ ὁ ἕμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας μας ψάλλει χαρακτηριστικῶς: «Ἐπὶ σοὶ χαίρει, Κεχαριτωμένη, πᾶσα ἡ κτίσις, ἀγγέλων τὸ σύστημα καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος».

*

Ἡ οὐράνιος αὐτῇ δόξα ἐχαρίσθη εἰς τὴν Παναγίαν ὡς ἐπισφράγισις καὶ στέφανος τοῦ ἐπὶ γῆς ψυχικοῦ καὶ ἠθικοῦ μεγαλείου τῆς.

Ἡ πρώτη μεγάλη ἀρετὴ τῆς Παναγίας ὑπῆρξεν ἡ πίστις, μετὰ τῆς ὁποίας ἡ Ἀπειρόγαμος Νύμφη εἶπε τὸ «Ναὶ» εἰς τὸ θεῖον θέλημα περὶ τοῦ «χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένον» καὶ «ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν μυστηρίου» (Ρωμ. ιδ', 24. Κολ. α', 26). Διὰ τοῦ «Ναὶ» αὐτοῦ, — ὅπερ ὑλοποιήθη εἰς τοὺς πρὸς τὸν ἄγγελον λόγους τῆς «Ἴδοὺ ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατὰ τὸ ρῆμά σου» (Λουκ. α', 38) —, ἡ Παναγία ἐγένετο συλλειτουργὸς τῆς σωτηρίας, ὡς ἡ Εὐα συνεργὸς τῆς ἀπωλείας. Διὰ τοῦ «Ναὶ» αὐτοῦ ἡ Μαρία ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς πάντων, ὅσοι ἔχουν πιστεύσει καὶ θὰ πιστεύσουν εἰς τὸ ἐν Χριστῷ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῇ πίστει ταύτῃ ἡ Μαρία

μετ' ἀγάπης ἐκνοφόρησε καὶ ἐγέννησε τὸν ἐνανθρωπήσαντα Κύριον καὶ συμπαραστάτην εἰς Αὐτὸν μέχρι τοῦ σταυρικοῦ Του θανάτου. Διὰ τῆς ζώσης ταύτης πίστεως ἡ Παναγία, ὡς τὸ πρῶτον καὶ τὸ πλέον ἐκλεκτὸν μέλος τῆς Ἐκκλησίας, συνετέλεσεν εἰς τὴν κατὰ τὸν τελειότερον τρόπον ἐνεργοποίησιν καὶ οἰκειώσιν τοῦ ἔργου τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, ἡ ὁποία κατὰ συγκεκριμένον τρόπον καὶ διὰ τῆς ἰδικῆς τῆς μεσιτείας πραγματοποιεῖται ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἡ πίστις τῆς Παναγίας εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς βιώσεως τοῦ στενοῦ συνδέσμου τῆς Χριστολογίας πρὸς τὴν Ἐκκλησιολογίαν καὶ ἀμφοτέρων τούτων πρὸς τὴν λεγομένην Μαριολογίαν.

Ἄλλ' ἡ πίστις τῆς Παναγίας ἦτο συνφασμένη καὶ μετὰ πλήθους ἄλλων ἀρετῶν, αἱ κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἶναι ἡ βαθεῖα ταπεινοφροσύνη, ἡ ἠθικὴ ἀγνότης καὶ καθαρότης, ἡ ἐν ταῖς θλίψεσιν ὑπομονή, ἡ στοργὴ καὶ ἡ ἀγάπη.

Ἡ βαθεῖα ταπεινοφροσύνη τῆς ἐκλάμπει εἰς τὸ ὅτι ἡ Παναγία, ἂν καὶ συνωμίλησε μετ' ἀγγέλου καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐπεφοίτησεν ἐπ' αὐτήν, δὲν ὀμιλεῖ περὶ τούτων ἀλαζονικῶς, ἀλλὰ σιωπᾶ διατηροῦσα «πάντα τὰ ρήματα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς» (Λουκ. β', 5).

Διὰ τὴν ἠθικὴν ἀγνότητα καὶ καθαρότητα τῆς Παναγίας ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀναφωνεῖ: «Χαίροις ἡ μόνη Μήτηρ Θεοῦ, ἡ πάσης ἀκτίνος φωτεινότερα καὶ πάσης καθαρότητος καθαρωτέρα». Ἡ Παναγία ἦτο ἀληθῶς ἄνθος πάλλενκον. Ὑπῆρξεν «ἄχραντος καὶ ἀμίαντος» (Μ. Ἀ-

Ἡ τῶν οὐρανῶν ὑψηλότερα ὑπάρχουσα, καὶ τῶν Χερουβείμ ἐνδοξότερα, καὶ πάσης κτίσεως τιμιωτέρα· ἡ δὲ ὑπερβάλλουσαν καθαρότητα, τῆς αἰδίου οὐσίας δοχεῖον γεγεννημένη, ἐν ταῖς τοῦ Υἱοῦ χερσί, σήμερον τὴν παναγίαν παρατίθεται ψυχὴν, καὶ σὺν αὐτῇ πληροῦται τὰ σύμπαντα χαρᾶς, καὶ ἡμῖν δωρεῖται τὸ μέγα ἔλεος.

θανάσιος, Γρηγόριος Νύσσης), «μήτηρ σωφροσύνης καὶ ἀγνείας», «καθαρὸν καὶ ἀκέραιον καὶ ἀμόλυντον ἄγαλμα» (Γρηγόριος Νεοκαισαρείας), «σκεῦος θαυμαστὸν» καὶ «ἀρχηγὸς τῆς παρθενίας» (Ἐπιφάνιος Κύπρον). Ὡς ὀρθῶς ἐλέχθη, αἱ λέξεις «ἀγνότης» καὶ Παναγία εἶναι λέξεις ταυτόσημοι.

Οἱ θησαυροὶ τῆς ὑπομονῆς τῆς Παναγίας ἀπεκαλύφθησαν, ὅταν ἐπραγματοποιεῖτο ἡ προφητεία τοῦ Συμεῶν: «Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ρομφαία» (Λουκ. β', 35), καθ' ὃν χρόνον, κατὰ τὴν ἔκφρασιν Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, «τὸν ἴδιον ἄρον ἡ ἀμνὰς ἐθεώρει πρὸς σφαγὴν ἐλκόμενον» καὶ «ἠκολούθει τρυχομένη».

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀγάπην τῆς Κεχαριτωμένης, πᾶς Χριστιανὸς γνωρίζει, ὅτι ἡ Παναγία εἶναι «τῶν θλιβομένων ἡ χαρὰ, Χριστιανῶν ἡ προστάτις», «προστασία καὶ σκέπη», «τῶν καταπονουμένων ὁ λιμὴν ὁ ἀχείμαστος», «λιμὴν θαλαττεύουσι καὶ ὀρμητήριον ἐν τῷ πελάγει τῶν θλίψεων», ὁ καθοδηγῶν τὸ ἔθνος «πύριος στύλος», «ἡ φωτεινὴ καὶ προστατευτικὴ νεφέλη», ἥτις ἐπισκιάζει αὐτῷ «ἐν κινδύνοις καὶ θλίψεσιν».

*

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ ἐορτὴ τῆς ἐνδόξου Κοιμήσεως ἀφ' ἐνὸς ὑπομιμησκει, ὅτι μετὰ παρησίας δεῶν νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὴν μητρικὴν τῆς Παναγίας μεσιτείαν καὶ προστασίαν· ἀφ' ἑτέρου καθιστᾷ συνειδητόν, ὅτι ἡ ἀληθὴς δόξα κατακτᾶται διὰ τῆς ἀρετῆς· καὶ τρίτον προβάλλει τὴν Θεοτόκον ἰδιαιτέρως εἰς τὰς γυναῖκας ὡς τὸ αἰώνιον πρότυπον τῆς ἰδανικῆς ἐνσρκώσεως καὶ πραγματοποιήσεως τῆς ὑπὸ τῶν ποιητῶν ἐξυμνηθείσης ἰδέας τοῦ «αἰωνίου θήλεος» (das ewige Weibliche), ἡ ὁποία πρέπει νὰ εἶναι τὸ θεμέλιον πάσης ὑγιοῦς «φεμινιστικῆς» κινήσεως.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΧΑΛΚΗΣ (ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ - ΒΙΩΜΑΤΑ - ΟΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ)*

4. Ο Μητροπολίτης Ίκονίου Ίάκωβος Στεφανίδης (1951-1955)²³⁰.

Τὸν οὐρανοπολίτην τοῦτον Σχολάρχην καὶ ἐξαίρετον Ἱεράρχην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου διεδέχθη εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς κατὰ Χάλκην Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς ὁ ἐξ Ἰσου ἐξαίρετος καὶ ἅμα ἐπίλεκτος μέλος τῆς Ἱεραρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου αἰδήμιος Μητροπολίτης Ίκονίου κυρὸς Ίάκωβος, ὅστις ἐσφράγισε τὴν Σχολαρχίαν του μετὰ τὴν ρωμαλέαν προσωπικότητά του, μετὰ τὸ αὐστηρὸν τοῦ ἦθος, μετὰ τὴν ὑποδειγματικὴν ἀρχιερατικὴν, ἰδιωτικὴν, καὶ δημοσίαν αὐτοῦ ζωὴν, μετὰ τὴν ἀκατάλυτον ἀγωνιστικὴν του διάθεσιν καὶ πίστιν εἰς τὸν μέγαν ρόλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας γενικώτερον, πρὸς τοῦτοις δὲ μετὰ τὴν ἱστορικὴν του παρρησίαν καὶ τὴν φιλόανθρωπον ψυχὴν του, ἣ ὅποια καὶ ἀπὸ αὐτὸν τοῦτον τὸν κόσμον τῶν αἰώνων μονῶν τοῦ Θεοῦ δὲν ἔπαυσε, μετὰ τὴν ἐλπίδα ἣ ὅποια τὴν διέκρινε καθ' ὅλον τὸν ἐπίγειον αὐτῆς βίον, νὰ προτρέπη τοὺς Ἱεράρχας τοῦ Θρόνου, τοὺς συναδέλφους καὶ ἀμέσους συνεργάτας Καθηγητὰς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, τοὺς μαθητὰς αὐτῆς καὶ ὀλόκληρον γενικῶς τὴν Ρωμηοσύνην λέγουσα: «Μόνον ἀνένδοτον φυλασσέσθω τὸ φρόνημα ἡμῶν, ἄσειστον τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διατηρεῖσθω, καὶ ἤξει ἐν τάχει ὁ ἀντιληψόμενος ὑμῶν ἤξει καὶ οὐ χρονιεῖ»²³¹.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς θεωροῦμεν ἐνταῦθα ὅλως ἀναγκαῖον νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν ἀδυναμίαν, τὴν ὅποیان αἰσθανόμεθα προκειμένου νὰ σκιαγραφήσωμεν τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Ίκονίου κυροῦ Ίακώβου, ὅστις εἰς τὴν συνείδησιν τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς παραμένει πάντοτε ὁ αὐστηρὸς, σοβαρὸς καὶ ἀκίνητος ἐπὶ τοῦ παραθρόνου τοῦ Ναΐ-

Ὁ Μητροπολίτης Ίκονίου Ίάκωβος Στεφανίδης (†)
Καθηγητῆς (1953, 1955 - 57) καὶ Σχολάρχης (1951 - 55)
τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης.

δίου τῆς Σχολῆς ἱστάμενος Σχολάρχης, ὅστις, ἀκολουθῶν πιστῶς τὸ παράδειγμα τοῦ Νεοκαισρείας Χρυσοστόμου, ἔμεινε πάντοτε ἐντὸς τῆς Σχολῆς καὶ οὐδέποτε, ἀνευ ἀποχρῶντος λόγου, ἀπουσίαζεν ἐξ αὐτῆς.

Οὗτος, ὡς ἄσαρκος ἀμετεώριστος τῆς ψυχῆς ὄμμα κεκτημένος καὶ καθαρὰν ὥσπερ ἔσοπτρον τὴν τοῦ πνεύματος αἴγλην ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ, ἐν ἐγκρατεῖᾳ καὶ πόνοις, ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δσιότητι βίου σεμνυόμενος, προσεύχεται ὑπὲρ τῆς Σχολῆς καὶ τῶν μαθητῶν του, τοὺς ὁποίους ὡς γέρας ἀρετῆς καὶ μετὰ τὴν γρανιτωμένην ἀπὸ πνεῦμα Χριστοῦ καὶ ἀγιότητα ψυχῆ του ἀέποίμανεν ἐν τῇ ἀκακίᾳ τῆς καρδίας αὐτοῦ καὶ ἐν

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 359 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 13-14 τεύχους.

230. Περὶ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου του ἰδὲ Β. ΣΤΑΥΡΙΔΟΥ, Ἡ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, τ. II, Θεσσαλονίκη, 1968, σσ. 42-48. ΧΑΡΚΙΑΝΑΚΙ ΣΤ., Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας, Μνήμη Μητροπολίτου Ίκονίου Ίακώβου, ἐν Ἐπετηρίδι Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης, Ἀθῆναι, 1980, σσ. 137-143.

231. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἐπιστολὴ, 140,1. (ΒΕΠ, 55, 167, 27-30).

τῆ συνέσει τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὠδήγησεν αὐτοῦς»²³² εἰς κόσμους μεταφυσικούς καὶ εἰς λειμῶνας πνευματικῆς ἐξάρσεως, δόξης, τιμῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς βυζαντινῆς μεγαλοπρεπειᾶς.

Οὐδεὶς τῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῶν λοιπῶν κληρικῶν τῆς Πατριαρχικῆς Αὐλῆς ὡς καὶ τῶν μελῶν τῆς Ὀμογενείας ἔμεινεν ἀνεπηρέαστος, ἔστω καὶ δι' ὀλίγον, ἀπὸ τῆν λιαν ἐπιβλητικῆν μορφήν τοῦ Ἰκωνίου Ἰακώβου, ὅστις ὡς ἐργάτης τοῦ ἀμπελῶνος καὶ φίλος τοῦ Κυρίου, ὡς θὰ γράψῃ ὁ μελλοντικός Συναξαριστής διὰ τὸν συμπαθῆ καὶ καθαρὸν γενόμενον, διὰ τὸν ἄκακον καὶ ἀπλοῦν, διὰ τὸν κήρυκα τῆς ἀληθείας καὶ αὐστηρὸν λάτρην τῶν γενικῶν συμφερόντων τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας Σχολάρχην τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, ἐπεβλήθη εἰς πάσας τὰς κατὰ διαφόρους καιροὺς γνωρισάσας αὐτὸν συνειδήσεις τῶν πιστῶν τῆς ἑλληνοφώνου κυρίως Ὁρθοδοξίας ὡς νέος ἀσκητής, ὁ ὁποῖος, διὰ τῆς εὐρείας ἀλλὰ πάντοτε ἐν κρυπτῷ ἀσκουμένην φιλανθρωπίας, διὰ τῆς προσευχῆς, τῆς νηστείας, τῆς μετανοίας, τοῦ θανάτου προσφίλους προσώπου καὶ διὰ τῆς βραχείας, τέλος, ἀσθενείας του ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ εἰς τὴν «ὑπὲρ τὰς νοεράς πάσας ἐνεργείας ὄρασιν»²³³.

Τῆς σεμνῆς καὶ ἅμα μεγαλοπρεποῦς καὶ ἐπιβλητικῆς ταύτης προσωπικότητος τοῦ μακαριστοῦ Ἰκωνίου Ἰακώβου «καὶ σχῆμα καὶ ἱμάτιον καὶ βάδισμα καὶ καθέδρα καὶ τροφῆς κατάστασις, καὶ στρωμνῆς παρασκευὴ καὶ οἶκος, καὶ τὰ ἐν οἴκῳ σκευὴ πάντα πρὸς εὐτέλειαν» ἦσαν «ἡσκημένα»²³⁴, ὥστε «νοῦς μὲν γὰρ μὴ σκεδαννόμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει· κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενος τε καὶ ἐλλαμπόμενος αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει, μήτε πρὸς τροφῆς φροντίδα, μήτε πρὸς περιβολαίων μέριμναν τὴν ψυχὴν καθελκόμενος, ἀλλὰ, σχολὴν ἀπὸ τῶν γηίνων φροντίδων ἄγων, τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ σπουδὴν ἐπὶ τὴν κτῆσιν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν μετατίθησι»²³⁵.

Ἡ ἱερὰ καὶ ἁγία μνήμη τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἱεραρχοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, Σχολάρχου καὶ Καθηγητοῦ τῆς κατὰ Χάλκην Ἱεράς Θεολογικῆς Σχολῆς, συγχρόνου μεγάλου Ἀντωνίου τῆς κατ' Ἀνατολὰς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, νέου Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης καὶ τῆς Ρωμηοσύνης, θὰ παραμένῃ ἔσσει ἀνεξίτηλος εἰς

τὴν μνήμην τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ὑποδειγματικῆ μορφῆ ἡθους καὶ ἀρετῆς διὰ τὸν ὑλιστικὸν αἰῶνα μας, ἔμφυχος εἰκὼν καὶ γέρας τῆς ἀρετῆς, ζωντανὸν δὲ παράδειγμα εἰς ἡμᾶς τοὺς μαθητάς του ποῦ μᾶς ἐμεγάλωσε μέσα εἰς τὴν πυρακτωμένην προσωπικὴν του κάμινον τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀρετῆς, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος, τῆς σφαιρικῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐν γενεὶ ἀγάπης καὶ τῆς προσηθείας, τῆς ἀγαθοεργίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας του, τὴν ὁποῖαν μετὰ μεγάλῃς διακρίσεως καὶ εἰς μεγάλον βαθμὸν ἤσκει, ἔχων πλήρη συνείδησιν τῆς πάντοτε ἐπικαίρου διδασκαλίας τοῦ Μ. Βασιλείου, καθ' ἣν ὁ πλοῦτος εἶναι ἀντιστρόφως ἀνάλογος τῆς ἀγάπης: «ὅσον οὖν πλεονάζεις τῷ πλούτῳ, τοσοῦτον ἐλλείπεις τῇ ἀγάπῃ»²³⁶. Τὸ αὐστηρὸν του πρόσωπον, ἡ ἀφοσίωσίς του, εἰς τὸ καθῆκον, ἡ αὐστηρότης εἰς τὴν διοίκησιν, τὸ ἀδούλωτον πνεῦμα, τὸ ἀκέραιον τοῦ ἡθους καὶ τοῦ χαρακτῆρος του, ἡ ἀπέχθεια πρὸς τὴν ὑποκρισίαν, τὸ ψεῦδος, τὴν δουλοπρέπειαν καὶ τὴν συμβατικότητα, ἡ ἰλαρότης τῶν πράξεών του, ἡ γαληνιώσα αὐτοῦ ψυχὴ καὶ καρδιά, ὡς καὶ ἡ πάντοτε χαίρουσα διάνοια αὐτοῦ δὲν πρόκειται νὰ ἐξαφανισθοῦν ὑπὸ τῆς λήθης τοῦ χρόνου ἀπὸ τὰς ψυχὰς καὶ τὰς καρδίας τῶν μαθητῶν, φίλων καὶ γνωστῶν του, διότι τὸ πνευματικὸν αὐτοῦ ἀνάστημα, τὸ ἀδούλωτον φρόνημα καὶ ἡ ἀνιδιοτέλεια τοῦ χαρακτῆρος του ὁμοιάζουν μὲ τὸ μὴ γνωρίζον ξηρασίαν θεόρατον δένδρον «τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων». Ἡμεῖς οἱ μαθηταὶ του θὰ ἐρχώμεθα πάντοτε κάτω ἀπὸ τὴν σκιάν του δένδρου τῆς ζωῆς του, τοῦ δένδρου τῆς ἀρετῆς του, διὰ νὰ δροσιζώμεθα, διὰ νὰ ἀντλώμεν διδάγματα ἀπὸ τὸ ἐνάρετον τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας του, διὰ νὰ ὑποκλινώμεθα εὐλαβῶς ἐνώπιον τοῦ δυσθεωρήτου ἡθικοῦ καὶ πνευματικοῦ του ἀναστήματος, διὰ νὰ ἀκούωμεν ἀπὸ τὸν τάφον του τὰ χαροποιὰ μηνύματα τοῦ ἄλλου κόσμου, τῆς ἄλλης ζωῆς, τοῦ ὑπερπέραν, ὅπου μακαρίως ἀναπαύεται ἡ καθαρὰ ὡς τὸ ἔσπτρον ψυχῆ του, διὰ νὰ διδασκώμεθα ἀπὸ τὸν δημόσιον ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἰδιωτικὸν του βίον, ὅτι «μόνη δὲ κτημάτων ἡ ἀρετὴ ἀναφαίρετον καὶ ζῶντι καὶ τελευτήσαντι παραμένουσα»²³⁷, διὰ νὰ παραδειγματιζώμεθα ἀπὸ τὴν σταδιοδρομίαν αὐτοῦ ὡς κληρικοῦ, ὡς Ὑπογραμματέως καὶ Ἀρχιγραμματέως τῆς Ἁγίας καὶ Ἱεράς Συνόδου, ὡς Πρωτοσυγκέλλου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς Σχολάρχου καὶ Καθηγητοῦ τῆς παλαιφάτου Θεολογικῆς Σχολῆς, καὶ εἶτα ὡς μέλους τῆς Ἁγίας καὶ Ἱεράς Συνόδου καὶ μέλους τῆς Ἐφορείας τῆς Σχολῆς, ὅτι «ἡ κενοδοξία, καὶ ἡ ἀνθρωπαρέσκεια καὶ τὸ πρὸς ἐπίδειξιν τι ποιεῖν, ὅλως ἐπὶ παντὸς πράγματος χριστιανοῖς ἀπηγόρευται»²³⁸, διὰ νὰ ὑψώνωμεν τὴν φωνὴν καὶ διὰ νὰ

232. Ψαλμ. 77,72.

233. Πρβλ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Ὑπὲρ τῶν ἰ. ἡσυχάζόντων περὶ φωτὸς ἱεροῦ, 2-3. 48 (τ. Α', σ. 581).

234. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὁμιλία περὶ ταπεινοφροσύνης, 7 (ΒΕΠ, 54, 185, 34 ἐξ.).

235. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἐπιστολαί, Π 2, (ΒΕΠ, 55, 14,4-11).

236. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, 1 (ΒΕΠ, 54, 67,22-23).

237. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Πρὸς τοὺς νέους..., 5 (ΒΕΠ, 54, 203,10-12).

238. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὅροι κατὰ πλάτος, ἀπόκρ. εἰς ἐρώτησιν Κ, 1 (ΒΕΠ, 53. 176, 36-177, 2).

ἀσκήσωμεν κριτικήν χάριν τοῦ γενικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συμφέροντος ὅταν, ὡς καὶ ἔπου δεῖ, ὡς ἀκριβῶς ἔπραξεν οὗτος μὴ διστάσας νὰ ἀσκήσῃ αὐστηροτάτην κριτικήν δι' ὠρισμένας σκέψεις, ιδέας, ἀποφάσεις καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ τούτου τοῦ πάντα καὶ ἐν πᾶσι αὐστηρῶς ἐλέγχοντος καὶ ἐπὶ πάντας τὴν θέλησιν αὐτοῦ ἐπιβάλλοντος Ἀθηναγόρου Α', καὶ διὰ νὰ βεβαιούμεθα, ὅτι «τὸ κοινωνικὸν καὶ φιλόστοργον (πρῶτόν ἐστι τῶν ἀγαθῶν καὶ τελειότατον, διότι «πλήρωμα νόμου ἢ ἀγάπη»²³⁹).

Ὅλοι ἀνεξαίρετως οἱ Ἱεράρχαι καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοὶ τοῦ Θρόνου, οἱ Καθηγηταὶ καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς Σχολῆς ἀλλὰ καὶ ἅπαντα ἡ Ὁμογένεια θὰ ὠφελῶνται τὰ μέγιστα ἀπὸ τὴν ζωνρὰν ἀνάμνησιν καὶ τὴν μίμνησιν τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως τοῦ Μητροπολίτου Ἰκονίου, τοῦ ὁποίου ἡ μεγάλη φυσιογνωμία δὲν θὰ παύῃ νὰ ἀποσπᾷ τὸν θαυμασμόν, τὴν ἐκτίμησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν ἄλλων δι' ὅσα οὗτος ἀφειδῶς προσέφερεν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον, εἰς τὴν Σχολὴν καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτῆς, ὡς καὶ εἰς τὸν περιούσιον λαὸν τῆς Κων/πόλεως. Τὸ πνευματικὸν ἄρωμα τῆς ψυχῆς του ἦτο τὸ ὑπερεκχείλισμα τῆς προσωπικῆς του εὐσεβείας καὶ καλωσύνης, τὸ ὅποιον δὲν ἐσημαίνει τίποτε ἄλλο ἀνθρώπινον εἰ μὴ μόνον τὴν ἐν ἑαυτῷ παρουσίαν τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ὀφείλεται τὸ εὐγενὲς τῆς ψυχῆς του, τὸ χριστιανικὸν ἦθος τῆς συμπεριφορᾶς καὶ γενικώτερον τοῦ χαρακτῆρος του, τὸ μεγαλεῖον τῆς ταπεινοφροσύνης του, τὰ φιλόφροντα αἰσθήματά του²⁴⁰, ἡ περιεκτικότης καὶ τὸ βάθος τῶν στοχασμῶν του, τοὺς ὁποίους σπάνια ἐξέφραζε καθ' ὅτι ἦτο πάντοτε φειδωλὸς εἰς τὸν λόγον, ἡ μεταρσίωσις τῶν διανοημάτων του, ὁ ἐνθουσιώδης ἀλλὰ συγχρόνως καὶ λίαν αὐστηρὸς καὶ ξηρὸς παλμὸς τῆς Σχολαρχίας καὶ τῆς χρονικῶς περιορισμένης διδασκαλίας του, τὸ βαθὺ ὀρθόδοξον, ἐκκλησιαστικὸν του φρόνημα, ὡς καὶ ἡ πλήρης συνέπεια εἰς τὰ λόγια καὶ τὰ ἀποφάσεις του.

Τὴν ἥρωϊκὴν μορφήν καὶ προσωπικότητα αὐτοῦ,

239. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ὁμιλία εἰς τὴν μάρτυρα Ἰουλίτταν, 7 (ΒΕΠ, 54, 55, 8-10).

240. Οὗτος ἔσκει τὴν φιλοφροσύνην εἰς μεγάλον βαθμὸν καὶ μετὰ μεγάλης πάντοτε διακρίσεως, ἀκολουθῶν πιστῶς τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου: «σοῦ δὲ ποιῶντος ἐλεημοσύνην μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου» (Ματ. 6,3). Εἰς ἐπίφωσιν τούτων ἀναφέρω ὅτι οὗτος, Σχολάρχης ὢν, ἐμοίραζε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἀποδοχῶν του εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην μαθητὰς του. Τοῦτο τὸ ἔπραττε διὰ μέσου τοῦ κατὰ πάντα ἀξίου, ἀκαμάτου, ἀνωτέρου «αργυρίου καὶ ἀργυρίου», οστεοῦ καὶ λίαν πιστοῦ καὶ τιμίου εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς Σχολῆς συνεργάτου του Παν. Ἀρχιμ. Φιλαρέτου Χαρολάμπου, ἐπιμελητοῦ τότε τῆς Σχολῆς, ὅστις μυστικῶς ἔδιδε τὰ χρήματα εἰς τοὺς μαθητὰς, χωρὶς ποτὲ νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν πηγὴν τῆς προσελεύσεώς των. Τοῦτο ἐγένετο γνωστὸν μόνον ὅταν ὁ Ἰκονίου Ἰάκωβος, διὰ λόγους ὑγείας, ἀπεχώρησε τῆς Σχολῆς

ὡς καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ βιοτὴν καὶ πολιτείαν λίαν παραστατικῶς καὶ ἐπιγραμματικῶς χαρακτηρίζουν τὰ λόγια τοῦ Μ. Βασιλείου, τὰ ὁποῖα οὗτος διετύπωσε ἐπὶ τῇ ἐκδημίᾳ τοῦ συνεπισκόπου καὶ ἀγαπητοῦ φίλου του Μουσωνίου, καὶ τὰ ὁποῖα ὡς μνημόσυνον ἱερὸν τοῦ ἀοιδίμου Σχολάρχου καὶ διδασκάλου μου ἀναφέρω ἐνταῦθα: «Ὅλγεται ἀνὴρ διαφανέστατα δὴ τῶν καθ' ἑαυτὸν πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς ἀνθρώπinois ὑπερεγκῶν ἀγαθοῖς! Ἐρεῖσμα Πατρίδος, Ἐκκλησιῶν κόσμος, στυλὸς καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας, στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, οἰκείους ἀσφάλεια, δυσμαχώτατος τοῖς ὑπεναντίοις, φύλαξ πατρῶων θεσμῶν, νεωτεροποιίας ἐχθρὸς· ἐν ἑαυτῷ δεικνύς τὸ παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας σχῆμα, ὅλον ἀπὸ τινος ἱεροπροπετοῦς εἰκόνος, τῆς ἀρχαίας καταστάσεως τὸ εἶδος τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας διαμορφῶν»²⁴¹.

4. Ὁ Μητροπολίτης Σταυρουπόλεως Μάξιμος Ρεπανέλλης (1955-)

Τὸν μέγαν τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν ἄνδρα διεδέχθη εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς ὁ λεπτός εἰς τοὺς τρόπους, πρόθυμος εἰς τὸ ἐξυπηρετεῖν, ἀρωγὸς εἰς τοὺς μαθητὰς, εὐφυὲς εἰς τὰς κρίσεις του, φιλόφρονος εἰς τὰς πράξεις του, φιλοκάγαθος καὶ φιλόξενος, ἐτοιμολόγος εἰς τὰς ἀπαντήσεις του, βαθύς εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν, πλούσιος εἰς τὸ λεξιλόγιον καὶ τὴν συνδυάζουσαν, κατὰ τρόπον ἀρμονικώτατον, ἐλευθερίαν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χριστιανικοῦ φρονήματος Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σταυρουπόλεως κ. Μάξιμος Ρεπανέλλης, ὅστις ἐσαγγένευε κυριολεκτικῶς τοὺς φοιτητὰς μετὰ τὴν θερμὴν εὐγλωττίαν καὶ τὴν διαλεκτικὴν του ἰκανότητα, μετὰ τὸν ἐναργῆ καὶ ἀποφθεγματικὸν του λόγον, ὡς καὶ μετὰ τὴν καταπλήσσοσαν πλήρη γνῶσιν τῶν συγχρόνων ρευμάτων τῆς «Χριστιανικῆς Ἠθικῆς» καὶ τῆς «Φιλοσοφίας», εἰς τὴν ὁποίαν ὅλως ἰδιαιτέρως ἐνεβάθυνε καὶ εἰδικεύθη δι' εἰδικῶν πρὸς τοῦτο μεταπτυχιακῶν σπουδῶν ἐν τῇ γνωστῇ εἰς πάντας Ρωμαιοκαθολικῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς Louvain, καὶ ἡ ὁποία (φιλοσοφία), ὡς ἀνωτάτη ἔκφρασις τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως καὶ ὡς τρίτη περιοχὴ τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, εἶναι «ἐπιστήμη καὶ κατάληψις τῶν ὄντων τε καὶ ἐσομένων καὶ παρφηγικῶν βεβαία καὶ ἀσφαλῆς»²⁴².

Αἱ παραδόσεις του τόσον τοῦ μαθήματος τῆς «Χριστιανικῆς Ἠθικῆς» ὅσον καὶ τῆς προσωπικῆς καὶ μετασωκρατικῆς φιλοσοφίας ἀπετέλουν εὐχάριστον δι' ἡμᾶς περίπατον εἰς τὸν μεταφυσικὸν κόσμον, εἰς τὸν κόσμον τῶν ιδεῶν τοῦ Πλάτωνος, ὁραμένου ἐντὸς τῆς νεοπλατωνικῆς αὐτοῦ προεκτάσεως, ὅσον καὶ εἰς τὴν

241. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἐπιστολαί, XXVIII, 1 (ΒΕΠ, 55, 48, 27-34).

242. ΚΑΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΣ, Στρωματεῖς, VI, 7 (ΒΕΠ, 8, 200, 21-23).

ΕΛΛΑΣ: ΟΦΕΙΛΕΤΙΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ*

Μακαριώτατε,

Σεπτῆ τῶν Ἱεραρχῶν χορεία,

Ἐξοχώτατοι κύριοι Ὑπουργοὶ

Ἐντιμότητε κύριε Νομάρχα, Κύριε Δήμαρχε,
ἐκπρόσωποι τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων καὶ τῶν

Σωμάτων Ἀσφαλείας,

Περιούσιε λαὸ τοῦ Θεοῦ.

Παῦλος!

Ἐνας μεγάλος ἄνθρωπος σὲ μία μεγάλη ὥρα τῆς Ἱστορίας ποῦ ἡ κραταιὰ προσωπικότης του ἐπέβαλε ἀνεξάλειπτο τὴν σφραγίδα τῆς ἐπὶ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐδῶ εἰς τὸν ἅγιο χῶρο, ἔγινε τὸ πρῶτον ἄκουσμα «τῆς καινῆς διδαχῆς», περὶ τῆς θρησκείας «τοῦ Ἀγνώστου Θεοῦ», ὡς ἀπὸ τοῦ ὑψηλοτέρου βήματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Εὐρώπη καὶ τὸν δυτικὸν κόσμον ὀλόκληρον.

Ἐδῶ συνετελέσθη ἓνα μεγάλο θαῦμα:

Ἐνας καινούργιος πολιτισμὸς, κατάλυσις μιᾶς ἀλυτρώτου Νοσταλγίας, μία νέα μεταφυσικὴ θεμε-

* Ὁμιλία ἐκφωνηθεῖσα, σεπτῆ ἐντολῆ τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ, κατὰ τὸν πανηγυρικὸν ἑσπερινὸν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὸν ἱερὸν Βράχον τοῦ Ἀρείου Πάγου, τὴν 29ην Ἰουνίου 1983.

σφαῖραν τῆς ἀριστοτελικῆς ἐνδελεχείας, τῆς καντιανῆς καὶ νεοκαντιανῆς καθηχοντολογίας, ὡς καὶ τῆς καρτεσιανῆς λογοκρατίας. Καὶ ἦσαν ὄντως αἱ χειμαρῶδεις διδασκαλίας του ἓνας εὐχάριστος περίπατος εἰς τὸν ἰδεατὸν κόσμον, διότι αὐταὶ ὡς ἐπὶ τῶν πλεῖστον ἐστρέφοντο πέριξ τῆς δεοντολογίας τῆς ἰδέας, τῆς σκέψεως, τῆς συλλήψεως καὶ τῆς πράξεως, ἡ ὁποία οὐδὲν ἕτερον εἶναι, εἰ μὴ τὸ σχετικὸν ἱστορικὸν γίνεσθαι, τὸ ὁποῖον μὴ ταυτιζόμενον πρὸς τὴν ἰδέαν ἀπλῶς μετέχει αὐτῆς, νοουμένης πάντοτε ὡς «δέον», καὶ οὕτω πως ἐξασφαλίζεται ἡ σύνδεσις τῶν δύο κόσμων, τ.ἔ. τοῦ κόσμου τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν. Πρὸς τούτοις, αἱ παραδόσεις του ὡς καθαρὰ μέθεξις τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι μὲ τὸ δέον τῆς ἰδέας ἐδonoῦσαν, ὅν τρόπον καὶ αἱ παραδόσεις τοῦ προκατόχου του ἀοιδίμου Καθηγητοῦ Βασ. Ἀντωνιάδου, τὰς ψυχὰς μας, κατορθώνοντας

λίωσις, οἰκοδομὴ αἰώνιων ἀξιῶν τοῦ πνευματικοῦ γίνεσθαι, χάριξις νέας πορείας μεταξὺ τῶν ἀντιρρόπων θρησκευτικῶν προσανατολισμῶν, τεκμηρίωσις τοῦ χριστιανικοῦ ἰδεώδους, προβολὴ τοῦ Ἐνὸς ἀποκεκαλυμμένου Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ κοσμοθεωριακῆ συστηματοποίησης τοῦ λυτρωτικοῦ καὶ κοσμοσωτηρίου ἔργου Του.

Ἐπικαλούμενος τὰς εὐλογίας τοῦ προεξάρχοντος τῆς πανηγυρικῆς αὐτῆς συνάξεως Μακαριωτάτου Προκαθημένου τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κ. κ. Σεραφεῖμ, καὶ τῶν Σεβασμιωτῶν Ἱεραρχῶν, θὰ προσπαθῆσω νὰ καταθέσω ἐνώπιόν σας: «διατί ἡ Ἑλλάς εἶναι ὀφειλέτις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου».

Σ' αὐτὸ τὸ βράχο ὁμίλησε ὁ χαρισματικὸς ἄνθρωπος, «τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς» τοῦ Θεοῦ· καὶ ὁ λόγος αὐτὸς δὲν ἦτο κάποιος ἰδικὸς του στοχασμὸς, «Ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως» (I Κορ. β' 4), εἶναι κοινοποίησις ἐμπειρίας καὶ προσφορά τοῦ βιώματος τῆς Δαμασκοῦ, τοῦ δυνατωτέρου βιώματος ποῦ μπορεῖ νὰ γευθῆ ὁ ἄνθρωπος. Ἐκεῖ ὁ Πανάγιος ὁμίλησε εἰς τὸν γνήσιον ἄνθρωπον, ποῦ δὲν τὸν ἀλλοτρίωνε τὸ πάθος τῆς συμβατικότητος, οὔτε τῶν ἐγκοσμίων ὁ πόθος καὶ τοῦ ἀνέθεσε τὴν βαρειὰν ἀποστολή: Νὰ ἀποκαλύψῃ «τὸν ἄγνωστο Θεὸ» εἰς τὸ ταλαιπωρημένον ἀνθρώπινο γένος μας.

Τότε ὁ Παῦλος δανεῖζει τὴν ὑπαρξί του διὰ νὰ ὁμιλήσῃ ὁ Θεός. Ὁ διώκτης Σαῦλος, διὰ τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ ὁράματος τῆς Δαμασκοῦ, γίνεται ὁ ἐθναπόστολος τῆς Ἐσταυρωμένης Ἀγάπης. Οἱ

νὰ ὑψώσουν τοὺς δραματισμοὺς καὶ τὰ ποικίλα καθαρῶς πνευματικά, θρησκευτικά καὶ ἐκκλησιαστικά βιώματά μας, ὅπως δὲ ἰδιαιτέρως ἀπετέλουν ζωηρὰ κεντρίσματα διὰ μίαν πληρεστέραν καὶ σφαιρικότεραν ἀντιμετώπισιν τῆς ἀτέρμονος ζωῆς τοῦ πνεύματος, εἰς τὰ ἐνδότετα τοῦ ὁποῖου ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἀσφαλῆ τρόπον καὶ τὴν ἀποδοτικωτέραν μέθοδον, τὴν ὁποῖαν ὄφειλε νὰ ἀκολουθήσῃ, προκειμένου οὗτος νὰ εἰσαγάγῃ καὶ νὰ ξεναγήσῃ ἡμᾶς εἰς αὐτά.

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Μητροπολίτης Περιστερίου

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ (ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ) ΖΑΦΕΙΡΗΣ

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

φάσεις αυτές, της πνευματικής μεταλλαγής του Ταρσέως εις τὸν χῶρον της μεταξίωσης τῶν θρησκευτικῶν προϋποθέσεων τοῦ ἐσωτερικοῦ του εἶναι, διαγράφουν τὰ χαρακτηριστικά της συναντήσεως τῶν δύο κόσμων, τοῦ βεβήλου καὶ τοῦ Ἁγίου, συνθέτουν τὴν ἁρμονικὴν μεταστοιχείωσιν τοῦ γῆινου εἰς ἐπίγειον πρόγευσιν τοῦ προσδοκωμένου αἰωνίου καὶ χαράσσουν τὴν σταδιακὴν ἀνέλιξιν, ὄχι μόνον τῆς προσωπικότητος τοῦ Παύλου, ἀλλὰ κάθε ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος στοχεύει νὰ γίνῃ «θείας φύσεως κοινωνὸς» (II Πέτρ. α' 4) καὶ «καινὴ κτίσις» (Γαλ. στ' 15).

Ἡ «θεία ἀλλοίωσις εὐπρεπεστάτη» καὶ μεταμόρφωση τοῦ Σαύλου εἰς Παῦλον μαρτυρεῖ, μίαν ἀκόμη φορὰν ἐντὸς τῶν κόλπων τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι, τὴν παγκόσμιον λυτρωτικὴν ἀποστολὴν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει, μὲ τρόπον ἀποκαλυπτικόν, τὸ πλαστούργημα τοῦ Δημιουργοῦ καὶ τὸ ἀνυψώνει καὶ πάλιν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς Κλίμακος τοῦ Ἰακώβ, ἀπ' ὅπου καὶ ἐξέπεσε. Καὶ ἡ προσφορά τοῦ Παύλου εἰς τὸν Ἰησοῦν οἰκοδομεῖ τὸν Οἰκουμενικὸν Χριστιανισμόν, τοῦ δίδει τὴν παγκοσμιότητα, τὸν προβάλλει εἰς τὸ προσκῆνιον τοῦ ἱστορικοῦ ἐνθάδε καὶ τὸν θέτει ὡς ἀξιωματικὴν βᾶσιν τοῦ γῆινου Θεανδρικοῦ οἰκοδομήματος, μὲ προέκτασιν τὸν μεταφυσικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ καταξίωσις τοῦ λυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ.

Μὲ τὸ δέος λοιπὸν τοῦ ἀφοσιωμένου καὶ μὲ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ ἀπεσταλμένου, ἀδρακάνει τὴν Μεσόγειο καὶ μὲ ἀσυνήθιστον τόλμην «σταθεῖς ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου», καλεῖ τοὺς Ἀθηναίους εἰς μετάνοιαν καὶ λατρείαν τοῦ Ἀληθινοῦ Θεοῦ· καλεῖ τὴν ἀκρόπολι τῶν θεῶν καὶ τῆς σοφίας νὰ καταθέσῃ τὰ ὄπλα της καὶ νὰ παραδοθῇ. Εἰς τὴν οὐσίαν ὁμοῦς ζητᾷ νὰ τοὺς ἀπελευθερώσῃ ἀπὸ τὸν ἀσφυκτικὸν ἐναγκαλισμὸ τῶν εἰδώλων καὶ τοῦ ἀνθρωποκεντρισμοῦ, νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν αἰωνιότητα. Ἀπὸ τότε αἱ πόλεις «οὐ ἔστησαν οἱ πόδες» τοῦ Παύλου· Ἀθῆναι, Θεσσαλονίκη, Κόρινθος, Βέρροια, Νικόπολις, Φίλιπποι κατέστησαν γνωσταὶ καὶ προσφιλεῖς εἰς ὅλο τὸ μήκος καὶ πλάτος τῆς γῆς.

Κανεὶς δὲν μποροῦσε τότε νὰ φαντασθῇ, ὅτι ἡ νέα θρησκεία, ποὺ ὁ Παῦλος ἔφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, θὰ ἦταν τὸ μοναδικὸν Παλλάδιον, ὅπου οἱ Ἕλληνες θὰ τοῦ χρεωστοῦσαν τὴν σωτηρία τοῦ Ἔθνους, τῆς γραμματείας, τῆς γλώσσης.

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, παρὰ τὴν κατακόρυφον κατάρπτωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἐξακολουθοῦσε τότε νὰ ἀσκῇ μίαν θεραστίαν γοητείας, ὥστε κανεὶς Ρωμαῖος δὲν θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸν του μορφωμένον, εἰς δὲν εἶχε σπουδάσει ἐδῶ· ἐνῶ οἱ ἀριστοκρατικοὶ κύκλοι τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ξίφους θεωροῦσαν ἀπαραίτητον νὰ ἔχη ζήσει κανεὶς ὀλίγον διάστημα εἰς τὰς Ἀθῆνας. Ἄνδρες, ὅπως οἱ Κικέρων, Ὁράτιος, Βιργίλιος, εἶχαν ἐκεῖ τὰς μεγαλυτέρας ἐμπνεύσεις καὶ τὰς ἰσχυροτέρας ἐντυπώσεις των. Παρὰ

ταῦτα δὲν ἦσαν αἱ Ἀθῆναι τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Πλάτωνος· ἦσαν σὲ μίαν ἐποχὴν ἀπραξίας. Ἦσαν σὰν ἡ ἱστορία τῆς πόλεως νὰ κρατοῦσε τὴν ἀναπνοὴ τῆς διὰ νὰ ἀκούσῃ τί θὰ ἔλεγεν «ὁ ξένων δαιμονίων καταγγελεὺς» (Πράξ. ιζ' 18).

Εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν ὁ μέγας Παῦλος, πρὸ 1930 ἐτῶν, ἤλθε νὰ καταγγεῖλῃ τὸν «Ἄγνωστον» καὶ νὰ κηρύξῃ σαφῶς ὅ,τι ἀσαφῶς καὶ ὑποτυπωδῶς διόπτεισε ὁ νοῦς τῶν μεγάλων τῆς Ἑλλάδος πνευμάτων. Ἐδῶ, ἐπὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὁ Παῦλος ἐνεκαίνιασε ἕνα κανάλι, διὰ τοῦ ὁποῖου ἦνωσε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν μὲ τὴν ἁγία πόλιν Ἱερουσαλήμ, συνέδεσε τὴν Ἀκρόπολι μὲ τὸν πανάγιον Γολγοθᾶ, συνεδύασε τὴν νέα Θρησκεία τῆς Ἀποκαλύψεως μὲ τὴν λαμπρὰν Ἑλληνικὴν σοφίαν καὶ ὕψωσε φάρο θεϊκὸν αἰῶνιο, διὰ νὰ φωτίξῃ, διὰ μέσου τῶν αἰῶνων, τὸν δρόμον τῆς ἀνθρωπότητος· ἐτέθη ἕνα τέρμα καὶ ἔθεμελιώθη μία ἀφετηρία, διὰ τὴν ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Παύλου, ὅταν ἠκούσθη εἰς τὰς Ἀθῆνας, εὗρεν ἕδαφος καλῶς καλλιτεργημένον ὑπὸ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν γένει πολιτισμοῦ. Ἡ ἔξαρσις παρὰ τῶν Ἑλλήνων σοφῶν τῆς ἀθανασίας, ἔστω καὶ μερικῶς, τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς καὶ τῆς ἠθικῆς ἀξίας καὶ ἁρμονίας τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀπετέλεσεν ἀρίστην προπαρασκευὴν διὰ τὸ ἀνοιγόμενον νέον στάδιον ἐξελιξέως τῆς Χριστιανικῆς πλέον Ἑλληνικῆς ἰδεολογίας καὶ ἐμπνεύσεως. Δι' αὐτὸ, ὄχι μόνον ἐδέχθη τὸν σπόρον τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὰ σπλάγγνα του, ἀλλὰ τὸν ἐγονιμοποίησεν εἰς δένδρον ἀειθαλές καὶ κατάκαρπον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐκπορεύεται ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ καὶ δύναμις τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας.

Τὸ Ἑλληνικὸ Κοινόν, ἔνεκα τούτου κυρίως τοῦ λόγου, ὅταν ἤκουσε τὴν «καινὴν διδασχὴν» τοῦ Παύλου, καίτοι ἐκ πρώτης ὄψεως ἐνόμισαν αὐτὸν «σπερμολόγον» καὶ «ξένων δαιμονίων καταγγελέα», μάλιστα δὲ μερικοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἀπεδείχθησαν καθόλου φειδωλοὶ εἰς τὴν χλεύην των, ἐν τούτοις τὸ ἀκροατήριον αὐτὸ ἀντέδρασε μὲ τὸ Ἑλληνικώτατο καὶ πληρὲς ἐννοίας: «ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου» (Πράξ. ιζ' 32).

Ἡ στιγμὴ ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀποστολος Παῦλος γίνεται φορεὺς καὶ ἐργάτης τῶν βουλῶν τῆς Θείας Προνοίας, εἶναι ἱστορικὴ, διότι ὁ Χριστὸς συνάπτεται μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἐμπιστεύεται τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ Του ἔργου εἰς τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἀξίας καὶ τὸν πνευματικὸν θησαυρὸν τῆς Ἑλλάδος, ἐμπιστεύεται τὸ Εὐαγγέλιόν Του εἰς αὐτὴν, διὰ νὰ φωτισθῇ ὁ κόσμος εἰς Χριστὸν καὶ νὰ πληρωθῇ ἡ παγκοσμία ἀποστολὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἡ διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ θέωση τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν σπουδαίαν αὐτὴν ἀποστολὴν ἐπωμίζεται ὁ Κύριος διὰ τοῦ Παύλου εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἔκτοτε δὲ αὐτὴ, ἀνέλαβε τὰς ὑψηλὰς

έννοιας τής έν Χριστώ «καινής διδαχής» και τής έν Χριστώ «καινής ζωής» και έδημιούργησε τό θαύμα του Έλληνοχριστιανικού πολιτισμού, που κατηύγασε την οικουμένην.

Άρα είναι κοσμοϊστορική ή στιγμή, όταν ο ουρανοβάμων Άπόστολος έγραφεν, ότι «έγέννησεν έν Χριστώ» τους Έλληνας διά του Εύαγγελίου, διότι άποτελεί έκπλήρωσιν τής προφητείας του Κυρίου, όταν άτένισε τους Έλληνας και είπε: «έλήλυθεν ή ώρα ίνα δοξασθῆ ο υίός του ανθρώπου» (Ίω. ιβ' 23). Η δέ δήλωσις του Άποστόλου, ότι «ίδου στρεφόμεθα εις τά έθνη» (Πράξ. ιγ' 46), άποτελεί τον αντίλαλον τής Κυριακής προφητείας και άπαρχή τής πραγματώσεώς της, εκείνος δέ γίνεται ο Εύαγγελιστής αύτης, «ο λειτουργός Ίησού Χριστού εις τά έθνη, ίερουργών τό Εύαγγέλιον του Θεού» (Ρωμ. ιε' 16).

Άπό τότε «ο μακάριος Παύλος, ή ουρανομήκης ψυχή, ο σῶμα περικείμενος και ταίς άσωμάτοις δυνάμεσιν άμιλλώμενος, ο έν γῆ βαδίζων και τῆ προθυμία τον ουρανόν περιπολῶν, ο των έθνών διδάσκαλος, ή γλώσσα τής οικουμένης» (Ρ. Γ. 53, 37), κατά τον ί. Χρυσόστομον, περιήλθεν την Ελλάδα ολόκληρον, άποκαλύπτων τον άληθινόν Θεόν και την έπαγγελίαν τής αιωνιότητος, ίδρυσε τάς κατά τόπους Έκκλησίας, μετέδωκεν εις την Πατρίδα μας τους παλμούς τής καρδιάς του και την πνοήν τής έν Χριστώ ζωής του.

Περιέρχεται τάς πόλεις πεζός, με μόνα εφόδια την «πήραν» και την «ράβδον» του, αλλά με την άμετάθετον άπόφασι να νικήση εις τον άγώνα προς σωτηρίαν του φθίνοντος κόσμου, κατά τον όποιον είχε να αντιπαλαίση με ένα πλήθος συναγωνιστών άδιστάκτων εις την έκλογή των μέσων και δεινών εις την χρῆσι τής ρητορικής τέχνης. Η υγεία του είναι επισφαλής, πρέπει να εργάζεται την νύκτα, δια να έξοικονομή τά μέσα τής συντηρήσεώς του· τό κήρυγμά του είναι μωρία διά την Έλληνιστικήν οικουμένην και σκάνδαλον δια τους Ίουδαίους τής διασποράς, οι όποιοι έβλεπον εις τό πρόσωπον του τον άποστάτη, να άπειλή με άφανισμό την θρησκεία των.

Ο κλῆρος έπεσεν εις τον Παύλον, να δώσει τῆ μεγάλη μάχη και προς τους δύο τούτους επικινδύνους αντιπάλους. Άπό τό ένα μέρος έφραζε τό δρόμο ο Ίσραηλιτικός νόμος, με τά άλύγιστα θέσμίά του και από τό άλλο ο Έλληνικός λογισμός άπαιτούσε με την περίτεχνη διαλεκτική του να έλέγξη τους τίτλους του: «τίς ή καινή αύτη ή υπό σου λαλουμένη διδαχή;» (Πράξ. ιζ' 19). Άπέναντι εις τον Ίουδαϊσμό διακηρύττει, ότι ο ψυχικός άνθρωπος ήνδράθη και δέν του χρειάζεται ή νηπιακή τροφή του Μωσαϊκού νόμου, διότι «ή σκιά του νόμου παρήλθε τής χάριτος έλθούσης». Εξ Ίσου άμείλικτος είναι και προς τον φθίνοντα Έλληνισμόν, όταν εις την φλόαρη σοφία του κόσμου τούτου, αυτός εύαγγελίζεται την «μωρία του Σταυρού», που προσφέρει κάτι άσύγκριτο: τῆ λύτρωσι του ανθρώπου.

Και αναλογίζεται κανείς, χωρίς τον Παύλο, ποίος δύναται να βεβαιώσει, ότι θα κατάρθωνε ο Χριστιανισμός να άπαγγιστραθῆ από τον Ίουδαϊσμό, που εις τους κόλπους του εγεννήθη και να αντιμετώπιση την Έλληνική φιλοσοφία με την ύψηλή παιδεία της, που μαζί της συννητήθη μόλις έξεκίνησε από την άρχική κοιτίδα του, δια να διαχυθῆ εις τον κόσμο τής Μεσογείου;

Δέν πτοείται όμως ο μέγας Ταρσεύς, ο σκηνοποιός του Χριστιανικού ιδεώδους, αλλά πορεύεται μέσω αντιθέτων ρευμάτων και δυνάμεων κομίζων, ως άλλος πυρφόρος Προμηθεύς, τό άνέσπερον φῶς του Ίησού εις την ανθρωπότητα και γίνεται διδάσκαλος ενός κόσμου νέου, του κόσμου του Ναζωραίου· και όταν αναλογισθῆ κανείς τι έπέτελεσε, μ' όλα ταύτα, ο κῆρυξ ενός σταυρωθέντος Θεού, έννοεί τότε την γνησιότητα και τῆ σημασία του βιώματος τής Δαμασκού, κάτω από τό όποιον έξηγούνται οι άποδείξεις του Πνεύματος και τής δυνάμεως, που άνέδειξαν τον Παύλον νικητήν εις τον άγώνα εκείνον. «Όταν ένας άνθρωπος, όπως ο Παύλος, (γράφει ο Holtzner) όμιλεί για τά πιό συνηθισμένα είτε για τά πιό άσυνήθιστα πράγματα, όμιλεί άντλώντας τα από τό πιό άπόκρυφο του μυστικό, από τό "Άγιο Πνεύμα».

Η διδαχή του Παύλου ύπεστηρίχθη τόσο σπουδαιώς από την Έλληνική σοφία και έπέρασεν από τό εργαστήριο τής Έλληνικής σκέψεως, ώστε ήδυνήθη να δυσχυρισθῆ την θέσι της μέσα από τά ίσχυρά ρεύματα των φιλοσοφικών αντιθέσεων, όπως αυτά άνεπύχθησαν κατά την δισχιλιετή περίοδο τής χριστιανικής ιστορίας και τής παρεσχέθη ή δύναμις και ή δυνατότης να εισέρχεται εις την έντός ολίγου νέα χιλιετηρίδα τής ιστορίας, με όλας τάς τιμάς και με όλο τό κύρος, τά όποια την καθιστούν ίκανήν να άνταπεξέλθη εις τους νέους πνευματικούς άγῶνας, οι όποιοι θα είναι μεγαλυτέρας όξύτητες, που ήμεις άδυνατοῦμε να ύποπτευθοῦμε. Ως όμως ή πείρα άπέδειξε, θα άνταπεξέλθη και πάλι νικηφόρος, διότι τό άήττητον όπλο της είναι όχι ή γνώσις, άλλ' ή πίστις· οι δέ χριστιανοί εφαρμόζουν «ου μόνον τό εις Χριστόν πιστεύειν, αλλά και τό ύπερ Αυτού πάσχειν» (Φιλ. α' 30).

Ο μέγας Παύλος δέν είναι μόνον ο ύπεροχώτερος μεταφυσευτής του Εύαγγελίου εις την Έλληνιστικήν οικουμένην, ούτε μόνον ο ίδρυτής των Έκκλησιών της, αλλά και ο πρώτος θεολόγος τής νέας θρησκείας, ο όποιος έδωσε μορφήν εις τό περιεχόμενον τής έν Χριστώ άποκαλύψεως και με τάς επιστολάς του τό έσαφήνισε και τό εμπέδωσε. Με τάς επιστολάς αυτές, ύπέροχα μνημεία τής πανανθρωπίνης γραμματείας, ήσκησε και έξακολουθεί να άσκή επίδρασιν επί τής έξελίξεως τής πίστεως και επί τής εδσεβείας έν γενεί των λαών.

Ο Παύλος άνήκει πλέον εις τον κόσμο των μεγάλων ιδεολογικών προσωπικοτήτων τής οικου-

“ ΑΡΣΕΝ ΚΑΙ ΘΗΛΥ... ”

ΜΕ ΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΓΕΝΕΣΕΩΣ*

Δ. Σύγχυση στη σχέση των φύλων.

Σύμφωνα με το κείμενο της Γενέσεως, όπως αναφέραμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, ο Θεός δημιούργησε την γυναίκα, ως «βοηθόν» του άνδρος. Το ίδιο βέβαια ισχύει κατ' αναλογία και για τον άνδρα. Ο καθ' ένας οφείλει να είναι βοηθός του άλλου σε όλα όσα σημαίνουν ζωή και έργο: Στην δημιουργία νέας ζωής, στην προστασία, περιποίηση και άγωση αυτής της νέας ζωής, δηλ. του παιδιού. Ακόμη στην ανάπτυξη της ίδιας προσωπικότητας του καθ' ενός, που τελεσιουργείται με την προσωπικότητα του άλλου. Στο στήσιμο του σπιτικού, αυτού του μικρού κόσμου, που δίνει στον άνθρωπο τη δύναμη να μη χάσει τον εαυτό του μέσα στον μεγάλο κόσμο. Στην κυριαρχία πάνω στα πράγματα και τις περιστάσεις, που μόνο ο όλοκληρος άνθρωπος μπορεί να επιτύχει. Αλλά όλοκληρος και όλοκληρωμένος γίνεται ο άνθρωπος μόνο με την κοινωνία-επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους. Σε όλα αυτά πρέπει ο άνδρας και η γυναίκα να είναι βοηθοί ο ένας για τον άλλο.

Στη συνέχεια όμως μās λέγει το κείμενο πώς σ' αυτή την τόσο βαθειά και περιεκτικώτατη σχέση έρχεται η σύγχυση και η καταστροφή. Γιατί η σύγχυση, που ήλθε στα ανθρώπινα πράγματα γενικά μετά την πτώση των πρωτοπλάστων, ή ίδια σύγχυση —

* Συνέχεια εκ της σελ. 363 του υπ' αριθ. 13-14 τεύχους.

μένης· είναι ένα ανάστημα του Θεού· ανάστημα που δέν εγέννησαν ξανά οι αιώνες, ούτε κατέγραψεν έκτοτε ή ιστορία. Η φυσιογνωμία του απησχόλησεν όλους τους αιώνας και θα απασχολή τους νοσταλγούς του ωραίου και του ύψηλου και τους έρευνητάς των κοινωνιών. Ο Παύλος υπήρξεν ο οικοδόμος μās νέας ζωής· ο νυμφαγωγός της Ελλάδος εις τον Νυμφίο Χριστό.

Ο όμιλόν, Μακαριώτατε, ιδιώτης εις τον λόγον, δηλοϊ ενώπιόν Σας την αδυναμίαν του εις το να εγκωμιάση πρεπόντως τον εορταζόμενον Απόστολον, τον σηματοφόρον της αγάπης, και μαζί με τον ή. ύμνωδόν καταθέτει την άπορίαν του:

«Ποίους εδφημιών στέμμασιν αναδήσωμεν τον μέγαν Παύλον, της θεογνωσίας την σάλπιγγα; Αλλ' ο λόγος θα δοθη εις ένα μέγalon Πατέρα της

λέγει ή Γένεση — έπηρέασε και την σχέση των φύλων. Η «βοήθεια», που αναφέραμε πιο πάνω, είναι δυνατή μόνο με βάση τον σεβασμό του ενός προς τον άλλο, με έλευθερία και τιμή. Αλλά αυτό προϋποθέτει ότι και οι δύο θα είναι εντάξει άπέναντι σ' Εκείνον, που έθεσε και έγγραται αυτή την τάξη. Αλλά οι άνθρωποι επαναστατούν ενάντια στον Θεό και καταστρέφουν έτσι τα θεμέλια της δικής του τάξεως για τη ζωή. Και έτσι προκύπτει ή σχέση των φύλων, όπως την ζέρομε σήμερα. Γενικά, βέβαια, υπάρχει ή άποψη ότι ή σχέση αυτή, όπως είναι σήμερα, έτσι ήταν πάντοτε. Έρευνούν οι άνθρωποι να επιστημάνουν ποιές δυνάμεις ενεργούν σ' αυτήν την σχέση. Ποιά εξέλιξη είχε και έχει. Ποιές εντάσεις και κρίσεις, ποιές αξίες και άπαξίες εκδηλώνονται σ' αυτήν και νομίζουν ότι έτσι ήταν και είναι ο άνθρωπος και ή σχέση των φύλων. Αλλά στην πραγματικότητα — βεβαιώνει ο λόγος του Θεού — έχει το όλον συγχυσθή και ξεστρατίσει από την πρώτη του κατάσταση.

Στην παραδείσια κατάσταση οι γενετήσιες τάσεις υπήρχαν σε συνάρτηση με την ανθρώπινη εικόνα, όπως την έπλασε και την ήθελε ο Θεός. Ήσαν οι τάσεις αυτές υπάκουες στην έσωτερική έλευθερία του ανθρώπου, όπως αυτός ήταν υπάκουος στον Κύριο της υπάρξεώς του. Ο άνθρωπος βρισκόταν σε μιá σχέση εμπιστοσύνης με τον Θεό, και ή δύναμη του Θεού, που φέρει σ' όλα την τάξη και την άρμονία, ενεργούσε στο σύνολο της τόσο πολύπλοκης ανθρώπινης προσωπικότητας. Και έτσι και οι γενετήσιες

Έκκλησίας δια να ύμνήση: «Ταρσός ήνεγκεν, αλλά Παράδεισος ήρπασεν. Δαμασκός ανεγέννησεν, αλλ' ο κόσμος έμακάρισεν. Ρώμη έθαψεν, αλλ' ουρανός έστεφάνωσεν... Αί επιστολαί, σωτηρίας δίκτυα. Η γλώσσα, αυλός του Σταυρωθέντος... Αί πληγαί οικουμένης ιάματα... Το αίμα σπονδή φιλανθρωπίας· ο τάφος Ρωμαίων ευγένεια· ή μνήμη Όρθοδόξων καύχημα» (P.G. 65, 820).

Ο Παύλος είναι ήδη πολιτογραφημένος εις την ουράνιον πολιτείαν, απ' όπου μās εύλογεί και μās στέλλει μηνύματα· εάν οι αδύνατες κεραίες μας μπορούσαν να τα συλλάβουν, θα τον ήκούαμε να μās λέγει: Χριστιανοί, ο Σημαιοφόρος έφυγε, κρατάτε τη Σημαία, μη πέση κάτω και χαθή!

* Αρχιμ. ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΓΚΙΝΗΣ

παρωθήσεις καθορίζονταν από το πρόσωπο — προσωπικότητα — του ανθρώπου και βρίσκονταν στο πεδίο εθύνης του. Οι δυνάμεις των τάσεων αυτών ήταν άγαθές και έκδηλώνονταν με σεβασμό. Ήταν σωστά ιεραρχημένες και έντεταγμένες μέσα στη ζωή. Όταν ή σχέση έμπιστοσύνης άνάμεσα στον Θεό και τον άνθρωπο έσπασε, τότε ή σύγχυση εισώρμησε στην ζωή και την προσωπικότητα του ανθρώπου. Τότε και οι γενετήσιες τάσεις απέκτησαν εκείνη την άγρια όρμητικότητα, που άπειλούν μ' αυτήν την τάξη της ζωής. Άπέκτησαν εκείνη την άδιαφορία άπέναντι στην τιμή του προσώπου, εκείνη την σκληρότητα και άπαισιότητα, που μ' αυτήν προκαλούν τόσα κακά. Έτσι, όπως λέγει ο Άγ. Ίσιδώρος ο Πηλουσιώτης, ή «άλογος έπιθυμία» έγινε δύναμη «άρχουσα του λογικού νου», και ο άνθρωπος, συμπληρώνει ο Άγ. Γρηγόριος ο Νύσσης, αν και ήταν «τεταγμένος βασιλεύειν, κατεδουλώθη και ο άδέσποτος και αυτεξούσιος» από ποικίλα «κακά κυριεύεται».

Τά όσα λέγει ή Άγ. Γραφή σχετικά δέν θά μπορούμε νά τά καταλάβουμε, αν δέν δούμε καθαρά τό σημείο έκκινήσεως, που είναι καθοριστικό για όλα. Δηλ. ή σχέση άνάμεσα στον άνδρα και στην γυναίκα δέν είναι πιά μετά την πτώση μιá σχέση άπλώς φυσική καθωρισμένη με άυτονοήτους νόμους, ώστε νά μπορεί ο άνθρωπος νά έμπιστευέται στις τάσεις της, αλλά ή όλη σχέση έχει κλονισθή και συγχυθεί και μάλιστα «έν τών ένδον». Και αυτή ή σύγχυση προέρχεται άποφασιστικά όχι από βιολογική, ψυχολογική ή κοινωνική βλάβη και αίτία, αλλά από μιá ιστορική αίτία. Μία πράξη, που, τό προσωπικό, άποφασιστικό βάρος της, προκάλεσε ένα «τραύμα», μιá έσωτερική πληγή, που ενεργεί και έκδηλώνεται παντού. Γι' αυτό και τις προϋποθέσεις αυτής της περιοχής — της σχέσεως των φύλων δηλ. — δέν μπορούμε νά τις βλέπουμε άπλώς φυσικά, γιατί δέν είναι μόνο φυσικές. Έχουν πάντα τό στοιχείο εκείνο της συγχύσεως, που είναι καθοριστικό για τον κάθε άνθρωπο και δέν μπορεί νά υπερικηθί ριζικά και γενικά, αλλά πρέπει νά αντιμετωπισθί στον κάθε άνθρωπο και στην κάθε περίπτωση ξεχωριστά.

Και άκόμη περισσότερο: Αυτό τό «τραύμα», που δημιούργησε ή πτώση — και έννοώ πάντα, όταν λέω «πτώση», την επανάσταση του πρώτου ανθρώπου κατά του Δημιουργού—, αυτό τό τραύμα, έχει ένα μόνιμο ήθικό χαρακτήρα. Δέν είναι άπλά κάτι τό φυσικό, αλλά μιá σύγχυση, που ένοχοποιεί και γι' αυτό είναι ή ίδια αυτή ή σύγχυση άμαρτία. Ο σημερινός άνθρωπος θέλει νά άποδείξει, αν είναι δυνατόν, ότι οι έκδηλώσεις της γενετήσιου ζωής πρέπει νά αντιμετωπίζονται, σαν μιá σχέση άνάμεσα στο «άρσεν και θήλυ», όπως την παρατηρούν οι ζωολόγοι, ένώ — τονίζει ή Γραφή ότι — ή όλη περιοχή βρίσκεται κάτω από την έπίδραση του προσώπου και της ιστορίας και μάλιστα μιās τραγικής ιστορίας.

Η καταδικαστική άπόφαση, που άπαγγέλει ο Θεός για την γυναίκα είναι: «πληθύνων πληθυνώ τάς

λύπας σου και τον στεναγμόν σου· έν λύπαις τέξη τέκνα» (Γεν. γ' 16). Οι λύπες, οι πόνοι και οι κίνδυνοι της έγκυμοσύνης και της γεννήσεως άνήκουν στην δύναμη του θανάτου, που και αυτός ήταν συνέπεια της πτώσεως. Κανείς δέν άμφιβάλλει ότι ή έπιστήμη, ή ιατρική τεχνική, ή υγιεινή και ή παιδαγωγική έχουν έπιτύχει πολλά στο σημείο αυτό. Έχουν παραμερίσει κινδύνους, έχουν άρει — νικήσει — πόνους και άκόμη θά έπιτύχουν πολλά. Άλλά είναι παιδαριώδης άλαζονία νά θριαμβολογούμε ότι ή κατάρτα της Γενέσεως δέν ύπάρχει πιά. Οι λύπες και οι κίνδυνοι της γυναικείας ζωής προέρχονται βέβαια πρώτα-πρώτα από δυσάρεστες καταστάσεις, που άπ' αυτές σίγουρα πολλές θά μπορούσαν νά υπερικηθούν. Άλλά προέρχονται και από ρίζες βαθείες, που ούτε ή ιατρική, ούτε ή ψυχολογία μπορεί νά τις καταργήσει — προέρχονται δηλ. από αυτό τό «τραύμα», που άναφέραμε προηγουμένως.

Πρέπει έδώ άκόμη νά υπενθυμίσουμε ότι, βέβαια, τά βάρος της ανθρώπινης καρποφορίας τά βλέπουμε από την σκοπιά της γυναίκας, αλλά πρέπει νά συμπεριλάβουμε και τον άνδρα. Άρκεί μόνο νά σκεφθούμε πόση έργασία, φροντίδα, άυταπάρνηση και θυσίες άπαιτεί και από τον άνδρα ή δημιουργία και διατήρηση της οικογένειας.

Στό τέλος της καταδικαστικής άποφάσεως του Θεού για την Εύα ύπάρχει ή φράση: «και προς τον άνδρα σου ή άποστροφή σου, και αυτός σου κυριεύσει» (Γεν. γ' 16).

Με την κυριαρχία αυτή του άνδρος δέν έννοούνται μόνο κοινωνικές και πολιτιστικές δυσμενείς καταστάσεις, παρ' όλο που και αυτές βαρύνουν άρκετά. Πρόκειται μάλλον για εκείνη την σύγχυση, που θά συνεχίζει νά ενεργεί άκόμη και όπου ή γυναίκα θά άπολαμβάνει όλα τά δικαιώματα και τις έλευθερίες. Πρόκειται δηλ. γι' αυτό, που ή ψυχολογία και ή λογοτεχνία ονομάζουν «άγωνα των φύλων». Δηλ. τό γεγονός ότι ο καθ' ένας τους θά έπιθυμεί και θά χρειάζεται τον άλλο και συγχρόνως θά όδηγεί τον άλλο στην παρακμή. Ο καθ' ένας τους θά προσφέρει στον άλλο πλήρωση-πληρότητα, ένώ θά χάνει την δική του έλευθερία. Έτσι θά προδίδεται ή «βοήθεια» για την όποια μās μίλησε τό κείμενο της Γενέσεως, όταν έλεγε «ποιήσωμεν αυτόν βοηθόν κατ' αυτόν» (Γεν. β' 18). Αυτό ή βοήθεια καταντά τώρα, στον μεταπτωτικό άνθρωπο, άνταγωνισμός. Και μάλιστα ένας σκληρός πολλές φορές άνταγωνισμός. Δέν είναι πιά μιá άμιλλα για τό ποιός θά βοηθήσει την άλλο — με την ευρύτερη έννοια του όρου «βοήθεια» — αλλά είναι ένας άγώνας για τό ποιός θά έπικρατήσει. Οι συνέπειες είναι όλέθριες. Άλλά μ' αυτές θά άσχοληθούμε στο έπόμενο κεφάλαιο.

Ε. Ο άγώνας των φύλων.

Ο Θεός έδημιούργησε τον άνθρωπο ως «άρσεν και θήλυ» σύμφωνα πάντοτε με την διδασκαλία της

Γενέσεως. Και αυτό για να αλληλοβοηθούνται και αλληλοσυμπληρώνονται. 'Αλλά μετά την πτώση και την απομάκρυνση του ανθρώπου από τον Δημιουργό, ή αλληλοβοήθεια κατήντησε ανταγωνισμός, όπως λέγαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο.

Γιατί ή αλληλοβοήθεια στηρίζεται πάνω στην προσωπικότητα και την συναίσθηση ευθύνης, που αυτή έχει. Και ή προσωπικότητα σεβεται ή μάλλον βοηθεί την ελευθερία και την τιμή του άλλου προσώπου. 'Ενώ το γυμνό ένστικτο θέλει τον άλλον σαν αντικείμενο για τη δική του ικανοποίηση, σαν μέσο για τους δικούς του σκοπούς. Κι έτσι ή αλληλοβοήθεια τραυματίζεται στον πυρήνα της. Το πόσο μετά προχωρεί στην πράξη ή καταστροφή και ή σύγχυση εξαρτάται από τον τρόπο, που οι ένστικτώδεις τάσεις ενεργούν.

'Η προδοσία της αλληλοβοήθειας των φύλων άρχισε, όταν — σύμφωνα με την Γένεση — παρουσιάστηκε ο πειρασμός. 'Αλλ' αυτό δεν συνέβη, όταν οι δύο πρώτοι άνθρωποι ώδηγήθηκαν στην δόξη — όπως υποστηρίζουν μερικοί έσφαλμένα — άπαγορευμένη ένωση, αλλά συνέβη στην προσωπική περιοχή.

'Ο άνδρας έπρεπε να σταθεί δίπλα στην γυναίκα του και να την προστατέψει απ' τον ίδιο τον έαυτό της. 'Αντι αυτού, την άφησε μόνη. 'Η γυναίκα πάλι από το βάθος της αγάπης της έπρεπε να νοιώσει ότι εδώ διακινδυνεύει εκείνος με τον οποίο ήταν συνδεδεμένη και έτσι έπρεπε να μείνει στην φωτεινή σκέψη και στην όρθη κρίση μπροστά στον πειρασμό — στο «έσεσθε ως θεοί» (Γεν. γ' 5), που της υπέβαλε ο πειράζων. 'Αλλά και μετά την δική της υποχώρηση, έπρεπε να τον αγαπά άρκετά, ώστε να τον προστατέψει εκείνον τουλάχιστον από την ίδια πώση. 'Αντί να κάνει αυτό, τον συμπαρέσυρε και εκείνον. 'Αλλά και μετά την πτώση και παρακοή και των δύο, θα έπρεπε να σταθούν και οι δύο, ο ένας δίπλα στον άλλο, μπροστά στο Θεό, μέσα στην κοινή πικρία της ένοχής τους. Θα έπρεπε να βαστάσουν αλληλών τά βάρη. Θα έπρεπε να ώδηγήσουν ο ένας τον άλλο στην μετάνοια. 'Αντι αυτού προσπάθησε ο καθ' ένας τους να αποσείσει από πάνω του την ευθύνη. Και περισσότερο αξιοσημείωτα ο άνδρας, που την συντροφία του, που την είχε υποδεχθεί με έπιφώνημα χαράς, την καθιστά τώρα υπεύθυνη για την παράβαση και παρακοή.

Πόση αλήθεια κρύβεται σ' αυτήν την άπλοϊκή, όπως εκ πρώτης ύψους φαίνεται, διήγηση! Γιατί βλέπουμε ότι ή ίδια προδοσία συνεχίζεται και σήμερα. Πάλιν και πολλάκις αφήνουν ο άνδρας και ή γυναίκα, ο ένας τον άλλον, μόνον. Και αυτοί οι δύο τόσο στενά συνδεδεμένοι μπορεί να υπάρχουν και να ζούν ο ένας δίπλα στον άλλον μόνον, σαν ξένοι!...

'Ακόμη στη γενετήσια έπιθυμία και των δύο υποβόσκει ένας κίνδυνος υποδουλώσεως, σκλαβιάς. Αυτός ο κίνδυνος προέρχεται από τον χαρακτήρα, που παίρνει το ένστικτο, επειδή βρίσκεται σε συνάρτηση με την ανθρώπινη ύπαρξη. Στο ζώο το ένστι-

κτο είναι ένταγμένο μέσα στις αναγκαιότητες τις οργανικές και έτσι είναι ασφαλισμένο. Στον άνθρωπο όμως το ένστικτο σχετίζεται με την περιοχή του προσώπου και της ελευθερίας του. Γι' αυτό δεν είναι δεσμευμένο πια από την φυσική αναγκαιότητα, αλλά καθορίζεται από την ελευθερία του προσώπου και κερδίζει μια άνεση, που δεν υπάρχει στο ζώο. 'Εδώ όμως προκύπτει ο κίνδυνος μιας κυριαρχίας του ένστικτου, που στο ζώο δεν παρουσιάζεται. 'Ο κίνδυνος μιας υποδουλώσεως του προσωπικού ανθρώπου από το άπρόσωπο ένστικτο. Και αυτό συμβαίνει μόλις ο άνθρωπος άρνηθεί και προδώσει το ειδικά κυριαρχικό-άνθρώπινο στοιχείο του, δηλ. την ελευθερία. Και τότε καταναί σε μια σκλαβιά, που εξευτελίζει. Σε μια σκλαβιά, που ενώ ή συνείδηση άμύνεται εναντίον της, όμως ή «έπιθυμία» την θέλει. Αυτή ή σκλαβιά άπειλεί την γυναίκα για την οποία μιλάει πρώτα ή Γραφή, όταν λέγει: «και προς τον άνδρα σου ή άποστροφή σου και αυτός σου κυριεύσει» (Γεν. γ' 16). 'Αλλά άπειλεί ή ίδια σκλαβιά και τον άνδρα. 'Η άπειλή συμπυκνώνεται στο πρόσωπο του συντρόφου, που θα έπρεπε να είναι «βοηθός» και μάλιστα στην γενετήσια ζωή. Και θα ήταν βοηθός, αν και οι δύο, ο ένας για τον άλλον, ήσαν γεμάτοι σεβασμό για την ελευθερία και την τιμή του άλλου.

Κι έτσι προκύπτει ένας κόσμος, όπου το ένστικτο εκδηλώνεται με μια τέτοια βιαιότητα, άταξία και άφροσύνη, που δεν βρίσκομε το όμοιό τους στον κόσμο των ζώων. Δεν χρειάζεται παρά να σκεφθούμε μόνο την σύνδεση και την συνύφανση του σέξ με το χρώμα. Και ακόμη συμβαίνει κάτι χειρότερο. 'Ο άνθρωπος, που άπαραβάτα είναι πρόσωπο και έχει αξία και αξιοπρέπεια, αισθάνεται ότι ο άλλος, προς τον όποιον κατευθύνεται ή «άποστροφή» του, — δηλ. ή έπιθυμία του — αυτός ο άλλος τον υποδουλώνει και καταπιέζει, έκμεταλλεύμενος αυτήν την έπιθυμία. Και όταν ο άνθρωπος το έπισημαίνει αυτό, τότε ξεσηκώνεται ενάντια στον άλλον, που όμως έπιθυμεί. Και προκύπτει μια έχθρα, που είναι τόσο βαθύτερη, όσο περισσότερο αισθάνεται κανείς την προδοσία της προσωπικότητάς του από τον άλλο. Και έτσι συνυφάνεται άλυτα ένα μίσος με την έπιθυμία, που δεν έχει αίτια αυτήν ή εκείνην την συμπεριφορά του άλλου, αλλά το ότι ο άλλος είναι, όπως είναι.

Σ' αυτό συμβάλλει το ότι το ίδιο το ένστικτο περιέχει την δυνατότητα της άποστροφής, της αντίπαθειας. Μόνο ή γνήσια άπόφαση του πνεύματος, ή καθαρή αλήθεια της συνειδήσεως είναι μονοδρομική. Το ένστικτο αντίθετα και τά αισθήματα, που καθορίζονται απ' αυτό μπορεί κάθε στιγμή να στραφούν στο αντίθετο. 'Η αγάπη της κοινωνίας — συντροφικότητας, που διαχέεται από το ένα πρόσωπο στο άλλο είναι μονοδρομική. Βασίζεται στην αλήθεια και πραγματοποιείται μέσα στην πιστότητα. 'Η αγάπη αντίθετα, που πηγάζει από το ένστικτο, είναι άπληστη και μπορεί να μεταστραφεί σε αντίπαθεια. 'Από την μια νομίζει ότι δεν μπορεί να ζήσει χωρίς τον

άλλον, κι απ' την άλλη κάποτε δέν μπορεί νά υποφέρει τόν άλλον. Έτσι προκύπτει ό αίνιγματικός άγώνας τών φύλων. Πικρότερος από κάθε άλλον γιατί σ' αυτόν τό μίσος συνυφαίνεται στο βάθος μέ τόν πόθο, ή αντίπαθεια μέ τή πλησιέστερη έγγύτητα.

Γι' αυτόν τόν άγώνα, παρ' όλη τήν έπιστήμη τής βιολογίας ή τής ψυχολογίας τού βάρους, δέν υπάρχει καμμία εξήγηση. Γιατί αυτός ό άγώνας δέν κινείται στο φυσικό πεδίο. Αυτό, πού τόσο συχνά όνομάζουμε «άνθρώπινη φύση», είναι κάθε άλλο παρα αυτό, πού έννοεί ό όρος αυτός. Γιατί «φυσικό» είναι ό,τι γίνεται κατανοητό, σάν αποτέλεσμα και συνέχεια τού πρωταρχικού νοήματος, από όπου προήλθε. Αυτή ή συνέχεια έχει σπάσει για τόν άνθρωπο. Ό λόγος τής Άγ. Γραφής μάς βεβαιώνει ότι ό άνθρωπος σήμερα δέν είναι εκείνος, πού βγήκε από τά χέρια τού Δημιουργού του. Είναι ό «πεπτωκός». Και αυτό άκριβώς τό βλέπουμε νά εκδηλώνεται και μ' αυτόν τόν άγώνα τών φύλων, πού διαπερνά όλη τήν ιστορία. Και παρ' όλα τά μεγάλα λόγια για έλευθερία και ίσα δικαιώματα, ή προοπτική τής ριζικής αλλαγής φαίνεται δύσκολη. Και έτσι τόσες φορές ό άνδρας κάνει τήν γυναίκα σκλάβο ή ή γυναίκα τόν άνδρα καταγέλαστο — για νά μή πούμε γελοίο —. Και τό αντίθετο όχι σπάνια.

Παρά ταύτα τό αρχικό σχέδιο τού Θεού, πού «άρσεν και θήλυ έποίησεν αυτούς», παρά τήν σύγχυση παραμένει και διά Χριστού ανακαινίζεται, όπως θά δούμε στο έπόμενο κεφάλαιο.

Στ. Πρός τήν άρμονία.

Παρά τήν σύγχυση και τόν ανταγωνισμό στή σχέση τών δύο φύλων, πού ήλθε σάν συνέπεια τής επαναστάσεως τού ανθρώπου κατά τού Δημιουργού του — πού λέγαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο — ή εικόνα τής συντροφικότητας ανάμεσα στον άνδρα και στή γυναίκα είναι βαθειά αποτυπωμένη στον άνθρωπο. Και παρ' όλο τόν κλονισμό αυτής τής σχέσεως, όμως ή ανάγκη τής συντροφικότητας παραμένει. Και, όταν αυτή ή ανάγκη ικανοποιείται μέσα στα πλαίσια τού θελήματος τού Θεού, είναι τόσο θαυμάσιο τό αποτέλεσμα. Γι' αυτό σ' όλόκληρη τήν ιστορία ένεργοούν ακόμη οι δυνάμεις τής αγάπης, τής πιστότητας, τής θυσίας και τής καθημερινής αυταπαρνήσεως χάριν τού άλλου. Δυνάμεις, βέβαια, πού, όσο σιωπηλότερα κάνουν τό έργο τους, τόσο πιό γνήσιες είναι.

Ό Ίησοϋς Χριστός, καθώς συμπληρώνει και ολοκληρώνει τήν αποκάλυψη τής Παλαιάς Διαθήκης, ανανεώνει πάλι τήν πρώτη τάξη. «Απ' αρχής» δίνει στον καθένα τήν αξία και τήν αξιοπρέπεια του, στήν γυναίκα, όπως και στον άνδρα. Διακηρύσσει ως τιποτένιο τό προνόμιο, πού «ή σκληροκαρδία» τού άνδρος είχε σφετερισθεί στήν Π. Διαθήκη. Τό δικαίωμα δηλ. πού έδινε ό Μωσαϊκός νόμος στον άνδρα νά «άπολύει» τήν γυναίκα του. Αυτό δέν ανταποκρίνεται

στο αρχικό σχέδιο τού Θεού, πού «άρσεν και θήλυ έποίησεν», για νά είναι αδιάσπαστα ένωμένοι (εις σάρκα μίαν), αλλά είναι μιá παραχώρηση έξ αίτίας «τής σκληροκαρδίας», για νά άποφευχθούν τά χειρότερα (βλ. Μάρκ. ι' 2—9). Ό Χριστός άπαιτεί τό σεβασμό τού άλλου ακόμα και στο βλέμμα και στή σκέψη (Ματθ. ε' 27-28). Και ό Άπ. Παύλος παίρνει τις σκέψεις τής Γενέσεως και τις ένισχύει ακόμη περισσότερο: «Πλήν ούτε άνήρ χωρίς γυναίκος ούτε γυνή χωρίς άνδρος έν Κυρίω. Όσπερ γάρ ή γυνή εκ τού άνδρος, ούτω και ό άνήρ διά τής γυναικός, τά δέ πάντα εκ τού Θεού» (Α' Κορ. ια', 11-12).

Με βάση αυτό τό κήρυγμα τού Ευαγγελίου κερδίζει ή συντροφικότητα, ή τάξη τού γάμου, μιá νέα αξιοπρέπεια κι ένα καινούριο βάθος. Βέβαια, ή σύγχυση και ή άγριότητα, πού έφερε στήν ανθρώπινη ύπαρξη ή επανάσταση τής πρώτης έποχής, παραμένει. Η λύτρωση, πού προσφέρει ό Χριστός δέν είναι μιá μαγεία. Έτσι ή πραγματοποίηση τής σχέσεως τών φύλων θά έχει πάντοτε ένα στοιχείο άμαρτίας, πού πρέπει νά υπερνικηθή. Άλλά διανοίγεται ή δυνατότητα τού γνήσιου γάμου, τής συντροφικότητας, αλληλοβοήθειας και αλληλοσυμπληρώσεως ανάμεσα σε δύο παιδιά τού Θεού, μέ σεβασμό, πιστότητα και ύπομονη. Όπως διανοίγεται και ή δυνατότητα τής γνήσιας μοναχικής ζωής χάριν τού Θεού — όπως δήλωσε κατηγορηματικά ό Κύριος μιλώντας για εκείνους, πού «ευνούχισαν έαυτούς διά τήν βασιλείαν τών ούρανών» (Ματθ. ιθ', 12) — μέ παρθενοκό βίο, χωρίς φθόνο και σκλήρυνση. Γιατί — ειρήσθω έν παρόδω — άν ή μοναχική, ή παρθενική ζωή, ή αισάγγελος πολιτεία, όπως τήν χαρακτηρίζουν οι Πατέρες τής Έκκλησίας, δέν είναι γνήσια και πνευματικά θεμελιωμένη, μπορεί νά οδηγεί στο φθόνο και στήν σκληρότητα, μέ όλα τά έπιφανόμενά τους. Εκεί οδηγούν οι άπαθήσεις, πού δέν αντιμετωπίστηκαν συνειδητά και δέ ξεπεράστηκαν έσωτερικά.

Μεγάλες μορφές εμφανίζονται κατά καιρούς και κάνουν φανερό σ' όλο τό μεγαλειό του τό μυστήριο τού γνήσιου γάμου ή τής γνήσιας μοναχικής ζωής. Αυτές οι μορφές, δυστυχώς όχι πάντα γνωστές, μάς δείχνουν τό δρόμο μιáς νέας έλευθερίας.

Άλλά έρχονται οι νεώτερες αντιλήψεις για τήν αυτονομία τού ανθρώπου. Ό άνθρωπος άρνείται νά δεχθεί τήν τάξη τού Θεού. Τήν κυριαρχία του δέν τήν βλέπει σάν ένα δώρο τού Κυρίου τού κόσμου. Και, όσα στήν πραγματικότητα έπετεύχθησαν μέσα στήν διαδρομή πολλών αιώνων χριστιανικής παιδείας, τά βλέπει απλώς ως φυσική ιστορική ανάπτυξη και εξέλιξη. Κι' έτσι, μέσα στα κατορθώματα ένός προοδευμένου πολιτισμού, εμφανίζεται ένα νέο χάος στις γενετήσιες σχέσεις, χειρότερο από τήν πρό Χριστού έποχή. Χειρότερο, γιατί ό άνθρωπος τώρα διά Χριστού ένηλικιώθηκε πνευματικά και χειραφετήθηκε. Γιατί ή χριστιανική διδασκαλία χειραφέτησε τόν άνθρωπο και τόν έλευθέρωσε από ψεύτικους φόβους και προκαταλήψεις.

Η ΦΑΝΕΡΩΣΙ ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ*

Γ' 'Η ιερωσύνη στὸ σημερινὸ «σχῆμα τοῦ κόσμου».

Μὲ ὅσα ἤδη ἀνέφερα, γνωρίζω ὅτι δὲν ἀνέπτυξα συστηματικὰ τὸ μέγα μυστήριό τῆς ιερωσύνης, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸ ἐπεδίωξα, γιατί οἱ ἅγιοι Πατέρες μας τὸ ἔχουν τόσο θεοπρεπῶς περιγράψει, ὥστε εὐκολὰ κανεὶς ἀνατρέχοντας στὰ ἅγια συγγράμματά τους ἀναβαπτίζεται καὶ ἀνανεώνει πραγματικὰ τὴ χειροτονία του.

Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα γράφει ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος γιὰ τοὺς Περί Ἱερωσύνης Λόγους τοῦ θείου Χρυσοστόμου: «Ὁ γὰρ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀπορρήτων

σοφὸς ὑποφῆτης Ἰωάννης, ὁ τῆς ἐν Βυζαντίῳ Ἐκκλησίας καὶ πάσης ὀφθαλμὸς... σεπτὴν μὲν τὴν ιερωσύνην καὶ δυσπρόσιτον (δείξας), ἀμέμπτως δὲ αὐτὴν μετέρχεσθαι (διδάξας) (καὶ) οὕτως αὐτὴν λεπτῶς καὶ πυκνῶς ἐξηκριβώσεν, ὥστε πάντας τοὺς τε κατὰ Θεὸν ἱερατεύοντας, τοὺς τε ραθύμως ἱερατικὴν μεταχειρίζοντας, ἐν ταύτῃ τὰ οἰκεία εὐρίσκων κατορθώματά τε καὶ σκώμματα»³⁰. Καὶ μόνο δηλαδὴ ἡ μελέτη τῶν συγγραμμάτων τοῦ θείου Χρυσοστόμου εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἐξακριβώσουμε «πυκνῶς καὶ λεπτῶς» τὴν ιερωσύνη. Πόσο μᾶλλον, ἐὰν μελετήσουμε καὶ τοὺς ἄλλους ἁγίους Πατέρες μας.

Στόχος λοιπὸν τῆς εἰσηγήσεώς μου δὲν εἶναι νὰ ἀποτελέσῃ αὐτὴ ἓνα συστηματικὸ ἐγχειρίδιο περὶ

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 366 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 13-14 τεύχους.

30. PG 78, 288.

Ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ξεχνᾷ ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν ἀποκάλυψη — τὴν διδασκαλία τῆς Γενέσεως — ἡ ἁμαρτία, ποὺ ἔφερε τὴν σύγχυση σὲ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ἔργα, εἰσώρησε καὶ στὶς σχέσεις τῶν φύλων. Καὶ ὅπως μέσα στὴν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, δὲν πρέπει νὰ βλέπουμε μόνο τίς ἐπιτυχίες, ἀλλὰ νὰ ἀναγνωρίζουμε καὶ κάποιον στοιχεῖο, ποὺ ἔχει σχέση μὲ τὴν ἐνοχὴ — ἓνα στοιχεῖο παραφροσύνης, ἐλλείψεως νοήματος, ποὺ μόνο ὡς ἁμαρτία μπορεῖ νὰ ἐννοηθεῖ καὶ καταπολεμηθεῖ — κάτι ἀνάλογο συμβαίνει καὶ μὲ τίς γενετήσιες σχέσεις. Δὲν μποροῦν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν ἀπλῶς μὲ τὴν λογικὴ τοῦ αἰσθήματος, οὔτε νὰ ρυθμισθοῦν μὲ μιὰ ἀπλῶς ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ τάξη, ἀλλὰ χρειάζεται ἓνα εἶδος ἀσκήσεως, ποὺ μπορεῖ νὰ προέλθει μόνο ἀπὸ τὴν συναίσθηση ὅτι ἐδῶ ὑπάρχουν βαθεῖς σχέσεις ἐνοχῆς καὶ ὑποχρεώσεως γιὰ ἐξιλέωση. Πρέπει νὰ μάθει δηλ. ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἀσκηθεῖ, νὰ ἱεραρχεῖ σωστὰ τίς ἀνάγκες του. Νὰ βλέπει τὴν καθολικὴ ὠραιότητα τῆς ζωῆς καὶ τὸ μέρος νὰ μὴ τοῦ στερεῖ τὴ θεὰ τοῦ ὅλου.

Τελειώνοντας αὐτὴ τὴ σύντομη μελέτη, ποὺ ἀφορᾷ τίς σχέσεις τῶν φύλων κατὰ τὴν Γένεση, θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω δυὸ λόγια ἀκόμη γιὰ τὴν ἰσοτιμία τῆς γυναίκας. Ἡ βάση, ποὺ πάνω της στηρίζεται ἡ ἰσότητα τῆς γυναίκας, εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ Θεὸς δημιουργῆσε καὶ τὴν γυναίκα «κατ' εἰκόνα» Του, ὅπως καὶ τὸν ἄνδρα. Τί σημαίνει αὐτό, τὸ εἶδαμε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο. Ἀλλὰ θὰ ἤθελα ἐδῶ νὰ ἐπισημάνω κάτι ἀκόμη: Ποῦ ὀδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος σήμερα, ὅταν θέλει νὰ προχωρεῖ μόνος, χωρὶς Θεό, ἐμπιστευόμενος μόνο στὴ δική του νοημοσύνη καὶ στὶς παρωθήσεις τῆς καρδιάς του; Πετυχαίνει ὁ ἄν-

θρωπος τὴν ἐλευθερία τῆς ὑπάρξεώς του, ὅταν ἡ μεγάλη σύγχρονη μηχανὴ τὸν κάνει ἓνα γρανάζι τῆς; Ἐλευθερώνεται ἡ γυναίκα, ὅταν κάτω ἀπὸ τὸ πρόσχημα, ὀρισμένες φορές, τῶν ἴσων δικαιωμάτων καὶ ἴσων καθηκόντων, ἀναγκάζεται νὰ ἐργάζεται σὲ βαρεῖες, ἀνθυγιεινὲς καὶ ἐπικίνδυνες ἐργασίες; Δὲν βλέπουμε ἐδῶ μιὰ τάση, ποὺ θέλει νὰ ἐξομοιώσει καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναίκα μὲ κάποιον τρίτο εἶδος ἀνθρώπου; Νὰ τοὺς ἐξομοιώσει δηλ. μὲ μιὰ ὑπαρξὴ χωρὶς ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ, ὅποτε δὲν θὰ ὑπάρχει πιά ἡ δυνατότητα ἀλληλοσυμπληρώσεως. Ἡ δυνατότητα δηλ. τῆς συναρμόσεως ἐνὸς ζεύγους μὲ μιὰ ἀμοιβαιότητα σχέσεων, ἀλλὰ θὰ πρόκειται γιὰ μιὰ ὑπαρξὴ κατάλληλη γιὰ νὰ ὑπηρετεῖ τίς ἀνόνημες δυνάμεις τῆς πολιτείας, τῆς οικονομίας, τῆς τεχνικῆς; Αὐτὸ τὸ ἐρώτημα τὸ ἀφήνω ἀνοικτό.

Ἀπὸ τὸ βιβλίό τῆς Γενέσεως μπορεῖ νὰ μάθει κανεὶς ἀποφασιστικὰ πράγματα. Σήμερα γίνεται λόγος γιὰ τὴν ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία, ποὺ θέλει νὰ ἐρευνήσει, τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, πῶς θὰ γίνῃ σωστός, τί πρέπει νὰ κάνει καὶ ἀπὸ ποιῆς δυνάμεις νὰ κατευθύνεται. Στὴν Γένεση βρίσκονται οἱ βασικὲς σκέψεις γιὰ μιὰ χριστιανικὴ φιλοσοφία καὶ θεολογία τῆς ὑπάρξεως. Δείχνουν, σ' ὅποιον θέλει νὰ δεῖ, τοὺς βασικοὺς νόμους τῆς ζωῆς. Τοὺς κανόνες τῆς ζωῆς, ποὺ μόνο σύμφωνα μ' αὐτοὺς μπορεῖ ἡ ἀνθρωπότητα νὰ μείνει σώα καὶ νὰ ἐξελιχθεῖ καὶ ἀναπτυχθεῖ ἐπιτυχῶς.

(Τέλος)

Ἄρχμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ ΚΑΘΗΡΕΠΤΙΔΗΣ

ιερωσύνης, ἀλλὰ νὰ διασαφήση, κατὰ τὸ δυνατόν, τὴν ὑπαρξί, διάκρισι ἀλλὰ καὶ σχέσι θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου στὸ πρόσωπο τοῦ ἱερέως καὶ νὰ ἐξηγήσῃ ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς φανερώσεως τῆς ἱερωσύνης στὸν κόσμον, ἦταν, εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ ἐνώσεως θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου στὰ πρόσωπα τῶν ἱερέων.

Ζοῦμε σὲ μιὰ ἐποχὴ ἐξελιγμένου οὐμανισμοῦ τῆς Εὐρώπης, ὅπου ἡ σχετικοκρατία ἔχει γίνεи πλέον ἢ ἀναπνοή τοῦ μυαλοῦ τῶν περισσοτέρων ἀνθρώπων, ἢ φιλοσοφία τῆς ζωῆς τους. Φυσικὸ ἐπακόλουθο τῆς βιώσεως τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος εἶναι ἡ κατάργησι τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀξιών. Δηλαδή ἡ ἀναρχία³¹. Πρὸς τὰ ἐκεῖ ὁδεύει («τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου») στὴν Εὐρώπη πρὶν φθάσῃ ὀριστικὰ στὸ μηδενισμό, ποῦ εἶναι «τὸ λογικὸ τέλος τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ». Καὶ τί ἄλλο εἶναι ὁ Εὐρωπαϊκὸς πολιτισμὸς, παρὰ αὐτὸ ποῦ περιγράφει ὁ ἀνατόμος τῆς θανατηφόρου καὶ λοιμικῆς νόσου τῆς Εὐρώπης π. Ἰουστίνος Πόποβιτς: «Ὁ καρπὸς τῆς νέας, μετὰ τοῦ Ἰουδα, προδοσίας τοῦ Χριστοῦ, τῆς νέας Σταυρώσεώς Του, «μόνον οὐχὶ ἐπὶ τοῦ ξυλίνου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ σταυροῦ τοῦ παπικοῦ οὐμανισμοῦ»³².

Ὅμως τὸ μικρόβιο τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀσθενείας πρὸ πολλοῦ ἔχει μεταδοθῆ καὶ στὸν τόπο μας, ἐφ' ὅσον «ἐπὶ καθέδρα λοιμῶν ἐκαθίσταμεν» (Ψαλμ. 1,1), καὶ τὰ συμπτώματα ἐκδηλώνονται κάθε μέρα καὶ ἐντονώτερα.

Οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ μας, διαμορφωμένοι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὰ ξένα ἰδεολογικὰ ρεύματα, δὲν συγκινοῦνται πιά, στὴν πλειοψηφία τους, οὔτε καὶ σέβονται τοὺς τίτλους καὶ τὰ ἀξιώματα, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχουν αὐτὰ θεῖα προέλευσι καὶ δύναμι, ὅπως ἡ ἱερωσύνη.

Γι' αὐτοὺς ὅλα εἶναι σχετικὰ, ἀνθρώπινα. Δημιουργήματα ἄλλων ἐποχῶν ποῦ ὑστεροῦσαν σὲ γινῶσι. Σήμερα τὸ Θεὸ ἔχει ἀντικαταστήσει ἡ ἐπιστήμη. Δηλαδή ὁ ἀλάθητος ἄνθρωπος, τὸ πνευματικὸ τέκνον τοῦ παραμορφωμένου Χριστιανισμοῦ.

Εἶναι, βέβαια, ἀλήθεια ὅτι ἀρκετοὶ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν πάψει νὰ πιστεύουν στὸ Θεὸ σήμερα, ὅμως οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς δὲ βλέπουν καμμιά σχέσι Θεοῦ καὶ ἱερέων. Δὲν βλέπουν τὸ λόγο γιατί πρέπει νὰ παρεμβάλλεται μετὰξὺ τους καὶ τοῦ Θεοῦ ὁ ἱερεὺς γιὰ νὰ γίνῃ ἐγκυρη ἡ σχέσι τους μὲ τὸ Θεὸ. Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ ἀπέδειξε πολὺ πρόσφατα καὶ μᾶς ἔδωσε μεγάλη εὐκαιρία νὰ ἀνοίξουμε τὰ μάτια μας, τὸ ζήτημα τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ὁ πολὺς λαὸς (ὅχι οἱ ἐλάχιστοι ποῦ ἐκκλησιάζονται), ὅπως ἀπεδείχθη, δὲν καταλάβαινε γιατί τὸν κατηγοροῦσε ἡ Ἐκκλησία ὅτι ἀρνεῖται τὸ Θεὸ ἂν τελέσῃ πολιτικὸ γάμον. Ἄλλοι

δὲν καταλάβαιναν γιατί εἶναι πορνεία τὸ νὰ κάνουν πολιτικὸ γάμον, ἐφ' ὅσον θὰ ζοῦσαν μὲ συζυγικὴ πίστι. Ὅλα αὐτὰ σημαίνουν δυὸ πράγματα ποῦ ἔχουν τὴν ἴδια αἰτία. Ἐμᾶς τοὺς ποιμένες.

Πρῶτα-πρῶτα χάσαμε τὸ ἀντίκρουμά μας, τὴν ἀξία καὶ μᾶς ἔμεινε τὸ ἀξίωμα, ἐφ' ὅσον ἔχουμε μὲν τὸ χρίσμα τῆς ἱερωσύνης, σὰν ἄνθρωποι ὅμως δὲν ἀγωνισθήκαμε νὰ διαφέρουμε ἀπὸ τοὺς κοσμικοὺς (ὅχι τοὺς λαϊκοὺς, τοὺς κοσμικοὺς) στὴν προσωπικὴ μας ζωὴ, πολλές φορές δὲ ὑστεροῦμε καὶ ἀπὸ αὐτοὺς. Καὶ δεύτερον, σὰ συνέπεια τοῦ πρώτου. Ἀφήσαμε τὸ λαὸ ἀκατήχητο. Ὅχι χωρὶς νὰ ἐλέγχουμε τὴ ζωὴ του καὶ νὰ ἠθικολογοῦμε, σ' αὐτὸ ἔχουμε ὑπερβάλλοντα ζῆλο, ἀλλὰ ἀκατήχητο, ἔρημο.

Δὲν ἀκολουθήσαμε τὴν εὐαγγελικὴ ὁδὸ πρὶν δεχθοῦμε τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης καὶ ἀλλοίμονο, οὔτε μετὰ ποῦ τὸ δεχθήκαμε. Τὴν ὁδὸ ποῦ τὸ Πανάγιον Πνεῦμα χάραξε μὲ τὸ στόμα τοῦ φωστῆρος τῆς οἰκουμένης ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: «Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον, εἶτα καθᾶραι· σοφισθῆναι, καὶ εἶτα σοφίαι· γενέσθαι φῶς, καὶ φωτίσαι· ἐγγίσαι Θεῷ καὶ προσαγαγεῖν ἄλλους· ἁγιασθῆναι καὶ ἁγιασαῖν»³³. Ἔτσι τὸ ἀξίωμά μας ἐν πολλοῖς ἔμεινε στὰ ἱερατικά μας ἄμφια καὶ μὲ τὴν ἀπέκδυσί τους δὲν ἔχουμε νὰ φανερώσουμε τίποτε, σχεδόν, στὸν κόσμον ποῦ «στενάζει καὶ ὀδυνᾶται» μὲ τὸν τρόπο ζωῆς του καὶ «οὐκ ἔχει τὸν βοηθοῦντα».

Οἱ ἄνθρωποι δὲν βλέπουν καμμιά διαφορὰ σὲ μᾶς τοὺς ποιμένες (οἱ ἐξαιρέσεις εἶναι λίγες) καὶ στὸν ἑαυτὸ τους ἐκτὸς ἀπὸ τὴν διαφορετικὴ ἐνδυμασία, γι' αὐτὸ ἄλλωστε ἄρχισαν νὰ συζητοῦν γιὰ τὴν κατάργησί της. Δὲν βλέπουν σ' ἐμᾶς μιὰ ἄλλη ζωὴ, μιὰ ἄλλη ποιότητα. Ὅχι εὐσεβιστικούς ἐξωτερικούς τρόπους καὶ ὑποκριτικὴ σοβαροφάνεια, ἀλλὰ ἀπλότητα, καταδεκτικότητά, σοβαρότητα, ταπεινὸς ἀληθινή, ἀγάπη ἀνυπόκριτη, πραότητα καὶ ἀνεξικακία, χαρὰ καὶ εἰρήνη, ἐγκράτεια καὶ ἀφιλαργυρία, πίστι ἐμπρακτικὴ, ποῦ νὰ φανερώνεται ἀπὸ τὸ νὰ μὴν ἀγωνιοῦμε, «ὡσπερ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα» Χριστοῦ ἄνθρωποι, γιὰ τὴ βιωτικὴ ἐξασφάλισι τῆς οἰκογενείας μας, μέχρι τὸ νὰ παραδώσουμε τελειωτικὰ «ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ».

Δὲν βλέπουν οἱ ἄνθρωποι τίποτε ἀπὸ αὐτὰ σὲ μᾶς (στὴν πλειοψηφία μας βέβαια, γιατί εἶναι ἄδικο νὰ κάνουμε γενικεύσεις) καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ πιστέψουν ὅτι ἐκπροσωποῦμε τίποτα πέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, ὅσο κι' ἂν προσπαθοῦμε νὰ τοὺς πείσουμε μὲ τὴν Δογματικὴ καὶ τὴν Ἐκκλησιολογία. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος εἶναι ρεαλιστής. Πιστεύει ὅ,τι βλέπει, ὅχι ὅ,τι πρέπει νὰ πιστέψῃ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ θ. Χάρις δὲν φαίνεται μὲ τὰ μάτια τοῦ σώματος ἀλλὰ μὲ ἄλλα μάτια καὶ μὲ ἄλλες προϋποθέσεις, ὁ σύγχρονος ἄν-

31. Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία... σ. 151 κ. ἐξ.

32. Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία..., σ. 220.

33. Λόγος 2, 71. PG 35, 480 B.

θρωπος δὲν τὴν βλέπει καὶ γι' αὐτὸ οὔτε τὴν πιστεύει. Ἐκεῖνο τὸ ὁρατὸ καὶ χειροπιαστὸ, ποῦ θὰ τὸν χειραγωγῶσε στὸ νὰ ἀποκτήσῃ τὶς προϋποθέσεις γιὰ νὰ αἰσθανθῇ τὴ θ. Χάρι καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὶς πληγές του, δηλαδή ἐμεῖς οἱ ποιμένες, τὸν ἀπωθεῖ περισσότερο ἀπὸ τὶς πληγές του γιατί τοῦ διαψεύδει καὶ τὴν παραμικρὴ ἐλπίδα, ποῦ ἔχει μέσα στὴν ἀπόγνωσί του γιὰ βοήθεια. Καὶ ἐπειδὴ τὸν πονάει ποῦ δὲν εἴμαστε ὅπως μᾶς ἔχει ἀνάγκη, μᾶς ἐμπαίζει καὶ μᾶς περιφρονεῖ.

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξαφνιαζῇ αὐτὴ ἡ πραγματικότητα. Ὁ Χριστὸς μᾶς εἶχε προειδοποιήσῃ, γιατί ἤξερε ὅτι οἱ ποιμένες του μὲ τὴν πάροδο τῶν αἰώνων θὰ ἔφθαναν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Νὰ ζοῦν δηλαδή ἀσχετα ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τους. Σχιζοφρενικά, διχασμένα, σ' ἓνα κόσμο σχιζοφρενῆ καὶ διχασμένο.

Μᾶς εἶχε προειδοποιήσῃ λέγοντας: «Ἦμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἄλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἀλισθήσεται; εἰς οὐδὲν ἰσχύει ἔτι εἰ μὴ βληθῆναι ἔξω καὶ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων» (Ματθ. 5,13). Αὐτὸ συμβαίνει σήμερα. Οἱ ἄνθρωποι μᾶς καταπατοῦν, μᾶς περιφρονοῦν. Ὁχι ὅμως γιατί στὴν πλειοψηφία τους εἶναι ἄθεοι ἢ ἄπιστοι, ὅπως νομίζουμε, ἀλλὰ γιατί ἐμεῖς «εἰς οὐδὲν ἰσχύουμε ἔτι», ἐφ' ὅσον δὲν εἴμαστε ἀληθινοὶ ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ἀπλῶς ρασοφόροι.

Δὲν καταφρονεῖ τὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ στὸν τόπο μας. Καταφρονεῖ καὶ σαρκάζει καὶ διακωμωδεῖ τὴ ζωὴ μας καὶ τὸν τρόπο ποῦ παρουσιάζουμε τὴν ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ. Μᾶς ἐμπαίζει, ὅταν ἄλλα διδάσκουμε καὶ ἀλλιῶς ζοῦμε. Ὅταν, ἐνῶ διδάσκουμε καὶ καυχόμεθα γιὰ τὸ νόμο τοῦ Θεοῦ, ἀτιμάζουμε τὸ Θεὸ ἀδιὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου» (πρβλ. Ρωμ. 2,23) στὶς καθημερινές μας πράξεις.

Καὶ ἂς μὴ πέφτουμε σὲ πορνεία, μοιχεία ἢ κλοπὴ, εἶναι τόσες ἄλλες οἱ παραβάσεις μας, ποῦ ξεπερνοῦν αὐτὲς στὴν οὐσία. Καὶ μόνο ἡ ὑψηλοφροσύνη καὶ ὁ ἐγωισμὸς μας ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἀκαθαρσία τῆς πορνείας, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ «ἀκάθαρτος ἐνώπιον Κυρίου πᾶς ὑψηλοκάρδιος», ἢ μᾶλλον κατὰ πολὺ τὴν ξεπερνᾷ, ἐφ' ὅσον εἶναι ἰδίωμα αὐτοῦ τοῦ Ἑωσφόρου.

Γιὰ νὰ βάλουμε ἀρχὴ μετανοίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐννοήσουμε ὅτι δὲν κινδυνεύει ἡ Ἐκκλησία ἐπειδὴ ὁ πολὺς λαὸς δὲν δείχνει πιὰ εὐλάβεια στοὺς ἱερεῖς, ἀλλ' ὅτι αὐτὸ εἶναι εὐεργετικὸ γιὰ μᾶς, γιατί μᾶς βοηθάει νὰ συνειδητοποιήσουμε τὴν κατάστασί μας καὶ νὰ τὴν θεραπεύσουμε.

Ἐκκλησία εἶναι ὁ Χριστὸς. Εἶναι τὸ Σῶμα, ὁ Νοῦς, ἡ Ψυχὴ, ἡ Ὑπόστασι τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Τελείου Θεοῦ καὶ Τελείου ἀνθρώπου, ποῦ προσφέρεται μὲ «ἠπλωμένας παλάμας» «ἐπισυνάγων πάντα τὰ ἔθνη». Εἶναι ἡ Σοφία ποῦ «ἀπέστειλε τοὺς ἑαυτῆς δούλους (τοὺς ποιμένες), συγκαλοῦσα μετὰ ὑψηλοῦ κηρύγματος, ὡς ἐπὶ κρατῆρα, λέγουσα· ὅς ἐστιν

ἄφρων, ἐκκλινάτω πρὸς με· καὶ τοῖς ἐνδέσει φρενῶν (λέγει) ἔλθετε φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ πίετε οἶνον ὃν ἐκέρασα ὑμῖν· ἀπολείπετε ἀφροσύνην, ἵνα εἰς τὸν αἰῶνα βασιλεύσητε καὶ ζητήσατε φρόνησιν, καὶ κατηρθώσατε ἐν γνώσει σύνεσιν» (Παροιμ. 9,3-6).

Ἐκκλησία εἶναι ὁ Χριστὸς, ποῦ προσφέρει σὲ ὅλους, πιστοὺς καὶ ἀπιστοὺς, δικαίους καὶ ἀδίκους («ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ») τὸ Ἄχραντο Σῶμα Του καὶ τὸ Τιμιο Αἷμα Του «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν», γιὰ τὴν καταστροφή δηλαδή τῶν κέντρων τοῦ θανάτου καὶ τὴν ἐξασφάλισι τῆς «αὐτοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας». Εἶναι ὁ Χριστὸς, ποῦ ἀδιάκοπα καλεῖ γιὰ νὰ ἀναπαύσῃ τοὺς «κοπιῶντας καὶ κεφορτισμένους» γνωρίζοντάς τους ὅτι εἶναι πρῶος (καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίας). Ὅτι δὲν εἶναι ἐξουσιαστῆς, ὅτι δὲν ζητεῖ τίποτε δικό Του, ἀλλὰ μόνο τὴ σωτηρία τους, δηλαδή τὴ θεραπεία τῆς τεμαχισμένης καὶ διεσπασμένης ὑπάρξεώς τους καὶ τὴν ἀποκατάστασί της, ὥστε σώα καὶ ὀλόκληρη νὰ διασωθῇ ἀπὸ τὸν αἰώνιο θάνατο.

Ἡ Ἐκκλησία δὲν κινδυνεύει ἀπὸ κανέναν, γιατί σώζει, δὲν σώζεται. Ἡ ἀπιστία τοῦ κόσμου δὲν εἶναι γνώσι, εἶναι ἀπόγνωσι. Δὲν εἶναι θεραπεία τῆς ἀσθενείας του, ἀλλὰ ἄρνησι τῆς θεραπείας του. Μήπως ὅμως αὐτὴ ἡ ἄρνησι τῆς θεραπείας ἀπὸ μερικοὺς ἐμποδίζει ἄλλους, ἐὰν θέλουν, νὰ θεραπευθοῦν; «Τί γὰρ εἰ ἠπίστησάν τινες; μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσῃ; μὴ γένοιτο· γινέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθής, πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύστης» (Ρωμ. 3,3-4).

Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶπε οὔτε ἓνα λόγο γιὰ νὰ ἐλέγξῃ τοὺς συγχρόνους του ἀπιστοὺς. Σὲ κείνους μόνο δίδαξε καὶ φανέρωσε τὸν ἑαυτοῦ Του. Δὲν τοὺς πολέμησε, οὔτε ἔδωσε ἐντολὴ στοὺς μαθητάς Του νὰ κάνουν πολεμικὴ ἐναντίον τους. Γιατί δὲν ἤλθε στὴ γῆ νὰ κρίνῃ τὸν κόσμον ἀλλὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον. Ἡ κρίσι τοῦ κόσμου θὰ γίνῃ «ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ».

Ἐνῶ ὅμως ὁ Χριστὸς δὲν κρίνει σ' αὐτὴ τῇ ζωῇ τὸν κόσμον ποῦ ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ Αὐτὸν μὲ τὴν ἀπιστία, κρίνει ἀπὸ αὐτὴ τῇ ζωῇ καὶ ἐλέγχει ὅλους ἐκείνους ποῦ τὸν δέχθηκαν σὰ Θεὸ καὶ ἀποφάσισαν θεληματικὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν μὲ τὸν τρόπο ζωῆς τους.

Καὶ τοὺς κρίνει ἀπὸ αὐτὴ τῇ ζωῇ, γιατί τὸ πολιτεῦμα τοῦ χριστιανοῦ «ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει». Εἶναι «ἐκτὸς τοῦ κόσμου τούτου». Εἶναι μία ἐπὶ τῆς γῆς βίωσι τῆς ἐσχατολογίας. Μία ζωὴ πέρα ἀπὸ τὸ χρόνο, γιατί ἡ χριστιανικὴ ζωὴ εἶναι ζωὴ «ἐν Χριστῷ» καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι πέρα ἀπὸ τὸ χρόνο, εἶναι ὁ «αὐτὸς χθὲς καὶ σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Ἐβρ. 13,8). Γι' αὐτὸ εἶπε ὁ Χριστὸς, χωρὶς νὰ ἀναιρῇ τὸν ἑαυτό του, «ἄνθρωπος ἐστὶ τοῦ κόσμου» (Ἰω. 12,31). Ἀπὸ τώρα, ἀπὸ αὐτὴ τῇ γῇ ἀρχίζει ἡ κρίσι καὶ ὁ ἐλεγχος τῶν χριστιανῶν, γιατί, ἐνῶ συγκατατέθηκαν νὰ ζήσουν τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴ διαγωγή τους καὶ τὶς πράξεις τους διαψεύδουν τὸ Χριστὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιό Του, μὴ θέλοντας νὰ τὸ σαρκώσουν καὶ νὰ τὸ βεβαιώσουν μὲ τὴ ζωὴ τους.

Τους πιστούς λοιπὸν ἐλέγχει ὁ Χριστὸς στὸ Εὐαγγέλιό Του καὶ ὄχι τοὺς ἀπίστους καὶ ἁμαρτωλοὺς. Καὶ πρῶτους ἀπὸ τοὺς πιστοὺς, τοὺς ποιμένες. Γιατὶ αὐτοὶ εἶναι τὰ ἐμπόδια στὸ ἔργο Του. Αὐτοὶ εἶναι ποὺ «κλείουν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων», τὴν αὐλογημένη βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» καὶ ἐνῶ οὕτε αὐτοὶ «εἰσέρχονται οὕτε τοὺς εἰσερχομένους ἀφίουν εἰσελθεῖν» (πρὸβλ. Ματθ. 23,14).

Μὲ ἄλλα λόγια, πρέπει νὰ καταλάβουμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν κινδυνεύει σὰ θεσμός, γιατί δὲν εἶναι θεσμός. Δὲν κινδυνεύει σὰν ἐξουσία, γιατί δὲν εἶναι ἐξουσία καὶ βασιλεία «τοῦ κόσμου τούτου». Δὲν κινδυνεύει νὰ μὴ χάσῃ τοὺς ὁπαδοὺς της, γιατί δὲν φανερώθηκε στὸν κόσμο γιὰ νὰ δημιουργήσῃ ὁπαδοὺς, ἀλλὰ γιὰ νὰ μεταμορφώσῃ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων «τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς αὐτῶν» (Ρωμ. 12,12). Διακινδυνεύεται ὅμως, ἐξ αἰτίας τῆς ἀνεπαρκείας μας σὰν ποιμένων καὶ πνευματικῶν ὁδηγῶν, ὁ φωτισμός, ὁ καθαρισμός καὶ ὁ ἁγιασμός τῶν ἀνθρώπων, γιατί ἀπορρίπτοντάς μας οἱ ἄνθρωποι, ἐφ' ὅσον δὲν ἐκφράζουμε τὸ ἦθος τοῦ Χριστοῦ, ἀπορρίπτουν συγχρόνως καὶ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Θεό.

Πρέπει, νομίζω, νὰ συναισθανθοῦμε ἐν μετανοίᾳ ὅτι τὸ πνευματικὸ σκοτάδι στὸν τόπο μας ὀφείλεται σὲ μέγιστο βαθμὸ στὸ ὅτι ἀντιμαχόμεστε ἐμεῖς οἱ ἱερεῖς τὴν ἱερωσύνη μας μὲ τὸ νὰ μὴ συμφιλιώνουμε τὸν τρόπο ζωῆς μας μὲ τὸ θεϊκὸ ἀξίωμα ποὺ λάβαμε. Ἐμεῖς ἔχουμε ἀναλάβει μὲ τὴ χειροτονία μας, σὰν διάδοχοι τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, τὴν εὐθύνη νὰ γίνουμε «τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Ἐὰν ὅμως, ἐμεῖς ποὺ πρέπει νὰ εἴμαστε τὸ φῶς, εἴμαστε τὸ σκότος, τὸ σκότος τοῦ κόσμου «πῶσον»; Αὐτὸ ἐπισημαίνει καὶ ὁ Πηλουσιώτης ἅγιος Ἰσίδωρος: «Ὅταν νόθος τις καὶ τῆς ἱερωσύνης ἀνάξιος εἰς τὴν ἀρχὴν εἰσβιάσται, τότε δὴ ὁ τῆς ἀρχῆς κόσμος εἰς ἀκοσίαν μεθίσταται. Τῷ γὰρ ἄρχοντι ἐξομοιοῦσθαι πέφυκε καὶ τὸ ἀρχόμενον»³⁴.

Δὲν βλέπτε ποὺ τὰ κεκτημένα μας δικαιώματα σὰν κληρικῶν χάνονται τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο. Ὁφελεῖ. Οἱ ἀπόστολοι δὲν ξεκίνησαν τὴν ἀποστολὴ τους διεκδικώντας δικαιώματα πολιτικὰ ἢ νομικά, παρ' ὅτι ἡ ζωὴ τους ἦταν ἀγγελικὴ. Τὰ πολιτικὰ δικαιώματα στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δόθηκαν ἀπὸ τὴν Πολιτεία, δὲ ζητήθηκαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Ἀπλῶς σὲ κάποια ἐποχὴ ποὺ ἡ πλειοψηφία τοῦ λαοῦ ζοῦσε τὸ Εὐαγγέλιο, ἡ εὐαγγελικὴ ζωὴ καταγράφηκε, ἐν πολλοῖς, καὶ στὴν πολιτικὴ νομοθεσία. Σήμερα ποὺ ὁ λαὸς στὴν πλειοψηφία του δὲ ζῆ τὸ Εὐαγγέλιο, σβήνεται σιγά-σιγά καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας τὸ Εὐαγγέλιο, γιατί οἱ νόμοι αὐτοὶ δὲν ἐκφράζουν πιά τὴ ζωὴ του.

Ποῦ εἶναι τὸ παράδοξο; Μήπως μόνο ἐπειδὴ σβήνεται τὸ Εὐαγγέλιο ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς Πολι-

τείας θὰ παύσῃ ὁ λαὸς νὰ ζῆ τὸ Εὐαγγέλιο, ἢ ἐπειδὴ ὁ λαὸς ἔπαψε νὰ ζῆ στὴν πλειοψηφία του τὸ Εὐαγγέλιο (ἐξ αἰτίας μας κυρίως ποὺ τὸν ἀφήσαμε ἀποίμαντο καὶ ἀκατήχητο), σβήνεται τὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας;

Ἡ Πολιτεία κατοχύρωσε κάποτε νομικά καὶ πολιτικὰ τὴν Ἐκκλησία. Ἡ Πολιτεία πάλι αἶρει σταδιακὰ αὐτὴ τὴν κατοχύρωσι. Γυμνὸ ἀπὸ κοσμικὴ ἐξουσία ἄρχισε τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, γυμνὸ ἀπὸ κοσμικὴ ἐξουσία καὶ θὰ περατωθῆ κατὰ τὴ Β' Παρουσία τοῦ Χριστοῦ. «Εἶη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον».

Δὲν περιφρονῶ, μὲ αὐτὰ ποὺ γράφω, τὴν ἀλήθεια, ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὰ λόγια τοῦ θείου Χρυσόστομου: «φαῦλα δόγματα φαῦλον βίον εἰσάγου». Ἀλλὰ γνωρίζοντας ὅτι ὁ ἴδιος εἶπε καὶ ὅτι «φαῦλος βίος φαῦλα δόγματα γεννᾷ», θέλησα νὰ τονίσω ὅτι ἡ πολιτικὴ ἢ ὄχι κατοχύρωσι τῆς πίστεώς μας δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν προσωπικὴ μας εὐθύνη.

Ἐὰν δώδεκα ἀπόστολοι μετέστρεψαν στὴν πίστι τοῦ Χριστοῦ ὀλόκληρη τὴν οἰκουμένη, τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἐμποδίζει τόσους ποιμένες καὶ διδασκάλους σήμερα νὰ διατηρήσουμε καὶ νὰ ἀυξήσουμε τὴν πίστι τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἀν ὄχι τὸ ὅτι στερούμεθα ζωῆς ἀντάξιας τοῦ ἀξιωματός μας; Δὲν θὰ εἶναι ἀλήθεια ἀν ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ἐπειδὴ οἱ ἀπόστολοι θαυματουργοῦσαν, μετέστρεψαν κατὰ μυριάδες τοὺς ἀνθρώπους στὴν πίστι, καὶ γι' αὐτὸ ὁ ἅγιος Ἰσίδωρος μᾶς προλαβαίνει: «Μὴ τοίνυν ἐκ τῶν σημείων μόνον νομίζεσθωσαν κεκρατημένοι τὸ κήρυγμα, οἱ μηδεμίαν βίου ὀρθοῦ ποιεῖσθαι πρόνοιαν. Συνέπραττε γὰρ τοῖς γινόμενοις καὶ λεγομένοις καὶ ὁ τῶν κηρυττόντων βίος, μηδεμίαν λαβὴν διδούς. Εἰ τοίνυν καὶ νῦν ὁ τῶν ὑφηγητῶν βίος ἡμιλλᾷτο τῇ ἀποστολικῇ πολιτεία, ἴσως μὲν καὶ σημεῖα ἐγίνετο ἄν. Εἰ δὲ καὶ μὴ ἐγένετο, ἤρει πρὸς φωτισμὸν τῶν ὀρώντων»³⁵. Ἀπόδειξι αὐτῆς τῆς ἀληθείας εἶναι ὅτι καὶ σήμερα οἱ λίγοι ὄντως θεοφόροι ποιμένες, ὄχι μόνο ἐπαναφέρουν στὴν πίστι κατὰ χιλιάδες τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς ὁδηγοῦν στὴν ἀκρότητα τῆς πίστεως καὶ στὴν ἐσχατολογικὴ βίωσι τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὴ μοναχικὴ πολιτεία.

Εἶπα προηγουμένως ὅτι τὸ σημερινὸ σχῆμα τοῦ κόσμου δὲν βλέπτε τὴν ἀποστολὴ μας, ἀν φιλοσοφήσουμε χριστιανικὰ βέβαια, ἀλλὰ ἀντίθετα τὴν ὀφελεῖ. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι μᾶς ἀναγκάζει νὰ ἀνανεωθοῦμε. Ὅχι ἐπινοώντας καινούργιες μεθόδους, ἔπως ἐπιτόλαια κάνουμε θέλοντας νὰ παραστήσουμε τοὺς προοδευτικοὺς γιὰ νὰ σωθοῦμε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ καίλαπα ποὺ ἀνακάλυψε τὴ γυμνότητά μας. Ἀλλὰ γυρνώντας πρὸς τὰ πίσω. Στὰ χρόνια τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Του. Καὶ νὰ γίνουμε ξανά οἱ εὐαγγελιστὰι τοῦ λαοῦ, οἱ διάκονοί του, οἱ φωτισταί του, οἱ διδάσκαλοί του. Ὅχι οἱ πρίγκηπες τοῦ λαοῦ, οἱ προῦ-

34. PG 68, 649.

35. PG 78, 1141.

‘Ο πρ. Πάφου κυρός ΦΩΤΙΟΣ (1911-1983) (+)

Είς ηλικίαν 72 ἐτῶν ἀπεδήμησεν εἰς Κύριον ὁ Μητροπολίτης πρ. Πάφου κυρός Φώτιος (κατὰ κόσμον Φοῖξος) Κουμίδης, κατόπιν βραχυτάτης ἀσθενείας.

Ἡ ἐξόδιος Ἀκολουθία τοῦ αἰδίου Μητροπολίτου ἐψάλη εἰς τὸν Καθεδρικὸν Ἱ. Ναὸν τῶν Ἀθηνῶν, προσεζάρχοντος τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ Πάσης Ἑλλάδος κ. Σεραφεῖμ, συμπαραστατουμένου ὑπὸ τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν Καρθαγένης κ. Παρθενίου καὶ Περιστερίου κ. Χρυσοστόμου, ἐνῶ παρίσταντο συμπροσευχόμενοι οἱ Σεβ. Μητροπολιταὶ Νέας Ζηλανδίας κ. Διονύσιος, Σύρου κ. Δωρόθεος, Μεγάρων καὶ Σαλαμῖνος κ. Βαρθολομαῖος καὶ ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Ἀμαθοῦντος κ. Καλλίνικος, ὡς καὶ ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Δωδώνης κ. Χρυσόστομος, ὅστις καὶ ἐκπροσωπῶν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου κατέθεσε δάφνινον στέφανον ἐκ μέρους τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Πάφου. Παρευρέθησαν ἐπίσης πλείστοι Κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ μετὰ τῶν συγγενῶν τοῦ μεταστάντος. Ὁ δὲ Ὀμότιμος Καθηγητῆς τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης καὶ Πρόεδρος τῆς ἐν Ἀθήναις «Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης» κ. Βασίλειος Ἀναγνωστόπουλος ἐξεφώνησε τὸν κατωτέρω Ἐπικήδειον λόγον:

Ἀοίδιμε Ἱερόχα, ὀμογάλακτε ἀδελφὲ Φώτιε, Εἰς τὸ πένθος τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν εἰς Κύριον ἐκ-

χοντες, οἱ προνομιούχοι, οἱ παράπλευροι τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, οἱ ὑποστηρικταὶ καὶ συνδαιτυμόνες τῶν μεγαλοτίτων καὶ ἰσχυρῶν γιὰ νὰ ἔχουμε τὴν ὑποστήριξί τους, οἱ «θερίζοντες» ἐκεῖ πού δὲν σπείραμε καὶ οἱ «συνάγοντες» ἐκεῖ πού δὲν διασκορπίσαμε.

Νὰ διερωτηθοῦμε ἐν μετανοία, γιὰτὶ ἐνῶ ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἀπόστολοί Του ἔζησαν ἄσημοι κατὰ κόσμον καὶ «ἐβαρύνθησαν ὑπὲρ δύναμιν ὥστε ἐξαπορηθῆναι αὐτοὺς καὶ τοῦ ζῆν» (2 Κορ. 1,8), ἐμεῖς νὰ εἴμαστε τόσο ἀνόμοιοι καὶ ἀταίριαστοι μὲ αὐτούς;

Ὁ λαὸς μας ἔχει σήμερα προβλήματα καίρια. Προβλήματα ὑπάρξεως. Δὲν θέλει μισὲς λύσεις ἢ συμβιβασμούς, ὅπως προτείνουν μερικοὶ πού θέλουν νὰ συμβιβάσουν τὴν ἡσυχὴ χριστιανικὴ συνείδησι καὶ τὴν καλοπέρασί τους. Αὐτοὶ εἶναι ἄσχετοι μὲ τὸ λαό.

Ὁ λαὸς μας εἶναι διατεθειμένος νὰ ἀνεβῆ στὰ μεγαλύτερα πνευματικὰ ὕψη ἢ νὰ κρημνισθῆ στὴν ἀπύθμενη ἄβυσσο, ἀν δὲ βρῆ αὐτὸ πού ζητάει. Δὲν φοβᾶται τὴν ἄσκησι, δὲν φοβᾶται τὴ νηστεία, δὲν φοβᾶται τὴν ἀγρυπνία, δὲν φοβᾶται νὰ μὴ χάσῃ τίς ἀπολαύσεις του, ὅπως ἀδιάκριτα νομίσασα πῶς πιάσαμε τὸ σφυγμὸ του καὶ σπεύδουμε νὰ τὸν ἐλαφρώ-

σῶμεν, ἐλαφρώνοντας κατ' οὐσίαν τὴ δική μας συνείδησι, πού ξέχασε νὰ φοιτήσῃ στὴν ἄσκησι, «τὴ μόνη ἱεραποστολικὴ σχολὴ τῆς Ὁρθοδοξίας».

Ἡ εἰς Κύριον ἐκδημία σου στερεῖ τὴν Ἐστία ἐνός ἱκανοῦ καὶ ἀφωσιωμένου στελέχους τῆς, πού τὴν ἀγαποῦσε ἰδιαίτερα καὶ πίστευε στοὺς σκοποὺς τῆς ἀποστολῆς τῆς, τὰ δὲ μέλη τῆς, τὰ ἐγγὺς καὶ μακρὰν, ἐνός ἀγαπητοῦ, συμπαθοῦς καὶ εὐγενοῦς ὀμογαλάκτου ἀδελφοῦ, ὅπως συνηθίζεται νὰ ἀποκαλῶνται μετὰ τῶν οἱ ἀπόφοιτοι τῆς Γεραρᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης τοῦ σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φητωρίου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ εὐσεβοῦς Γένους μας.

Ἀποφοιτήσας ἀριστοῦχος ἐκ τοῦ φητωρίου τούτου τῆς κατὰ Θεὸν ἐπιστήμης ἐπέστρεψες εἰς τὴν γενέτειράν σου Κύπρον, διακατεχόμενος ἀπὸ βαθὺ ζῆλο καὶ μεγάλη ἐπιθυμία νὰ ἀξιοποιήσῃς τὰ πολυτίμημα πνευματικὰ ἐφόδια καὶ τὸν θεολογικὸν ἐπιστημονικὸν καταρτισμὸν πού σοῦ παρέσχε ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης καὶ νὰ προσφέρῃς τὰς ταπεινάς σου ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Γένος.

Καὶ ξεκίνησες μὲ βᾶσιν καὶ γνώμονα τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὸν Τιμόθεον (ἀγωνίζου

σουμε, ἐλαφρώνοντας κατ' οὐσίαν τὴ δική μας συνείδησι, πού ξέχασε νὰ φοιτήσῃ στὴν ἄσκησι, «τὴ μόνη ἱεραποστολικὴ σχολὴ τῆς Ὁρθοδοξίας».

Ὁ λαὸς μας δὲν εἶναι τόσο μικρόψυχος, τόσο λίγο ἀπαιτητικός. Θέλει μόνο ὀδηγούς μὲ ἀνταπόκριση, μὲ πνεῦμα δυνάμεως καὶ χάρι Θεοῦ γιὰ νὰ ἀνοίξῃ τὴν ψυχὴ του πού ἀσφυκτιᾷ. Τίποτε ἄλλο. Καὶ τότε θὰ πετάξῃ ὅλα αὐτὰ πού εἶναι σήμερα προσκολλημένος, ὅπως οἱ τελῶνες καὶ οἱ πόρνες τοῦ Εὐαγγελίου. Δὲν εἶναι ὀφέλιμο νὰ στενέψουμε τὸ Εὐαγγέλιο, οὔτε ἀκίνδυνο. Εἶναι ὅμως ἀνάγκη νὰ πλατυνοῦμε ἐμεῖς οἱ ποιμένες σύμφωνα μὲ τὸ Εὐαγγέλιο, γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ζωὴ μας μιὰ διαρκῆς κλῆσι καὶ πρόσκλησι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσί τους. Μιὰ κραυγὴ σαρκωμένη, πού θὰ μεταφέρῃ σὲ ὅλους τὸ μήνυμα: «Ἀδελφοί, ἡ καρδιά ἡμῶν πεπλάτνεται· οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν... ὡς τέχνους, λέγομεν, πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς» (2 Κορ. 6,11-13).

(Τέλος)

Πρεσβύτερος ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΕΜΜ. ΒΟΛΟΥΔΑΚΗΣ

Ὁ πρ. Πάφου κυρὸς Φώτιος

τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως» (1 Τιμ. 6,12), καὶ ἐπεδόθηκες μετ' ἀγάπης, μετ' πίστεως, μετ' εὐσεβείας καὶ μετ' ζήλου στὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἱεροῦ σου ἔργου καὶ τῆς ὑψηλῆς σου ἀποστολῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἅμα τῇ εἰσόδῳ σου εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου καὶ δὴ ἅμα τῇ ἀνάδῳ σου εἰς τὸ ἕπατον τῆς ἱεροσύνης ἀξίωμα.

Ἄνεκότηκα ὅμως τὸ ἔργον σου μικρὸν χρόνον μετὰ τὸ ξεκίνημά σου, πάνω ἀκριβῶς στὴν πιὸ ἀποδοτικὴ περίοδο τῆς ποιμαντορικῆς δράσεώς σου, λόγω τῶν ἐκτάκτων συνθηκῶν καὶ περιστάσεων ποὺ δημιουργήθηκαν στὴν πολυπαθὴ γενέτειρά σου. Καὶ ἀναγκάσθηκες νὰ ἀποσυρθῆς ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κύπρου ὑπηρεσίαν σου καὶ νὰ ἐλθῆς νὰ ἐγκατασταθῆς ἐνταῦθα, προσφέρον ἐκτοτε προτροπὴ καὶ ἀδεία τῶν Προκαθημένων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἱεραρχῶν αὐτῆς τὰς λειτουργικὰς σου ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Μητροπόλεις.

Ἡ πικρία σου ὑπῆρξε μεγάλη γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν κατὰ σὲ καὶ γιὰ τὴν ἀνατροπὴ καὶ διάλυση τῶν δραματισμῶν, τῶν πόθων καὶ ἐλπίδων ποὺ εἶχες γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ποίμνιό σου «πρὸς τὸν καταοπισμὸν τῶν ἁγίων εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. 4,12), ὃ δὲ ψυ-

χικός σου τραυματισμὸς βαθὺς καὶ ἀθεράπευτος μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ἐπιγείου ζωῆς σου.

Ἔπρεπε ὅμως νὰ σὲ παρηγορῇ τὸ γεγονός ὅτι μέσα στοὺς πολλοὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας ποὺ διεξήγαγε ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ τὸ εὐσεβές μας Γένος γιὰ τὴν διάσωση τῆς πίστεως καὶ τῶν ὑψηλῶν ἐθνικῶν ἰδανικῶν ἐξεδηλώθησαν πάντοτε, πολλαχόθεν, ἀμφισβητήσεις καὶ ἀμφιβολίες, ἐπικρίσεις καὶ κατηγορίες, βασιζόμενες τὶς περισσότερες φορὲς πάνω σὲ καθαρῶς ὑποκειμενικὰ κριτήρια, γιὰ τὴ θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ συμμετοχὴ καὶ συμβολὴ καὶ γιὰ τὸ μέγεθος τῆς συνεισφορᾶς τῶν ὑπευθύνων τῆς Ἐκκλησίας ποιμένων εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς.

Ἡ δικαία κρίση ἐναπόκειται εἰς «τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἐκάστον ἔργον» (1 Πέτρο. 1,17) Θεόν, κοντὰ εἰς τὸν Ὅποσον ἐδρίσκεσαι καὶ ἀναπαύσαι τὴν ἐν εἰρήνῃ, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὶς πικρίες γιὰ τὴν περιπέτειά σου καὶ τὴν σκληρὴν δοκιμασία σου.

Ἀοίδιμε Ἱεροῦχα,

Εἰς τὴν ἐξοδὸν σου αὐτὴν πρὸς τὴν αἰωνιότητα, ἐκεῖ ὅπου σὲ ἐκάλεσεν ὁ Κύριος ἡμῶν σὲ συνοδεύουν εὐλαβικὰ ἢ ἀγάπῃ, ἢ ἐκτίμησιν, καὶ ἢ εὐγνωμοσύνη τῶν μελῶν τῆς Ἑστίας γιὰ ὅσα ὑπὲρ αὐτῆς ἔπραξες.

Ὅλοι οἱ ἀπόφοιτοι ὁμογάλακτοι ἀδελφοὶ σου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, ποὺ παρευρισκόμεθα εἰς τὴν ἐξοδίον ταύτην ἀκολουθίαν, ἀλλὰ καὶ οἱ μακρὰν ἐδριοκόμενοι ποὺ παρακολουθοῦν αὐτὴν νοερώς, ἐνώνομε τὴν δέησή μας μετ' τὴν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Σεραφεῖμ, ὃ ὁποῖος μετ' πολλὴν σὲ περιέβαλεν ἀγάπῃ, καὶ προΐσταται τῆς ἐξοδίου σου ἀκολουθίας, τὴν δέησιν τῶν παρισταμένων εἰς αὐτὴν Σεβασμιωτάτων Ἀρχιερέων, ὡς καὶ τῶν προσφιλῶν συγγενῶν σου καὶ φίλων, πρὸς τὸν Πανάγαθον Θεόν καὶ εὐχόμεθα ὅπως ἀναπαύσῃ τὴν μακαρία σου ψυχὴ μετὰ τῶν Ἁγίων καὶ δικαίων.

Αἰωνία σου ἡ μνήμη.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμανδρίτης Μάξιμος Εὐδάς, Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν, συνώδευσε τὴν σορὸν εἰς τὸ Ἄ Κοιμητήριον Ἀθηνῶν, ἐνθα καὶ ἐγένετο ὁ ἐνταφιασμὸς τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιερέως.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ μεταστάς ἐγεννήθη ἐν Πάφῳ τὸ ἔτος 1911. Ἀπεφοίτησε ἐκ τῆς Ἱ. Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης τὸ ἔτος 1934. Ἐν συνεχείᾳ ὑπηρέτησεν ὡς λαϊκὸς Ἱεροκέρυξ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου καὶ Καθηγητὴς εἰς τὸ Παγκύπριον Γυμνάσιον Λευκωσίας. Παραλλή-

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΡΑΧΩΡΙΤΗΣ - ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ

Συμβολή εις τὴν ἔρευναν περὶ τὸν ἅγιον Κοσμᾶν τὸν Αἰτωλὸν

Ὁ ἀσχιολούμενος μὲ τὴν λαμπρὰν προσωπικότητα τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ¹ ταχέως ἀντιλαμβάνεται, ὅτι τὸ ἔγκυρον βιογραφικὸν ὕλικὸν εἶναι ὀλίγον. Αἱ αὐτοβιογραφικαὶ πληροφορίες αἱ περιεχόμεναι εἰς τὰς σωζόμενας Διδαχὰς αὐτοῦ² καὶ τὰς Ἐπιστολάς³, εἶναι μὲν πολύτιμοι, ἀλλ' ἀνεπαρκεῖς διὰ τὴν σύνθεσιν πλήρους βιογραφίας. Τὰ στοιχεῖα ἐξ ἄλλου, τὰ ὁποῖα μᾶς παρέχουν αἱ σύγχρονοι πρὸς αὐτὸν πηγαί⁴, φωτίζουν ἀναμφισβητήτως πλευρὰς τοῦ

βίου καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ, ἀλλ' ἀφήνουν εἰς τὸ σκότος πλεῖστα ἄλλα σημεῖα. Τὸ πλῆθος, τέλος, τῶν περὶ αὐτὸν συγγραφῶν⁵ δὲν κατώρθωσε ἀκόμη νὰ δώσῃ ικανοποιητικὴν λύσιν εἰς πλεῖστα ἄλλα προβλήματα⁶. Διὰ πάντας τοὺς ἀνωτέρω λόγους ἡ σχετικὴ ἔρευνα προβλέπεται μακρὰ καὶ επίπονος.

Εἰς τὴν τοιαύτην ἔρευναν ἔχοντες ἀφιερῶσαι τὰς δυνάμεις μας, εὐρισκόμεθα διὰ τοῦ παρόντος εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ καταθέσωμεν τὴν πρώτην σχετικὴν ἐπιστημονικὴν μας συμβολήν. Αὕτη προέκυψεν ἐκ τῆς μελέτης ἐπιστολῆς, σωζομένης εἰς τὸ Ἄποσημειωτάριον τοῦ Λητοῦ καὶ Ἀγράφων Νεκταρίου⁷,

1. Χαρακτηρισμοὺς καὶ κρίσεις περὶ τῆς προσωπικότητος καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ βλέπε μεταξὺ ἄλλων ἐν, Φ. Μιχαλόπουλου, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, Ἀθήναι 1940 (φωτοτυπικὴ ἐπανεκδόσις ἐπὶ τῇ ἑκατοντηκονταεταίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821), σσ. 6 καὶ 128, Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, Ἐκ τῶν καταλοίπων ΙΑ'. Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, Γενικὴ ἱστορικὴ ἐπισκόπησις, ἐπιμειλεία Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ἐν Ἀθήναις 1954, σ. 152, Β. Σφυρόρα, Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ Σεργίου Μακραιῶν πρὸς Χρυσάνθον τὸν Αἰτωλόν, ἐν ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ 8/9 (1958-9) σ. 198 καὶ Ἄπ. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας 1354-1833, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 348.

2. Κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ κειμένου τῶν Διδαχῶν ἐπραγματοποίησεν ὁ Ἰω. Μενούνος ἐν Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ Διδαχῆς (καὶ Βιογραφία), Ἀθήνα, ἄ.χ., σσ. 113-290.

3. Ἡ πληρεστέρα συλλογὴ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Αὐγ. Καντιώτου, Μητρ. Φλωρίνης ἐν, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, Ἀθήναι 1977⁵, σσ. 317-329.

4. Αἱ κυριώτεροι τούτων εἶναι, Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, ἤτοι μαρτύρια τῶν νεοφανῶν μαρτύρων τῶν μετὰ τῶν ἔλλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους μαρτυρησάντων, Ἀθήναι 1961³ σσ.

201-208. Τὸ ἔργον ἐξεδόθη τὸ πρῶτον Ἐνετίησιν αψ'λθ' (1799) παρὰ Νικ. Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἀκολουθία καὶ Βίος τοῦ ἐν Ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ ἱσαποστόλου, ψαλλομένη κατὰ τὴν κδ' τοῦ Αὐγούστου μηνός. Πόνημα Σαπφείρου Χριστοδουλίδου τοῦ ἐκ Γραμμένου, ἐν Βενετία, παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων 1814. Ἐνθυμήσεις διάφοροι. Καὶ ἀρχαικὸν ὕλικὸν ἐν Κ. Μέρτζιου, Τὸ ἐν Βενετία κρατικὸν ἀρχεῖον, Α' Περὶ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 15 (1940) σσ. 5-12.

5. Εἰκόνα τοῦ πλήθους τῶν σχετικῶν συγγραφῶν μᾶς δίδει ὁ Κώστας Σαρδελῆς εἰς τὸ ἔργον του, Ἀναλυτικὴ Βιβλιογραφία Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ 1765-1973, Ἀθήνα 1974².

6. Πρβλ. Ἰω. Μενούνου, Ὁ πρῶτος βιογράφος Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ἐν ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΤΕΡΕΟΕΛΛΑΔΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, 4 (1973), σ. 345.

7. Οὗτος ὑπῆρξε λόγιος ἱεράρχης ἀκμάσας περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰ. Περὶ αὐτοῦ πλεῖον βλέπε ἐν, Π. Ἀραβαντινοῦ, Βιογραφικὴ συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, Εἰσαγωγή—ἐπιμειλεία Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἰωάννινα 1960, σσ. 137-147 καὶ Π. Βασιλείου, Νεκτάριος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, ἐπίσκοπος Λιτζᾶς καὶ Ἀγράφων, Ἀθήναι 1960.

λωσ ἴδρυσεν τὰ πρῶτα Κατηχητικὰ Σχολεῖα καὶ ἐξέδιδε τὸ Ἐρησκευτικὸν Περιοδικὸν «Ἀγάπη». Τὸ 1947 ἐχειροτονήθη Διάκονος καὶ ἐστάλη ὡς ὑπότροφος τοῦ Π.Σ.Ε. εἰς Ὁξφόρδην διὰ μετεκπαίδευσιν. Ἐἶτα προσελήφθη ὑπὸ τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυροῦ Χριστοφόρου, ὡς Ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ, ἀναλαβὸν ἅμα καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐπισήμου Περιοδικοῦ τοῦ Πατριαρχείου «Πάνταῖνος». Μετὰ βραχεῖαν ὑπηρεσίαν εἰς Αἴγυπτον, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς κυροῦ Μιχαήλ, μετέβη εἰς Ν. Ὑόρκην, ἔνθα ἐχειροτονήθη εἰς Πρεσβύτερον καὶ διωρίσθη Καθηγητὴς τῆς Θεολ.

Σχολῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Βοστώνης. Εὐρισκόμενος εἰς Ἀμερικὴν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1951, ψήφω Κλήρου καὶ Λαοῦ, ἐξελέγη Μητροπολίτης Πάφου. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1956 μετὰ τὴν ἐξορίαν τοῦ Ἐθνάρχου Μακαρίου εἰς Σευθέλλας καὶ λόγω τῆς ἐν Κύπρῳ ἐκρύβου καταστάσεως ἦλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐν συνεχείᾳ μετέβη εἰς Ἀμερικὴν, διὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, πρὸς διαφώτισιν τῆς Ἀμερικανικῆς κοινῆς γνώμης περὶ τοῦ Κυπριακοῦ θέματος. Ἐπιστρέψας ἐξ Ἀμερικῆς ἐγκαθίσταται μόνιμως πλέον εἰς Ἀθήνας, ἀπὸ ἔπου τὸ 1959 ὑποβάλλει τὴν παραίτησίν του ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας.

την όποίαν δημοσιεύει ό Παναγιώτης Άραβαντινός⁸. Πρόκειται περί τής έπιστολής-άναφοράς ύπέρ του Εύγενίου Βουλγάρεως, την όποίαν, ύπογράφαντες 34 άφωσιωμένοι μαθηταί αύτου την 8ην Ιανουαρίου 1759, άπήθυναν πρός τόν πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλον Ε', ό όποιος έφησυχάζων εις τό "Άγιον Όρος έμηχανάτο ήδη την άποπομπήν του Εύγενίου εκ τής σχολαρχίας τής Άθωνιάδος Σχολής⁹. Ό ένδέκατος κατά την σειράν τών ύπογραψάντων την έπιστολήν καλείται Κωνσταντίνος Βραχωρίτης. Ούτος πιστεύομεν, ότι είναι ό μετά ταύτα Ιερομόναχος Κοσμάς ό Αίτωλός.

Έν συνεχεία θά έπιχειρήσωμεν, άφ' ένός μόνον να άποδείξωμεν τόν άνωτέρω ίσχυρισμόν, άφ' έτέρου δέ να εκθέσωμεν τά συναγόμενα εκ τούτου σχετικά συμπεράσματα, χρήσιμα, ως πιστεύομεν, διά την περαιτέρω έρευναν.

Κατά την μαρτυρίαν του πρώτου συστηματικού και άξιόπιστου βιογράφου του άγίου Κοσμά¹⁰, ούτος πρός τής μοναχικής κουράς έκαλείτο Κώστας¹¹. Τήν μαρτυρίαν αύτην ούδεις τών μεταγενεστέρων έρευνητών ήμφεσβήτησε. Κατόπιν τούτου ούδεμία δυσκολία ύπάρχει διά την ταύτισιν του κυρίου όνόματος του ύπογράφοντος την έπιστολήν πρός τό κύριον όνομα του άγίου Κοσμά, λαϊκού έτι όντος.

Κατά τάς μέχρι τουδε γνωστάς πηγάς τό όνομα του άγίου Κοσμά συναδεύετο ύπό δύο προσωνυμίαν, του εύρυτάτου γνωστού, Αίτωλός, και του όλιγώτερου γνωστού, Μεσολογγίτης¹². Και διά τών δύο τούτων προσωνυμίαν, κατά την παγίαν συνήθειαν τής έποχής¹³, προσδιορίζεται ό τόπος καταγωγής αύτου δι' άναφοράς, είτε εις την εύρυτέραν γεωγραφικήν περιοχήν όπου περιελαμβάνετο ούτος, είτε εις εύρύτερον

γνωστήν πλησιόχωρον «κώμην»¹⁴. Ένταύθα συναντώμεν τρίτον προσωνύμιον, συνοδεύον τό κύριον όνομα αύτου, Βραχωρίτης. Πώς δικαιολογείται ή χρήςις του προσωνυμίου τούτου ύπό του άγ. Κοσμά;

Η περιοχή, από την όποίαν κατήγετο ούτος, ήτο άσημος και άγνωστος «ήτον... παντελώς άβαστος και άνώνυμος»¹⁵. Τό χωρίον τής γεννήσεώς του ειδικώτερον, τό Μέγα Δένδρον, διήρχετο περίοδον παρακμής κατοικούμενον μόλις ύπό ελαχίστων κατοίκων¹⁶. Διά τούτο εις τάς Διδαχάς του, άναφερόμενος εις την ιδιαίτεραν πατρίδα του, μνημονεύει την εύρυτέραν γεωγραφικήν και διοικητικήν περιοχήν, τό Άπόκουρον, τό όποίον την έποχήν εκείνην ήτο Καζάς¹⁷, καθώς και την εκκλησιαστικήν δικαιοδοσίαν, εις την όποίαν αύτη υπήγετο. «Η πατρίδα μου ή ψεύτικη, ή γήινος, ή ματαία είναι από του Άγίου Άρτης την έπαρχίαν, από τό Άπόκουρο»¹⁸. Διά τόν αυτόν λόγον, πιστεύομεν, ότι εις την πρός τόν πρώην Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλον Ε' έπιστολήν ύπέρ του Εύγενίου Βουλγάρεως ύπογράφεται ως Κωνσταντίνος Βραχωρίτης, προσδιορίζων τόν τόπον καταγωγής του δι' άναφοράς εις γνωστήν πλησιόχωρον πρός αυτόν πόλιν, τό Βραχώριον¹⁹.

Τήν όρθότητα τών άνωτέρω συλλογισμών επιβεβαιού κατά τρόπον άναμφισβήτητον διασωθεΐσα ένθύμησις του έτους 1777, την όποίαν λόγω τής

14. Τό «Μεσολόγιον» (sic) καλεϊ κώμην ό Άναστάσιος Γόρδιος έν Βίος Εύγενίου του Αίτωλου, έν Κ. Σάθα, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη, τ. Γ', έν Βενετία 1872, σ. 424. Πλείονα περί τής διοικητικής εξέλιξεως του Μεσολογγίου κατά τόν 17ον και 18ον αι. βλέπε έν, Ίω. Γιαννοπούλου, Η διοικητική όργάνωσις τής Στερεάς Ελλάδος κατά την Τουρκοκρατίαν (1393-1821), έν Άθήναις 1971, σσ. 81-82.

15. Ίερά διήγησις, συλλεχθεΐσα μόνον παρά τινος άδελφού, ήσυχάζοντος έν τῷ Άγίῳ Όρει άναθεωρηθεΐσα δέ, επιδιορθωθεΐσα, και άξία τύποις εκδοθῆναι κριθεΐσα παρά τε του Παναγιωτάτου πρώην Οικουμενικού Πατριάρχου κυρίου Γρηγορίου και παρ' άλλων έλλογιμων άνδρών. Έν Άθήναις 1838², σ. 8.

16. «Και Μέγα Δένδρον έστι τις συνοικισμός καλούμενος, οστις τά νυν μάλα συνεσταλμένος φαίνεται και άνδράσιν εύαρίθμοις οικεΐται, πενία προσταλαιπωροΐσιν εσχάτη», Άναστασίου Γορδίου, ένθ' άν., σ. 425. Πρβλ. σχετικώς και Θ. Χαβέλλα, Ίστορία τών Αίτωλων από τών αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι του 1829, Μέρος δεύτερον, έν Άθήναις 1883, σσ. 28-29.

17. Βλ. Ίω. Γιαννοπούλου, ένθ' άν. σ. 99.

18. Διδαχή Α'4, έν Ίω. Μενοΐνου, Κοσμά του Αίτωλου Διδαχές, σ. 116.

19. Τό Βραχώριον άμάσαν κατά τό δεύτερον ήμισυ του 17ου αι. κατέστη από του τέλους του αΐωνος τούτου πρωτεύουσα του Σαντζακίου του Κάρλελι. Πλείονα σχετικώς βλέπε έν Ίω. Γιαννοπούλου, ένθ' άν., σ. 75.

8. Π. Άραβαντινού, ένθ' άν., σσ. 31-33.

9. Πλείστας πληροφορίας περί τής Άθωνιάδος Σχολής και εικόνας τών διαδραματισθέντων εις αύτην κατά την ύπ' όψιν έποχήν μάς παρέχει ό Εύγένιος Βούλγαρις εις την Άπολογητικήν έπιστολήν του πρός τόν Κύριλλον Ε', δημοσιευομένην ύπό του Γ. Αινιάνος, έν Συλλογή άνεκδότων συγγραμμάτων του άοιδίμου Εύγενίου του Βουλγάρεως, έν Άθήναις 1838 σσ. 54-64.

10. Περί αύτου βλέπε έν, Ίω. Μενοΐνου, Ό πρώτος βιογράφος...

11. Νικοδήμου Άγιορείτου, Νέον Μαρτυρολόγιον, σ. 201.

12. Κτισαρίου Δαπόντε, Ίστορικός κατάλογος άνδρών επισήμων (1700-1784) έν, Κ. Σάθα, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη τ. Γ', έν Βενετία 1872, σ. 123.

13. Ένδεικτικώς άναφερόμεν, τόν όμοχώριον του άγ. Κοσμά Εύγένιου Γιαννούλην, προσονομαζόμενον επίσης Αίτωλον και Σωφρόνιον τόν Άκαρνάνα, καταγόμενον εκ Δραγαμέστου (Άστακού) τής Άκαρνανίας.

καιρίας σημασίας δια τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν θέμα παραθέτομεν ἄνευ σχολίων κατὰ τὰ κύρια αὐτῆς σημεία: «1777 Ἀπριλίου 16. Ἦρθε ἕνας Ἅγιος καὶ δίδαχνε τὸν κόσμον... Καὶ δὲν ἤξεραμεν ποῦθε ἦταν... Καὶ τὸ ὄνομά του τὸν ἐπωνόμαζαν Κοσμάς Ἱερομόναχος καὶ τὰ πατρικά του ἦταν ἀπὸ χώραν ἡγουν ἀπὸ τὸ Βραχωρί καὶ ἡ γενεὰ αὐτοῦ ἦταν ἀνυφαντάδες. Μὰς τὰ εἶπε μὲ τὸ ἴδιόν του στόμα»²⁰.

Κατόπιν ὅλων τῶν ἀνωτέρω, ἀβιάστως καταλήγουμεν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Βραχωρίτης καὶ ὁ Ἱερομόναχος Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ποία ἡ σημασία καὶ ἡ συμβολὴ τῆς τοιαύτης ταυτίσεως εἰς τὴν προώθησιν τῆς περὶ τὸν ἅγιον Κοσμάν ἐρεῦνης;

1) Ἐκ τῆς ἡμερομηνίας συντάξεως τῆς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Κύριλλον Ε', 8 Ἰανουαρίου 1459, συνάγομεν τὸν *terminus post quem* τοῦ χρόνου κουράς αὐτοῦ²¹, διότι εἰς τὴν ἐπιστολὴν ὑπογράφεται ὡς λαϊκός.

2) Ἐκ τοῦ περιεχομένου τῆς ἐπιστολῆς φαίνεται ἡ ἐκτίμησις καὶ ἀγάπη αὐτοῦ πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ σοφοῦ διδασκάλου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως²², παρὰ τοῦ ὁποίου ὑπέστη ἐπίδρασιν, ἀνιχνευομένην εἰς τὰς Διδαχάς του²³.

20. «Ἐκ τῆς «Ἀμαρτωλῶν Σωτηρίας», ἐχούσης κατεστραμμένον τὸ φύλλον τῆς χρονολογίας τῆς ἐκδόσεως», ἐν Νικ. Νίτσου, Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ Κώμης τοῦ Τσαμαντᾶ, ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 30.

21. Ὁ Γρ. Εὐαγγελίδης, Κοσμάς Αἰτωλός, ὁ ἱσαπόστολος (1714-1779), Βίος καὶ Ἔργα αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις 1897, σ. 8, ὁ ἀκολουθῶν αὐτὸν Φάνης Μιχαλόπουλος, ἐνθ' ἄν., σ. 21, ὁ Ἀπόστ. Βακαλόπουλος, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 366 κ.ἄ., ἀναφέρουν γενικῶς ὡς χρόνον κουράς αὐτοῦ τὸ ἔτος 1759.

22. Ἐνδεικτικὸν εἶναι τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ἐπιστολῆς: «Πῶς γοῦν μὴ τὰ καιρία πεισόμεθα, τοιοῦτου ἀπορφανισθέντες πατρὸς καὶ καθηγεμόνος, ἀρετῆ τε βίου καὶ λόγων τελειότητι, εἴπερ τις ἄλλος, ἐκτρέφοντος, καὶ δσονούπω τελείους ἄνδρας ἀναδείξαντος;» Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 31.

23. Πρβλ. σχετικῶς τὰ ὅσα γράφει ὁ Ἰω. Μενοῦνος, Κομᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ Διδαχάς, σσ. 95-96.

3) Συνεπεῖα τοῦ ἀνωτέρω δυνάμεθα ἀνέτως νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι κατὰ τὰς ἐριδας εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολήν, τὰς ὁποίας προεκάλεσε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1759 ὁ πρῶην Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος Ε' καὶ μερικοὶ ὁμόφρονές του²⁴, ὁ Κωνσταντῖνος Βραχωρίτης ἀσφαλῶς θὰ ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ²⁵.

4) Εἰς τὰ ἤδη γνωστὰ προσωνύμια τοῦ ἁγίου Κοσμά, προστίθεται νέον, Βραχωρίτης. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσῃ τὴν κλεῖδα ἐρμηνείας σκοτεινῶν σημείων, γνωστῶν ἢ ἀκόμη ἀγνώστων πηγῶν τῆς σχετικῆς ἐρεῦνης.

5) Τέλος, ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ὑπογραφόντων τὴν ἐπιστολὴν, ἡ ὁποία σημειωτέον ἐγράφη αὐτοβούλως ὑπὸ τῶν μαθητῶν κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐγενίου²⁶, μανθάνομεν ἀσφαλῶς τὰ ὀνόματα 33 ὁμοφρόνων συμμαθητῶν τοῦ Κωνσταντῖνου εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολήν. Μόλις εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισημάνωμεν ἐδῶ, ποίας ἀγαθῆς συνεπεῖας δύναται νὰ ἔχη διὰ τὴν περὶ τὸν ἅγιον Κοσμάν ἐρευναν, ἡ διασταύρωσις τῶν περὶ τὰ πρόσωπα ταῦτα ἐρευνῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΡ. ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Βοηθὸς Θεολογικῆς Σχολῆς Παν/μίου Ἀθηνῶν

24. Περὶ αὐτῶν βλέπε εἰς τὴν Ἀπολογητικὴν ἐπιστολὴν τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως πρὸς τὸν Κύριλλον Ε', ἐν Γ. Αἰνιᾶνος, ἐνθ' ἄν., σσ. 55-56 καὶ 60 κυρίως.

25. Ὁ Φ. Μιχαλόπουλος, ἀγνοῶν τὰ εἰς τὴν παρούσαν ἐργασίαν ἐκτιθέμενα τεκμήρια, γράφει σχετικῶς: «Δὲν ζέρομε ποιά στάση κράτησε ὁ Κοσμάς στὴν φιλονικίαν», ἐνθ' ἄν., σσ. 20-21.

26. «Γράμμα ἐπὶ Θεῷ μάρτυρι, τὸ ὁποῖον ἐγὼ δὲν τὸ ἐζήτησα, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγενεν, ἠθέλησα καὶ τὸ ἐκράτησα»,... Ἀπολογητικὴ ἐπιστολὴ ἐν Γ. Αἰνιᾶνος, ἐνθ' ἄν., σ. 58. Κατόπιν τοῦτου μόνον ἀπορίαν γεννᾷ ἡ ἄνευ τεκμηριώσεως διατυπωμένη ἀποψις τοῦ Ἀλκιῆ Ἀγγέλου, «Ἡ ἐνέργεια αὐτῆ (τῶν 34 μαθητῶν), ἴσως νὰ ὑποκινήθητε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Εὐγένιο, — μιὰ καὶ τὴν ἐπιστολὴν τὴν εἶχε συντάξει ὁ ἴδιος», Τὸ Χρονικὸ τῆς Ἀθωνιάδας, Ν. ΕΣΤΙΑ, Ἀφιέρωμα στὸ Ἅγιον Ὅρος, Χριστούγεννα 1963, σ. 100.

ΕΝΑΣ ΑΦΑΝΗΣ ΑΓΙΟΣ ΙΕΡΑΡΧΗΣ

ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΗΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΘΗΡΑΣ (1826-1907)*

Ὁ μαχητὴς Νικόδημος.

Ὁφείλουμε νὰ παρουσιάσωμε ὅμως καὶ μίαν ἄλλην πλευρὰν τῆς προσωπικότητος τοῦ Νικόδημου. Γιατὶ ὁ Νικόδημος δὲν ἦταν μόνον ἐλεήμων, ἐπιεικὴς ἢ δίκαιος, ἦταν ἀκόμη ἀγωνιστὴς καὶ μαχητὴς ποῦ ἔφθανε μερικὲς φορὲς καὶ εἰς τὰ ἄκρα. Ἔτσι στὶς 10 Ἰανουαρίου τοῦ 1901, ἔταν δὲν εἶχε ἀκόμη ἀρχίση ἢ δίκη κατὰ τοῦ Δεναζᾶ καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἐγνώριζε καλῶς πόσον ὁ κατηγορούμενος εἶχε ζημιώσει τὴν μονήν, ἀφοῦ παρακράτησε 16.300 δραχμὲς, ἔγραφε στὸν ἡγούμενο νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν δίκη καὶ πρόσθετε μεταξὺ ἄλλων: «Μὴ ἀποδειλιῶντες δὲ εἰς τοὺς ἀγῶνας, διότι ἄνευ ἀγῶνος καὶ δραστηριότητος, τίποτε δὲν κατορθοῦται».

Τὴν 30ῃ Ὀκτωβρίου τοῦ 1900 σὲ ἄλλη ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἡγούμενο μεταξὺ τῶν ἄλλων ὅπου γράφει ἀναγκάζεται νὰ κατηγορήσῃ τὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν «διὰ φατριαστικὴν καὶ σιωπηλὴν ἄρνησιν». Καὶ προσέθετε: «Καλῶς ἐπράξατε καὶ ἐζητήσατε τὴν βοήθειαν τοῦ Μαρκεζίνη, διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς ἐχούσης τὸ δίκαιον μονῆς καὶ κατὰ τοῦ στρεψοδικοῦντος καὶ ἀδικοῦντος τὴν μονὴν μισθωτοῦ. Δὲν ἐπράξατε ὅμως καλῶς οὔτε νομίμως, οὔτε συμφερόντως τῇ μονῇ ἀρνηθέντες τὴν σύνταξιν τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ γνωρίσαντες τὴν ἄρνησιν ὑμῶν ταύτην εἰς τὸν κόν Νομάρχην. Ἐξακολουθεῖτε, λοιπόν, γραπτῶς νὰ ἐνοχλήτε τὸν Νομάρχην διὰ νὰ δοθῇ ἢ ἄδεια παραστάσεως». Εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν θαυμάζει κανεὶς τὴν εὐλιχρίνεια, τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐντιμότητα τοῦ ἀνδρός. Ἦλεγγε κάθε ἓνα ποῦ παρανομοῦσε ἄσχετα ἀπὸ τὴ θέση ἢ τὸ ἀξίωμα ὅπου αὐτὸς κατεῖχε. Κανένα δὲν ἐφοβεῖτο παρὰ μόνον τὸν δικαιοκρίτη Θεόν. Ἔτσι βλέπομεν νὰ ὀμιλῇ μὲ σκληρὰ λόγια στὸν ὑπουργό, στὸν Νομάρχην καὶ σὲ ἄλλους.

Ἀρκετὲς φορὲς ἦλθε ἀντιμέτωπος καὶ πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδο, ἢ τὸ Νομάρχην Ἀττικῆς, ἢ τὸ Νομάρχην Κυκλάδων. Τὸ 1900 συγκρούσθηκε μίαν ἀκόμη φορὰ μὲ τὸ Νομάρχην Κυκλάδων, ἔταν ὁ δεύτερος, ἀγνωστο γιὰτί, δύο φορὲς ἐπενέβη εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ ἔδωσε λύσεις εἰς ὑπόθεσιν ἐρήμην τοῦ Μη-

τροπολίτου καὶ φυσικὰ πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας καὶ τῶν ἰδιωτῶν. Ἐξ ὧν ἡμποροῦμε νὰ γνωρίζουμε τουλάχιστον δυὸ φορὲς δὲν συμβιβάστηκε μὲ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο τῆς ἐποχῆς του. Πρῶτη φορὰ τὸ 1887. Δεύτερη τὸ 1900. Ὁ ἐκλεκτὸς ἱστορικὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Βασίλειος Ἀτέσης, ἐπίσκοπος πρῶτην Λήμνου, εἰς τὴν Ἐπισκοπικὴν Ἱστορίαν τόμος Α' σελὶς 287 παρουσιάζει ἀκριετὰ ἀνάγλυφα τὴν κρατοῦσαν κατάστασιν. Ὁφείλουμε νὰ εἰποῦμε, ὅτι γενικῶς εἶναι σωστὸς καὶ ἀντικειμενικὸς εἰς τὰς κρίσεις του. Παρὰ ταῦτα σὲ κάποια σημεῖα δὲν μᾶς εὐρίσκουν ἀπόλυτα σύμφωνους. Δὲν διστάζει νὰ παρουσιάσῃ τὸν Νικόδημον ὡς ἄνδρα διακρινόμενον «ἐπ' ἀρετῆς, παιδείας, πίστεως καὶ ἰκανότητος» ὅπως τουλάχιστον ἔγραφε τὸ προτεῖνον αὐτὸν δι' ἱεράρχην ἐπίσημον συνοδικὸν ἔγγραφο. Ἐπίσης ὁ ἴδιος τὸν χαρακτηρίζει ὡς «ἐξέχουσαν ἐκκλησιαστικὴν φυσιογνωμίαν διακρινομένην διὰ τὴν προσήλωσίν του εἰς τοὺς Ἱεροὺς Κανόνας». Εἰς τὴν συνέχειαν τὸν χαρακτηρίζει «ἀφιλόργυρον καὶ φιλόανθρωπον». Καὶ προσθέτει: «Ἐπίστευεν (ὁ Νικόδημος), ὅτι ἡ Πολιτεία ἔπρεπε νὰ μὴ ἔχη διάφορον γνώμην εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν κανονικὴν τοιαύτην. Ἐπέμενεν εἰς τὰς ἀπόψεις του κατὰ τρόπον πολλὰκις ὑπερβολικόν».

Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ Νικόδημος ἠκολούθει πιστῶς τοὺς Ἱεροὺς κανόνας εἶχε τὸ δίκαιον μὲ τὸ μέρος του. Δὲν θὰ ἔπρεπε ὅμως νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὑπερβολικὸς. Δὲν εἶναι ὑπερβολικὸς ὅποιος ἔχεται τῶν Παραδόσεων. Ὁ Νικόδημος ἐγνώριζε τὴν ἐξήτει. Ἐζήτει ἐλευθέραν καὶ ζῶσαν Ἐκκλησίαν ἱκανὴν νὰ κυβερνᾶται καὶ τὰ τοῦ οἴκου τῆς νὰ ρυθμίζῃ μόνη. Ὁ Νικόδημος ἦταν, ἀπλῶς, ἓνας ὁραματιστὴς. Ὁραματίζετο τὴν ἀνύμφην Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τοὺς χρόνους του νὰ ἐμφανίζετο δημοσίᾳ «μὴ ἔχουσα σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων» (Ἐφεσ. 5,27). Ἀπέδιδε «τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Ματθ. 22,21). Ἐζήτει ἢ Ἐκκλησία νὰ εἶναι περιωπῆς νὰ ἴσταται εἰς ὕψος καὶ νὰ μὴ σύρεται ἀπὸ τὸ ἄρμα τῆς πολιτικῆς καὶ κοσμικῆς ἐξουσίας. Εἶναι πρὸς τιμὴν του τὸ ὅτι ἐπέμενε αἰ κεναὶ μητροπολιτικαὶ ἔδραι νὰ μὴ συμπληρωθοῦν «συλλήβδην», ἀλλὰ ἐκάστη ἰδιαίτερος. Ἀκόμη ἐζήτει τὴν πλήρωσιν αὐτῶν ἐρήμην τῆς πολιτείας

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 375 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 13-14 τεύχους.

στηριζόμενος εις τους 'Ιερούς Κανόνες και τον Σ' νόμον. Ουδείς δύναται να τον μεμφθῆ δι' αὐτάς τὰς ἀπόψεις του. Ἡ Σύνοδος ἤθελε τυπικὴν προσυνεννόησιν μετὰ τὴν πολιτείαν ἰσχυριζομένη ὅτι ἡ πράξις αὐτὴ δὲν ἀντιστρατεύεται εἰς τοὺς θείους κανόνες. Καὶ ἡ στάσις τῆς Συνόδου δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀνεκτὴ, ἰδίως μετὰ τὰ σήμερον κρατοῦντα. Οἱ ἐπίσκοποι Χαλκίδος καὶ Σύρου (δυστυχῶς καὶ οἱ δύο συμπατριῶτες του) ἦλθαν σὲ συνεννόησιν μετὰ τὴν Κυβέρνησιν. Ἡ πολιτεία ἐπέμεινε νὰ γίνῃ πρῶτα συγχώνευσις τῶν μικρῶν ἐπισκοπῶν καὶ μετὰ νὰ γίνουσι ἐκλογαὶ καὶ χειροτονίαι ἐπισκόπων. Αὐτὲς τὶς ἀπόψεις τὶς ἀπέκρουσε ὁ Νικόδημος μετὰ σοβαρὰ ἐπιχειρήματα. Ἐπέμεινε εἰς τὸ ὅτι ἡ ἐκκλησία μόνον ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῆς πολιτείας θὰ ἐξέλεγε ἰκανώτερους. Δι' αὐτὸ ἐζήτησε μετ' ἔγγραφον νὰ μὴ χωρήσωσι εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν ἐδρῶν. Ἡ Σύνοδος πράγματι ἐζήτησε ἀναβολή. Ἦταν ἕνας εὐσχημος τρόπος διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν σύγκρουσιν. Ἡ Σύνοδος ὅμως ἐτραίναρε πολὺ τὶς ἐκλογάς. Ὁ Νικόδημος στέλλει δεῦτερον ἔγγραφο εἰς τὸ ὅποιο μετὰ κωστικὸν τρόπον ἐπιτίθεται διὰ τὰς γενομένας ἀναβολὰς καὶ χαρακτηρίζει τὴν Σύνοδον ὡς ἀντικανονικὴν, ἀντισυνταγματικὴν καὶ ἀνακριτικὴν τῶν κανόνων καὶ νομίμων δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῆς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ καταστρεπτικὴν θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς εἰς τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα». Ἐν συνεχείᾳ ἐπιρρίπτει ἀκεραία τὴν εὐθύνην εἰς τὴν Σύνοδον «διὰ παραβάσιν ἱερῶν κανόνων παραδόσεων καὶ νόμων». Ἀληθῶς ἦτο σκληρὴ ἢ γλῶσσα τοῦ Νικοδήμου. Λόγια ὅμως ποῦ δὲν ἔκρυβαν κάποιο συμφέρον ἢ σκοπιμότητα. Ἐζήτησε ἐπίσης ἡ γνώμη του νὰ καταχωρισθῆ στὰ Πρακτικά. Ἡ ἀίτησις του ἀπερρίφθη μετὰ τὴν αἰτιολογίαν, ὅτι τὸ ἔγγραφον περιεῖχε «ἀπρεπεῖς καὶ ὑβριστικὰς ἐκφράσεις». Μετ' ἄλλη ἐπιστολὴ 13 Ἀπριλίου 1888, μὴ ἀποδεχθεῖσα ἡ Σύνοδος τὰς ἀπόψεις του, ἐζήτησε ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο νὰ ἐνεργήσῃ τὰ δέοντα καταγγέλων τὴν Σύνοδον δι' «αὐθαίρετον καὶ μὴ κανονικὴν μηδὲ νόμιμον τῆς Ἱεραρχίας τὴν ἀπόφασιν». Τὸ ὑπουργεῖο ἀπήντησε ὅτι θεωρεῖ ἑαυτὸ ἀναρμόδιον. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἀτέσης ὁ Νικόδημος εἶχεν «μέχρι ἐνὸς σημείου δίκαιον». Δι' ἡμᾶς εἶχεν ἀπολύτως δίκαιον, ἀλλ' ὁ τρόπος ὅπως ἐχειρίσθη τὸ τόσο λεπτὸν θέμα δὲν ἦτο σωστὸς καὶ ἡ σφοδρὰ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἱεραρχίας ἴσως περιττὴ. Ἀλλ' ὁ Νικόδημος, ἀτυχῶς, δὲν ὑπῆρξεν πολιτικῶς. Ὁμοίως πρὸς ἡφαίστειον. Πρὸ τῆς ἀδικίας ἤγαπτε καὶ ἐξεργηγνύετο. Δὲν ὑπῆρχον δι' αὐτὸν περιθώρια χρόνου καὶ προπάντων φιλοφρονήσεων. Εἶναι ὑπόθεσις χαρακτηρῶς. Φυσικὰ ἦτο πρωτοφανὴς καὶ ἡ πράξις τῆς Συνόδου νὰ ἀπαγορευθῆ σὲ μέλος τῆς νὰ ἀναγράψῃ ἀντίθετον γνώμην εἰς τὰ πρακτικά. Ἦτο ἀνελεύθερος πράξις ἀπάδουσα πρὸς τὸν δημοκρατικὸν χαρακτῆρα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὅσον διὰ τὰς ὑβριστικὰς φράσεις, διατὶ νὰ θεωρηθῆ, ὅτι αὐτὰ ἔθιγον τὴν Σύνοδον καὶ ὄχι ἀμέσως αὐτὸν ὅπου τὰς ἐξετόξευσεν; Ἐξ ἄλλου τὸ ὑπουργεῖον θὰ ἔπρεπε νὰ ἦτο περισσότερον ἀρμόδιον διὰ τὴν νομικὴν παρατυπίαν παρὰ διὰ νὰ γνωματεύσῃ περὶ ὑποψηφίων ἀρχιερέων. Διαφωνῶ μετὰ τὸν

Σεβασμιώτατον κόν Ἀτέση διὰ τὸ ἀντικανονικὸν τῆς προσφυγῆς εἰς τὸ ὑπουργεῖο διὰ δύο ἀκόμη λόγους. α) Διότι δὲν ἀπευθύνθη πρὸς αὐτὸ, ἐπειδὴ τὸ ἐθεώρει ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἐβλεπε ὡς ἀνωτάτην πολιτικὴν τοιαύτην, ὑπεύθυνον διὰ τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων. β) Διότι δὲν ὑπῆρχε ἄλλη νόμιμος προσφυγὴ διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ἀνακύψαντος ζητήματος.

Ὁ Νικόδημος διετέλεσε συνοδικὸς καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1900-1901. Τότε ἡ σύνοδος ἀπετελέσθη ἀπὸ τὸν Ἀθηνῶν Προκόπιον ὡς πρόεδρον, τὸν Δημητριάδος Γρηγόριον, τὸν Μαντινείας Θεόκλητον, τὸν Λαρίσης Ἀμβρόσιον καὶ τὸν Νικόδημον. Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον ἀνέβηκε στὴν Ἀθήνα καὶ ἔμεινε στὸ ξενοδοχεῖο «Ἡ Ἐπτάνησος». Καὶ αὐτὴ τὴν φορὰν μία πράξις τῆς Ἱεραρχίας τὸν ἐστενοχώρησε.

Σὲ ἐπιστολὴν ποῦ ἔστειλε εἰς τὴν Θῆραν τὴν 11ην Σεπτεμβρίου ὁμιλεῖ δ' ἀτασθαλίαν τινὰ καὶ γράφει: «Παρανόμως συγκροτηθείσης τῆς Συνόδου ἀπόντων τῶν (Θεσσαλῶν;) συνοδικῶν δὲν ἔδωκα εἰσέτι τὴν διαβεβαίωσιν, προβλέπων δὲ ὄχι μικρὸν σκάνδαλον ἕνεκα τῶν παρανόμως κρατηθέντων (δηλ. διατηρηθέντων) τριῶν συνοδικῶν ἐκ τῆς ληξάσης συνοδικῆς περιόδου καὶ ἀγνοῶ ποῦ καὶ πῶς θὰ λήξωσιν τὰ σκάνδαλα». Ἀλλ' ἂς σταματήσωμε μετὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ εἰς τὴν σύνοδον διὰ νὰ δώσωμε καὶ ἄλλα στοιχεῖα πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς σκιαγραφουμένης προσωπικότητός του.

Μόρφωση.

Γιὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ Νικοδήμου καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐνδιαφέροντά του πολὺ ὀλίγα γνωρίζομε. Πέρα ἀπὸ τὶς θεολογικὰς σπουδὰς δὲν φαίνεται νὰ ἀπέκτησε ἄλλες. Ἐγράφε σωστὰ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἐξ ὅσων δείγματα κηρυκτικῆς δεινότητος εἶναι τὰ ὀλίγα κηρύγματα, τὰ ὅποια διασώζονται στὴν μονὴ τοῦ Προφήτη. Ἀπὸ τῆς διαθήκης του πληροφοροῦμεθα ὅτι εἶχε βιβλία στὴ Γαλλικὴν γλῶσσαν, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἐδιάβαζε. Ἀπὸ αὐτὸ εἰκάζομε ὅτι πρέπει νὰ ἐγνώριζε τὴν Γαλλικὴν.

Στὴν ἐπιστολὴν τῆς 11ης Σεπτεμβρίου 1900 γράφει ὅτι μέσα στὴ ντουλάπα του ἔχει «χρήσιμα χειρόγραφα». Τί χειρόγραφα ἦσαν; Δὲν πρέπει νὰ ἄφησε ἀνέκδοτα ἔργα διότι κάτι θὰ ἔγραφε εἰς τὶς ἐπιστολὰς του. Μᾶλλον πρόκειται γιὰ τὰ κηρύγματα καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιστολῶν του. Μία ἰδιομορφία παρατηροῦμε στὸ κλείσιμο αὐτῶν τῶν ἐπιστολῶν. Συνήθιζε στὸ τέλος νὰ ὑπογράφῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ παραλήπτη. Ἔτσι σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὰς τελειώνει μετὰ τὰ ἐξῆς λόγια: «Ἐπευχόμεθα ὑμῖν... τὰ βέλτιστα καὶ διατελοῦμεν.

Εὐχέτης καὶ φίλος ὑμῶν

Ὁ Θῆρας Νικόδημος.

καὶ πρόσθετε τὸν παραλήπτη ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν ὑπογραφήν π.χ. «Τῷ πανοσιολογιστάτῳ κῶ Σωφρονίῳ

Ἄργυρῷ Ἀρχιμανδρίτῃ καὶ ἡγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ Προφήτῃ Ἡλία, εἰς Θήραν».

Τὰ τέλη τοῦ Ἱεράρχου.

Τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του δὲν ἦσαν καθόλου «εἰρηνικὰ» οὔτε «ἀνώδυνα», ἦσαν ὅμως «ἀνεπαίσχυντα» καὶ αὐτὸ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία. Ἡ ἀγρυπνη φροντίδα γιὰ τὰ πνευματικά του τέκνα ἐφθειρε τόσον τὸν ἄνδρα, ὥστε τὰ τελευταῖα ἑπτὰ χρόνια νὰ παραπονῆται συνεχῶς δι' ἀσθένειαν. Εἰς τὰς 11 Σεπτεμβρίου 1900 γράφει ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο τῶν Ἀθηνῶν, ὅτι ἀσθένησε. Ἡ ἀσθένεια, ἡ σκέψη γιὰ τὴν ἐπαρχία του, τὸν ἐνοχλοῦσε ἀκόμη ἡ κατάσταση τῆς Συνόδου καὶ σὰν νὰ μὴν ἐφθαναν ὅλα αὐτά, τὸν ἐγκατέλειπε καὶ ὁ διάκονός του, μοναχὸς στὴ μονὴ τοῦ Προφήτῃ, ἰσχυριζόμενος ὅτι δὲν ἔμπορεῖ νὰ μείνῃ πλέον μακριὰ ἀπὸ τὸν τόπον τῆς μετανοίας του. Ἄν καὶ ἀσθενῆς τὸν ἐξαπέστειλε στὴ μονὴ του καὶ ἔμεινε γιὰ λίγο μόνος. Στις 22 Σεπτεμβρίου γεμάτος χαρὰ γράφει στὸν ἡγούμενο τοῦ Προφήτῃ Σωφρόνιο, ὅτι «ἡ υγεία ἐβελτιώθη ἐντελῶς» καὶ ἀκόμη ὅτι ἀπέκτησεν νέον διάκονο Σπηλαιώτην Δαμασκηνόν, τὸ ὄνομα. Μετὰ ὀλίγες ἡμέρες ἔφυγε ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο καὶ ἐγκατεστάθη εἰς οἰκίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Νίκης 22. Εἰς ἄλλη ἐπιστολὴ μὲν τῆς 22 Ὀκτωβρίου γράφει πάλιν διὰ τὴν ἀσθενεία του. «Δὲν ἦτο κουκούδι τὸ ἐνόχλημα, ἀλλὰ μωλωπισμὸς τοῦ δέρματος ἰσχυρότερος τοῦ ἐν Θήρᾳ ἐνοχλήσαντος ἡμᾶς, ὅστις ἀμεληθεὶς κατέστη ἀπόστημα καὶ ἐδέθησεν νὰ ἀνοιχθῆ διὰ μαιχαιριδίου. Ἄλλ' ἐν ταύτῳ ἠφανίσθη ἐντελῶς καὶ τὸ φανὲν κατὰ Ἀπρίλιον ἐν ὄγκῳ ἀμυγδαλοῦ σημείου κοιλίας». Τὸ ἀπόστημα αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς μᾶς δίδει μίαν ἰδέαν μόνον τῶν δερματικῶν παθήσεων καὶ ἐνοχλήσεων. Εἰς τὰς 10 Ἰανουαρίου 1901 ἔγραφε πάλιν: «Ἡμεῖς ἀπὸ τὰ μέσα Δεκεμβρίου ἀσθενούμεν ἐκ τυφλουέντας καὶ ἀδυνατούμεν νὰ ἐξέλθωμεν τῆς κατοικίας ἡμῶν». Καὶ εἰς ἄλλην προσθέτει: «Ἐν τούτοις ἀδυνατοῦντες νὰ γράψωμεν περισσότερα τῶν χειρῶν ἡμῶν τρεμουσῶν ἐκ τε τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ ψύχους ἐπευχόμεθα ὅμιν τὰ βέλτιστα καὶ διατελοῦμεν» κλπ. Τὸ 1902 ἐώρτασε τὴν εἰκοσαετηρίδα του ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεώς του εἰς τὸν θρόνον τῆς μητροπόλεως Θήρας. Ἐπειδὴ δὲν εἶχε, ὅμως, ἀποπερατωθῆ ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς ἢ εὐχαριστήριος δοξολογία ἐτελέσθη εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Τὸ 1904 εἰς τὰς 7 Ἰουνίου ἔγραψε τὴν διαθήκην του, πολῦτιμον πηγὴν διὰ τὴν παροῦσα. Πλὴν τῶν προαναφερθέντων ἄς προστεθοῦν ὀλίγα ἐξ αὐτῆς. Εἰς τὴν ἀρχὴν γράφει:

«Ὁ ὀποφαινόμενος Νικόδημος Σακελλαριάδης ἐπίσκοπος Θήρας..... καλῶς γνώσκων, ὅτι ἐναπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν... ἀγνοῶν δὲ τὴν ὥραν καὶ τὴν ἡμέραν... ἐπικαλοῦμαι τὸ ἔλεος καὶ τὴν εὐσπλαχνίαν τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, τὸ μὲν ὑπὲρ συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν μου, τὸ δὲ ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν μου τέκνων. Συγχωρῶ δὲ καὶ εὐλογῶ

πάντας τοὺς ἀδικήσαντάς με, κακολογήσαντάς, λυπήσαντάς... καὶ ἐξαιτοῦμαι συγγνώμην παρὰ πάντων».

Στὴ συνέχεια ἀνεφέρετο στὴν ἐκποιηθεῖσα περιουσία του μὲ τὰ χρήματα τῆς ὁποίας ἐσπούδασε. Εἶχε ἀκόμη μία σταφιδάμπελο κατὰ τὰ 2/3 ἐξ ἀδιαιρέτου τὴν ὁποία ἐχάρισε εἰς τὴν μονὴν Μεγάλου Σπηλαιίου. Εἶχε ἀκόμη ἐννέα ὁμολογίες τοῦ Πατριωτικοῦ δανείου ἐντόκου καὶ λαχειοφόρους. Μίαν ὁμολογίαν τῆς Ἐθνικῆς τῶν 10.000 δραχμῶν μὲ τόκο 4%. Δέκα λαχειοφόρους ὁμολογίας τοῦ δανείου κτηματικῆς πίστεως. Μία ὁμολογία τῆς Τραπεζῆς Ἀθηνῶν ἐκ 4.000 δραχμ. μὲ τόκο 5%. Πῶς τὰ ἐμοίρασε ὅλα αὐτὰ εἶδαμε παραπάνω. Ἄμφια, βιβλία, ἐπιπλα τὰ ἔδωσε στοὺς συγγενεῖς του. Συγκινητικὴ εἶναι καὶ ἡ παράγραφος ποὺ ἀναφέρεται εἰς τὰ ἔξοδα τῆς ταφῆς του. «Ἀφήμι δι' ἔξοδα τοῦ γηίνου σκήνους μου δραχμὰς 1.000 καὶ ἐπιθυμῶ καὶ παραγγέλλω ἢ κηδεῖα μου νὰ τελεσθῆ οὐχὶ ἐπιδεικτικῶς, ἀλλὰ χριστιανικῶς». Τὰ τρία τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἡ ἐπισκοπὴ εὐρίσκεται ἀπὸ πάσης πλευρᾶς σὲ καλὴ ἂν ἔχει ἰδανικὴ κατάσταση. Κυριαρχοῦν πειθαρχία, πνεῦμα οἰκονομίας, περισυλλογῆς καὶ σχετικῆς πνευματικότητος. Σὲ κάποια ἀπὸ τὶς ἐπιστολὰς δίδει συμβουλὰς σὲ μοναχὸς τοῦ ἁγ. Νικολάου γιὰ νὰ μὴ δανείζουσι οὔτε νὰ σπαταλοῦν τὰ ὀλίγα χρήματα τῆς μονῆς.

Εἰς τὸν ἡγούμενο τοῦ Προφήτου συμβουλεύει νὰ μὴ ἀναλαμβάνῃ ἔργα μεγαλύτερα τῶν δυνατοτήτων τῆς μονῆς. «Ὅπως φαίνεται ἀπὸ πίνακες-κώδικες τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος συνέταξε, ἐφρόντισε νὰ ὑπάρχῃ εἰς τὴν ἐπαρχία ἐπάρκεια ἱερέων.

Ἔτσι τὸ 1885 ἡ ἐπισκοπὴ διέθετε 74 ἐνοριακοὺς ναοὺς μὲ 76 ἐφημερίους. Τὸ 1896 εἶχε 82 ἐνορίες μὲ 80 ἱερεῖς. Τὸ 1903 69 ἐνορίες μὲ 74 ἱερεῖς. Σήμερα ἡ ἐπαρχία διαθέτει 33 ἐνορίες μὲ 28 μόνον κληρικούς. Ἐκτοτε δὲν μετέχει ἐνεργῶς τῶν καθηκόντων του λόγω ἀσθενείας.

Ὁ θάνατος τοῦ Νικοδήμου, ἡ ταφὴ καὶ τὰ μετ' αὐτῆν.

Ἐκοιμήθη 5 Μαρτίου τοῦ 1907. Ἐπὶ δύο ἡμέρες ὁ λαὸς πέρασε ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ σκήνωμα τοῦ Ἱεράρχου. Στις 7 Μαρτίου μεταφέρθηκε, ἐν πομπῇ, γιὰ νὰ ταφῆ ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήριον τοῦ Προφήτῃ σὲ τάφο ποῦ ἠϋτρέπισε ὁ πνευματικὸς υἱὸς τοῦ ἡγουμένου Σωφρόνιος. Ἡ πομπὴ ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Φηρά. Σχεδὸν ὅλος ὁ λαὸς τοῦ νησιοῦ συνάδευε τὸ Δεσπότη του στὴν τελευταία του κατοικία σὲ μίαν πορεία μεγαλύτερη τῶν δύο ὥρων. Ὄταν ἐφθασε ἡ πομπὴ στὴν πλατεία τοῦ χωρίου Πύργος, περίπου 2 χιλιόμετρα πρὸ τοῦ χώρου τῆς ταφῆς, ἐσταμάτησε ἡ πομπὴ γιὰ τὸ πλῆθος ἤθελε νὰ ἰδῆ γιὰ τελευταία φορὰ τὸ Δεσπότη του καὶ νὰ τὸν ζανασπασθῆ. Κατέληξαν στὸ σημεῖο ταφῆς. Μέχρι σήμερα ὁ τάφος βρίσκεται σὲ καλὴ κατάσταση. Αὐτὴ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

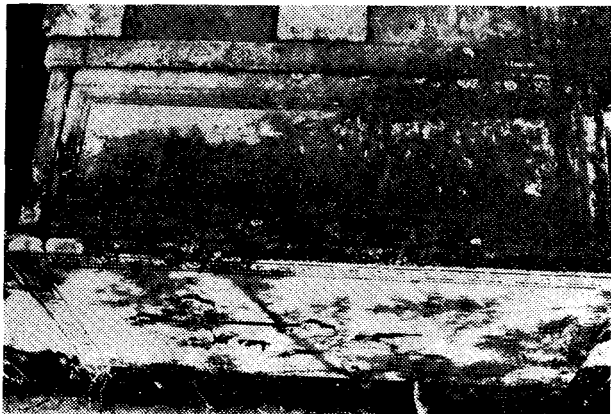
Μεταπτυχιακόν Θεολογικόν Σεμινάριον.

Και κατά τὸ τρέχον ἔτος, ἀπὸ τοῦ τέλους Μαΐου μέχρι τῆς 18ης Ἰουνίου, διοργανώθη ὑπὸ τοῦ ἐν Σαμπεζῶ (Γενεύη) Ὁρθοδόξου Κέντρου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὸ μεταπτυχιακὸν χαρακτήρος Δ' Θεολογικὸν Σεμινάριον. Εἰς τὸ Σεμινάριον τοῦτο ἐπέλεγχσαν καὶ ἐνεγράφησαν 25 περίπου νεαροὶ ἐπιστήμονες τῶν διαφορῶν ἐπὶ μέρους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὡς καὶ ἄλλων Ὁμολογιῶν. Οὗτοι διεφωτίσθησαν ἐπὶ θεμάτων ἀφορῶντων γενικῶς εἰς τὴν κατανόησιν τῆς βαθυτέρας ὕψης τῆς Θεολογίας καὶ τῆς ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ ἀποστολῆς τῆς ὡς καθαῆς θεωρίας, ὡς θεωρίας τοῦ βιωματικῶν περιεχομένου τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πράξεως καὶ ὡς δοξολογίας κορυφουμένης εἰς τὴν λειτουργικὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ ὑπὸ εἰδικῶν ὀρθοδόξων ἢ ἑτεροδόξων Καθη-

γητῶν γενόμενα μαθήματα· ἢ ἐπακολουθήσασα εἰς αὐτὰ ἐκτενῆς καὶ ἐλευθέρου διαλογικῆς συζήτησις· ἢ σύγχρονος μετάφρασις τῶν λεγομένων εἰς τρεῖς γλώσσας (ἀγγλικήν, γαλλικὴν καὶ γερμανικὴν)· ἢ διευθύνσις πασῶν τῶν συζητήσεων ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἑλβετίας κ. Δαμασκηνοῦ, ὅστις χαίρει μεγάλης ἐκτιμῆσεως ὡς Διευθυντῆς τοῦ Κέντρου, ὡς ὀργανωτῆς τῆς νέας Ἱ. Μητροπόλεως του, ὡς Καθηγητῆς ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λουκέρνης καὶ ὡς ἡ ψυχὴ τῆς Γραμματείας τῆς Μεγάλης Πανορθοδόξου Συνόδου καὶ τῶν Πανορθοδόξων Προσυνοδικῶν Διασκέψεων· ἢ εἰς τὰς θαυμασίας καὶ ἄριστα ἐξωπλισμένας καὶ ὀργανωμένας ἐγκαταστάσεις τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου ἀδελφικῆ συμβίωσις τῶν μετεχόντων ἐν γνησίᾳ οἰκογενειακῇ ἀτμοσφαιρῇ ἢ καθημερινῇ—πρωϊνῇ καὶ ἑσπερινῇ—συμμετοχῇ των εἰς τὰς ὀρθοδόξους λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ Ἱ. Ναῶ τοῦ Ὁρθοδόξου Κέντρου—

ἦταν ἡ ἐπίγειος πορεία τοῦ μακαριστοῦ Νικοδήμου. Μετὰ πέντε ἡμέρας οἱ συγγενεῖς του καὶ συνεκτελεσται τῆς διαθήκης ἔστειλαν ἐπιστολὴν στὸν ἡγούμενον Σωφρόνιο μὲ τὴν ὁποίαν τοῦ ἐγνώριζαν, ὅτι παρέλαβαν τὰ ἀποσταλέντα ἄμφω τοῦ ἀποβιώσαντος θεοῦ, ποὺ ἦσαν μία μίτρα, μία ποιμαντορικὴ ράβδος ἀργυρᾶ, δυὸ ἐγκόλπια, ἕνας σταυρὸς ἀργυροῦς, δυὸ πετραχήλια,

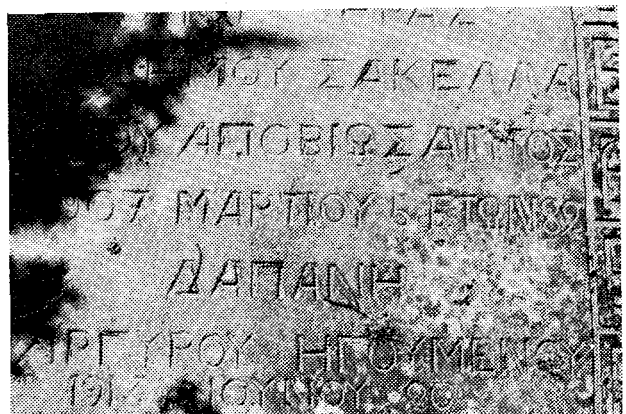
Ὁ τάφος τοῦ Ἱεράρχου. Ἐπάνω στὴν πλάκα γράφει: «Ἐνθάδε κεῖνται τὰ ὁσῆα τοῦ ἀοιδίμου ἐπισκόπου Θήρας Νικοδήμου Σακελλαριάδου ἀποβιώσαντος τῷ 1907 Μαρτίου 5, ἔτων 82. Δαπάνη Ἀργυροῦ ἡγουμένου 1913 Ἰουνίου 20.

τέσσερα στιχάρια, τρία ὠμοφόρια, τέσσερις σάκκοι κλπ.

Αὐτὸς μὲ ὀλίγα λόγια ὑπῆρξε ὁ Σακελλαριάδης Νικοδήμος. Μία ἀπὸ τὶς ἐλάχιστες πνευματικῆς φυσιγνωμίες τῶν χρόνων του. Δὲν χρειάζεται νὰ ἐπεκταθοῦμε ἄλλο. Ἐνα μόνον ἄς εὐχηθοῦμε. Ὁ Θεὸς νὰ χαρίξῃ στὴν Ἑλλαδικὴ Ἐκκλησία τέτοιες μορφές ἡρώων, ἀγωνιστῶν, ἀγίων.

Μόνον τότε διὰ πάντα ἐπίσκοπον, ὡς πιστεύομεν θὰ ἰσχύσῃ αὐτὸ καὶ διὰ τὸν Νικοδήμον, τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ θὰ ἐπαναλαμβάνῃ:

«Τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν ... ἐκκλησίας γράφον· Τάδε λέγει ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ὃς ἐγένετο νεκρὸς καὶ ἔζησεν... Οἶδα τὰ ἔργα σου καὶ τὸν κόπον καὶ τὴν ὑπομονὴν σου, καὶ ὅτι οὐ δύνῃ βαστάσαι κακούς καὶ ἐπιείρασας τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς (χριστιανούς) καὶ οὐκ εἰσὶν καὶ εἶδες αὐτοὺς ψευδεῖς, καὶ ὑπομονὴν ἔχεις καὶ ἐβάστασας διὰ τὸ ὄνομά μου καὶ οὐ κεκοπίακας...

οἶδά σου τὴν θλίψιν καὶ τὴν πτωχείαν, ἀλλὰ πλούσιος εἶ... γίνου πιστὸς ἄχρι θανάτου καὶ δώσω σοι τὸν στέφανον τῆς ζωῆς... Ὁ νικῶν οὕτως περιβαλλεῖται ἐν λευκοῖς καὶ οὐ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τῆς Βίβλου τῆς ζωῆς. Ὁ ἔχων οὖς ἀκουσάτω τί τὸ πνεῦμα λέγει ταῖς ἐκκλησίαις».

(Ἀποκάλυψις 2,1-3,5 κατ' ἐκλογίην).

(Τέλος)

ΘΕΟΦΙΛΟΣ Ν. ΚΟΥΛΟΥΡΙΩΤΗΣ

Β. Γυμνασιάρχης - Θεολόγος

πάντα ταῦτα συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ στεφθοῦν αἱ ἐργασίαι τοῦ Σεμιναρίου ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας.

Ὡς ὁμολόγησαν πάντες οἱ μετασχόντες τοῦ Σεμιναρίου μεταπτυχιακοὶ σπουδασταὶ του, ἡ συμμετοχή των εἰς αὐτὸ εἴτε ἀνεξωπύρησε τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὴν ὀρθόδοξον θεολογικὴν παράδοσιν, εἴτε ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς τοὺς θησαυροὺς τῆς ὀρθόδοξου πνευματικότητος καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐκτιμήσων τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Ὁρθόδοξον Κέντρον ὡς φωτεινὴν καὶ ἀκτινοβόλον ἐπαλξίν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς καθ' ὄλον Ὁρθοδοξίας, ὡς θαλερὸν φυτώριον γνησίου καὶ ἀληθοῦς οἰκουμενικοῦ πνεύματος καὶ ὡς ἐστὶν θεολογικὸ καὶ γενικωτέρου πνευματικὸ προβληματισμὸς. Εἰς τοῦτο συντελεῖ καὶ ἡ πλουσιωτάτη καὶ ἀριστα ὀργανωμένη Βιβλιοθήκη τοῦ Κέντρον.

Ἐκθεσις Ἑλληνικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Τύπου.

Ἡ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Γενικῆς Γραμματείας Τύπου καὶ Πληροφοριῶν ὀργάνωσις τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Ὁρθόδοξου Ἑλληνικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Τύπου, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται ἐκτενὴς λόγος εἰς τὸ ταυτάριθμον φύλλον τοῦ «Ἐφημερίου», ἐξέπληξε διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτον τῶν ἐκδιδόμενων ἐκκλησιαστικῶν ἐντύπων καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιδιωκομένων σκοπῶν.

Τὰ ἐντυπα ταῦτα εἴτε παρουσιάζουν τὴν θεολογικὴν σκέψιν καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἐπὶ μέρους Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, τῶν Ἱ. Μητροπόλεων καὶ τῶν Ἱ. Ἐνοριῶν, εἴτε ἐπιδιώκουν τὴν πραγμάτωσιν γενικῶν διαφωτιστικῶν σκοπῶν ποιμαντικοῦ καὶ οἰκοδομητικοῦ χαρακτήρος, εἴτε εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὴν προβολὴν ἐπὶ μέρους ἐιδικῶν ἐκφάνσεων τοῦ ἀνακαινιστικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας. Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἐνεποίησε τὸ γεγονός, ὅτι ἡ «Φωνὴ Κυρίου» κυκλοφορεῖ εἰς πλείονα τῶν 400.000 ἀντίτυπα.

Ἐνόχμεθα, ὅπως ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος Ἐκθεσις καταστή ἐν τῷ ἑλληνορθόδοξῳ χώρῳ θεσμός, ὅστις θὰ προετοιμάσῃ τὴν ὁδὸν τῆς ἐν τῷ μέλλοντι συνεργασίας καὶ τοῦ συντονισμοῦ τῶν ποικίλων ἐκκλησιαστικῶν ἐντύπων πρὸς καλυτέραν προβολὴν τῆς καθ' ὄλον Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῶν πολυαριθμῶν ἑλληνορθόδοξων Κοινοτήτων τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Φόρος τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης.

Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ γεγονός, ὅπερ συνέβη προσφάτως ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὸν νεότερον ἱ. ναὸν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου τῶν Θεσσαλονικέων, ὅστις ἀνιγνέθη διὰ τοῦ ἀκαταπαύητου ζήλου τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ. Παντελεήμονος.

Ὡς μᾶς ἐ πληροφορήσαν αἱ ἐφημερίδες τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ βούλγαρος ἐπίσκοπος Θεοφιλ. Στοβιαν κ. Ἀρσένιος, ὅστις ἱεροῦργησε προσφάτως ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ ναῷ, λαβὼν τὸ τιμητικῶς παραχωρηθὲν εἰς αὐτὸν προβάδισμα, εἶπεν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων,

καὶ τὰ ἐξῆς εἰς σχετικὴν ἀντιφώνησίν του εἰς προσφάτως τοῦ ἁγίου Θεσσαλονίκης, ἀπονεύμαντος εἰς αὐτὸν τὸ χρυσοῦν μετάλλιον τοῦ Νικολάου Καβάσιλα:

«Ἦλθον εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τῶν Θεσσαλονικέων, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Πατριαρχοῦ Βουλγαρίας κ. κ. Μαξίμου, ἵνα ἀποτίσω φόρον τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἱεραποστόλους ἁγίους Κυρίλλον καὶ Μεθόδιον ἕνεκα τῆς μεγάλης προσφορᾶς των πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν Ἔθνος καὶ τὸν λοιπὸν σλαβικὸν καὶ εὐρωπαϊκὸν κόσμον τῆς θρησκείας, τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν γραμμάτων καὶ τῆς γλώσσης. Πάντοτε εὐγνωμόνως θὰ ἐνθυμώμεθα τούτους καὶ ἰδιαίτερος τὴν Θεσσαλονικὴν».

Οἱ λόγοι οὗτοι εἶναι εὐστοχος ἀπάντησις εἰς τοὺς πλαστογράφους τῆς ἱστορίας, οἱ ὅποιοι ἀμφισβητοῦν τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν δύο μεγάλων φωτιστῶν τῶν Σλάβων καὶ σκαπανέων τοῦ καθ' ὄλον εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ «τριακοστὴ ἐβδομάς λειτουργικῶν μελετῶν» ἐν Παρισίοις.

Εἰς τὸ ἐν Παρισίοις Ἰνστιτούτον Ὁρθόδοξου Θεολογίας («Ἁγιος Σέργιος»), ὅπερ, ὡς γνωστὸν, ἀξιεπαίνως προβάλλει τὴν ὀρθόδοξον σκέψιν εἰς τὴν Δύσιν, ὀργανώθη ἀπὸ 28ης Ἰουνίου μέχρι 1ης Ἰουλίου ἐ.ξ. «ἡ τριακοστὴ ἐβδομάς λειτουργικῶν μελετῶν». Κατὰ τὴν ἐβδομάδα ταύτην διακεκριμένοι θεολόγοι πασῶν τῶν χριστιανικῶν ὁμολογιῶν ἠσχολήθησαν δι' εἰσηγήσεων καὶ διὰ συζητήσεων εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ σπουδαιωτάτου θέματος («Ἁγία Τριάς καὶ Λατρεία»).

Ὡς ἰδιαίτερος ἐτονίσθη ἐν τῷ συνεδίῳ τούτῳ, ἡ Ὁρθόδοξος Λατρεία διακρίνεται κατ' ἐξοχὴν διὰ τὸν τριαδολογικὸν τῆς χαρακτήρα. Διὰ τῆς Θ. Λειτουργίας, διὰ τῶν λοιπῶν Μυστηρίων καὶ διὰ τῶν διαφόρων λατρευτικῶν μορφῶν ὁ μὲν Θεός (ὡς Πατήρ) διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγιάζει τὴν Ἐκκλησίαν ἐνεργοποιῶν ἐν αὐτῇ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας, ἡ δὲ Ἐκκλησία κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐν ἁγίῳ Πνεύματι διὰ τοῦ Χριστοῦ, Ὅστις εἶναι ἡ κεφαλὴ τῆς, προσφέρει εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα τὴν λογικὴν τῆς λατρείαν ὡς εὐχαριστίαν, ὡς δοξολογίαν, ὡς ἐπίκλησιν, ὡς ἱκεσίαν κ.τ.τ.

Ἡ τριαδικὴ αὐτὴ δομὴ τῆς Ὁρθόδοξου Λατρείας ἐξηγεῖ διατὶ τὰ λειτουργικὰ κείμενα διαποτίζονται συνεχῶς καὶ ἀκαταπαύστως ὑπὸ ἐκφράσεων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζουν τὴν βιωματικὴν πίστιν τῶν Ὁρθόδοξων εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ἣτις πίστις ἀποκλείει οἰονδήποτε Θεολογικὸν Μοναρχιανισμὸν ἢ Χριστομμονισμὸν ἢ Πνευματομμονισμὸν.

«Ἐπιστροφὴ εἰς τὸν Θεόν».

Ὁρθῶς ἐπεσημάνθη, ὅτι ἐν τῷ ἐγκρίτῳ οἰκονομικῷ περιοδικῷ τοῦ Λονδίνου («The Economist»)

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο Σεβ. Μητροπολίτης Ζακύνθου κ. Παντελεήμων εξέπροσώπησε την 'Εκκλησία της Ελλάδος εις την θερινήν Διάσκεψιν τῆς Οικουμενικῆς 'Επιτροπῆς διὰ τὴν 'Εκκλησίαν καὶ τὴν Κοινωνίαν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Κοινότητα, ἡ ὁποία ἐπραγματοποιήθη εἰς Βρυξέλλας τὸ δεῦτερον δεκαπενθήμερον τοῦ 'Ιουνίου, με συμμετοχὴν ὄλων τῶν 'Εκκλησιῶν τῶν Χωρῶν - μελῶν τῆς Κοινότητος. Κύριον θέμα τῆς Διασκέψεως ἦτο ὁ ἀφοπλισμός, ἡ ὕφεσις καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἐτονίσθη τὸ χρέος ὄλων τῶν χριστιανικῶν 'Ομολογιῶν νὰ συμβάλλουν με κάθε τρόπον εἰς τὴν ἐπιτευξὴν αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν, τὰ ὁποία ἀποτελοῦν τὴν βασικὴν προϋπόθεσιν ὄχι μόνον διὰ τὴν πρόεσδον καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπεφασίσθη ἡ σύνταξις καὶ ἡ διάδοσις κοινῆς Διακηρύξεως ἐκ μέρους τῶν 'Εκκλησιῶν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία θὰ προβάλλῃ τὰς θέσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ τὸν ἀφοπλισμὸν καὶ τὴν εἰρήνην. Παρομοίαν Διακήρυξιν, ἣτις εἶχεν διεθνή ἀπὸψησιν, ἔκαμαν πρὸ μηνῶν καὶ οἱ 'Επίσκοποι τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς.

ΔΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΣΩΣΙΝ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΚΑΤΑΚΟΜΒΩΝ ΤΗΣ ΜΗΛΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Δ)ΝΣΗ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ -
ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Ταχ. Δ)νη: Πλ. Καρύτση 12

Πληροφορίες: Ν. Χαρκιολάκης

Τηλέφωνο: 3232.534

'Αθήνα, 30 Μαΐου 1983

'Αριθ. Πρωτ.

ΥΠ ΠΕ)ΔΑΒΜΜ)28689)473

ΠΡΟΣ: Τὴν Ἱερά Σύνοδο τῆς 'Εκκλησίας τῆς Ελλάδος,
Μεγάλῃ Διοικούσῃ Ἐπιτροπῇ Κατακομβῶν Μήλου.
'Ιω. Γενναδίου 14 — 'Αθήνα 115 21

Σὲ ἀπάντησιν τοῦ ἐγγράφου σας, με ἀριθ. πρωτ. 384)8. 3.1983 ποῦ μᾶς διαβιβάστηκε ἀπὸ τὸ Γραφεῖο τοῦ κ. Γεν. Γραμματέα, καὶ σχετικὰ με τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Κατακομβῶν τῆς Μήλου θέλομε νὰ σας πληροφορήσομε τὰ ἀκόλουθα:

1) Τὸ πρόβλημα τῆς διάσωσιν τῶν Παλαιοχριστιανικῶν Κατακομβῶν τῆς Μήλου ἔχει ἀπασχολήσει ἀπὸ χρόνια

ἐδημοσιεύθη προσφάτως ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπιστροφὴ εἰς τὸν Θεὸν» ἀνταποκρίσις ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀναζωπύρωσιν τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἐν Τσεχοσλοβακίᾳ. Ἐν τῇ ἀνταποκρίσει ταύτῃ, ἐκτὸς ἄλλων, λέγονται τὰ ἑξῆς: «Ἀξιοσημείωτο εἶναι γιὰ τὸν ξένο παρατηρητὴ τὸ ἀσυνήθιστο φαινόμενο, σὲ σύγκρισιν με τὴ Δύσι, σὲ ἓνα ἀθεϊστικὸ κράτος καὶ τὴν πρωτεύουσα, τὴν Πράγα, νὰ γεμίζουσι οἱ ἐκκλησίες ὄχι μόνον τις Κυριακῆς, ἀλλὰ καὶ τις καθημερινῆς, καὶ μάλιστα ἀπὸ νέους, ποῦ ξανάρχισαν νὰ πηγαίνουσι συχνὰ στοὺς ναοὺς. Ἡ συμμετοχὴ στὰ μυστήρια εἶναι τόσο μεγάλη, ποῦ οἱ λίγοι καὶ ἡλικιωμένοι ἱερεῖς δὲν ἐπαρκοῦν καὶ ἐργάζονται ὑπεράνω θρωπα γιὰ νὰ ἀνταποκριθοῦν. Ἐνας ἱερεὺς στὸ κέντρο τῆς Πράγας δέχθηκε στὴν ἐξομολόγησιν 12.000 πιστοὺς καὶ 60.000 στὴ Θεία Κοινωνία...».

Τὰ σχόλια περικτεοῦν.

Ἐλλειψις ρεαλισμοῦ καὶ ὀξυδερκείας.

Τὰ ἐν τῇ προηγουμένη παρατηρήσει ἐπισημανθέντα καθιστοῦν φανερόν πόσῃ ἔλλειψιν ρεαλισμοῦ καὶ ὀξυδερκείας μαρτυροῦν τὰ ὑπὸ τῶν Σοβιετικῶν Ἡγετῶν Ἀντρόποφ καὶ Τσερνιένκο λεχθέντα προσφάτως ἐν τῇ συνόδῳ τῆς ὀλομελείας τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Σοβιετικοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος. Ὡς ἰδιαίτερος ἐτονίσθη ὑπὸ τοῦ δευτέρου, δέον νὰ ἐνταθῇ ἡ σοβιετικὴ ἰδεολογικὴ προπαγάνδα ἐν τῇ ΕΣΣΔ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν (με ἰδιαίτερη ἐμφασιν στοὺς νέους καὶ στοὺς θρησκευομένους). «Οἱ κομμουνιστῆς εἶναι ἄθεοι», προσέθεσε χαρακτηριστικῶς.

Αἱ δηλώσεις αὗται ἀφ' ἐνὸς παραγγορίζουσι τὴν ἀκατάβλητον ζωτικότητα τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐν πάσαις ταῖς κομμουνιστικαῖς χώραις ἀνθισθῆναι τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου αἴρουσι τὴν ψευδαίσθησιν, ὅτι ὁ σοβιετικὸς τύπος μαρξισμοῦ ἢ διαλεκτικὸς ὕλισμός εἶναι δυνατόν νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὴν Θρησκείαν.

την 'Υπηρεσία μας που για τόν σκοπό αυτόν συγκέντρωσε σειρά επιμέρους μελετών και εκθέσεων για την προστασία του μνημείου, όπως είναι:

1. Διαμόρφωση χώρου Κατακομβών Μήλου, Μελέτη ΟΜΜΤΕ, 'Αθήναι, Νοέμβριος 1971.
2. Διαμόρφωση χώρου Κατακομβών Μήλου, Μελέτη Ν. Τζοβενή, Πολιτικού Μηχανικού, και συνεργατών, 'Αθήναι, Δεκέμβριος 1972.
3. Γεωλογική - Γεωτεχνική αναγνώριση της περιοχής Κατακομβών της νήσου Μήλου, Β. 'Ανδρονόπουλου — Α. Τζιτζηρα, ΙΓΜΕ, 'Αθήναι, 1976.
4. Συμβολή της Τεχνικής Γεωλογίας στην Μελέτη του προβλήματος της διασώσεως των Κατακομβών της νήσου Μήλου, Κ. Ν. Γκαραγκούνη, 'Αθήναι, Δεκέμβριος 1979.
5. 'Εκθεση 'Επταμελούς 'Επιτροπής Καθηγητών ΕΜΠ για την διάσωση των Κατακομβών της νήσου Μήλου, 'Αθήναι, 13.6.1982.
6. Διάφορες μικρομελέτες στερεώσεως και διαμορφώσεως (Φάκελος 'Αρχείου 'Υπηρεσίας 'Αναστηλώσεως).

'Η κριτική αποτίμηση καθεμιάς των παραπάνω μελετών και εκθέσεων δέν κρίνεται αναγκαίο να παρουσιαστεί εδώ, όμως πρέπει να σημειωθεί ότι οι περισσότερες από αυτές αντιμετώπιζουν τα σύνθετα προβλήματα του μνημείου με διαφορετικά κάθε φορά κριτήρια και στα πλαίσια μεμονωμένων επιστημονικών τομέων με αποτέλεσμα οι προτάσεις τους να έχουν περιορισμένο χαρακτήρα και να μὴ είναι δυνατό να ληφθούν σαν βάση για την εφαρμογή σωστικών και αναστηλωτικών επεμβάσεων.

2) Για την συμπλήρωση και ολοκλήρωση των απαραίτητων μελετών και έρευνών, σε δεύτερη φάση, με φροντίδα της Διευθύνσεως 'Αναστηλώσεως Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων προγραμματίστηκε μία σειρά ενεργειών για την σύνταξη και εφαρμογή ενός σύνθετου Προγράμματος Μελετών και 'Ερευνών των προβλημάτων του μνημείου και της περιοχής του, που περιλαμβάνει διάφορους επιστημονικούς τομείς ('Αρχαιολογικό, 'Αρχιτεκτονικό, Τοπογραφικό, Γεωλογικό, 'Εδαφομηχανικό, Στατικό, Χημικό κ.λπ.), με τελικό στόχο την έπεξεργασία και διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων σωστικών και αναστηλωτικών επεμβάσεων (Μελέτη 'Εφαρμογής).

Στα πλαίσια των παραπάνω ενεργειών εκτελέστηκαν, από τόν 'Οκτώβριο του 1982 μέχρι τώρα, κατά σειρά τά ακόλουθα:

1. 'Αρχισαν έργασιές απομάκρυνσης των μάζων που είχαν ριφθεί πάνω από τις Κατακόμβες, κατά την κατασκευή του τελευταίου τμήματος του δρόμου από την Τραπεζή, και διευθέτησης του χώρου έτσι ώστε να εξασφαλίζεται τὸ μνημείο από την ανεξέλεγκτη ροή και κατείσδυση των όμβρίων. Οι εργασίες έγιναν, σύμφωνα με την Υ.Α.ΥΠΠΕ)ΑΝΑΣΤΗΛ)13275)432)3.6.1982, με την επίβλεψη τών κ.κ. Αϊάντα Βαζιργιαντζίκη, 'Αρχιτέκτονα Μηχ. και 'Ανδρονίκης Μιλτιάδου,

Πολιτικού Μηχ., της Διευθύνσεως 'Αναστηλώσεως Βυζ. και Μεταβυζ. Μνημείων και προβλέπεται να συνεχιστούν κατά τὸ τρέχον έτος.

2. Με ένεργειές μας πρὸς τὴν Διεύθυνση Προγραμματισμοῦ και Μελετών του ΥΠΠΕ εξασφαλίστηκε, από τὴν Δ)νση Δημοσίων 'Επενδύσεων του ΥΠΕΘΟΙΚ, ἡ μεταφορά τῆς πίστώσεως τῆς Μελέτης με ΚΑ 8119701 τῆς ΣΑΜ 8219 του ΥΠΕΘΟΙΚ στην πίστωση τῆς Μελέτης με ΚΑ 8214705 τῆς ΣΑΜ 014 του ΥΠΠΕ, με τὴν ἐπωνυμία «Μελέτη στερεώσεως Κατακομβών Μήλου», και με προϋπολογισμό 10.000.000 δρχ.
3. 'Υστερα από συνεννοήσεις μας με τὴν 'Επιτροπή Συντηρήσεως Μνημείων 'Ακροπόλεως και τὸ 'Ινστιτούτο Γεωλογικῶν και Μεταλλευτικῶν 'Ερευνῶν, πραγματοποιήθηκε αὐτοψία από τούς κ.κ. Νίκο Χαρκιολάκη, 'Αρχιτέκτονα Μηχ., 'Ανδρονίκη Μιλτιάδου, Πολιτικό Μηχ., τῆς Διευθύνσεως 'Αναστηλώσεως Βυζ. και Μεταβυζ. Μνημείων με τὴν συμμετοχή τών κ.κ. Διονύση Μονοκρούσου, Πολιτικού Μηχ., τῆς ΕΣΜΑ, και του 'Αλ. Τζιτζηρα, Γεωλόγου, του ΙΓΜΕ.

Σε συνέχεια τῆς αὐτοψίας αὐτῆς συντάχθηκε, από τούς παραπάνω μηχανικούς, Προκαταρκτική 'Εκθεση αὐτοψίας 'Αρ. 1 - 28.2.1983 που ἐπισημαίνει τις κύριες κατευθύνσεις του τομέα Γεωλογικῶν και Γεωτεχνικῶν Μελετών και 'Ερευνῶν.

4. 'Υστερα από σχετικές συνεννοήσεις μας, και τὴν γνωμοδότηση του Τεχνικού Συμβουλίου του ΥΠΠΕ, ἀνατέθηκε στο 'Ινστιτούτο Γεωλογικῶν και Μεταλλευτικῶν 'Ερευνῶν ἡ ἐκπόνηση τών Μελετών και 'Ερευνῶν του Γεωλογικού Τομέα, με ἐνδεικτικό προϋπολογισμό 1.200.000 δρχ. και προθεσμία παραδόσεως τὴν 15.8.1983.
5. Με ένεργειές μας πρὸς τὴν Διεύθυνση Οικονομικῶν 'Υποθέσεων του ΥΠΠΕ εξασφαλίστηκε ἡ προμήθεια ἔξι (6) αὐτογραφικῶν ὑδροθερμομέτρων και ἑνὸς (1) ψυχομέτρου τύπου ASSMANN για τὴν συνεχή μέτρηση τῆς θερμοκρασίας και σχετικῆς ὑγρασίας του χώρου τών Κατακομβῶν.
6. Πραγματοποιήθηκε αὐτοψία από τόν κ. Νίκο Χαρκιολάκη, 'Αρχιτέκτονα Μηχ. τῆς Δ)νσεῶς μας κατά τὴν ὁποία τοποθετήθηκαν πέντε (5) αὐτογραφικά ὑδροθερμομέτρα και δόθηκαν οδηγίες στον ἀρμόδιο φύλακα κ. 'Αντώνη Καβαλλιέρο για τὴν παρακολούθησή τους.
- 3) 'Εξ ἄλλου, ἔχουν προγραμματιστεῖ, και πρόκειται να ἐκτελεστοῦν μέσα στους ἐπόμενους μήνες, κατά σειρά τά ακόλουθα:

1. 'Ολοκληρώνεται ἡ συλλογή και ἐπεξεργασία τών στοιχείων για τὴν ἐπισημάνση τών κύριων κατευθύνσεων του Τομέα Φυσικοχημικῶν Μελετών και 'Ερευνῶν του Προγράμματος και του ὁποίου ἡ ἐκτέλεση προβλέπεται να ἀνατεθεῖ σε ὑπεύθυνο ἐρευνητικό φορέα.

2. Θα πραγματοποιηθοῦν, μέσα στους ἐρχόμενους θερινούς μήνες, ἐπιτόπιες αὐτοψίες τών παραπάνω Μηχανικῶν τῆς Δ)νσεῶς μας από κοινού με τοπογραφικό συνεργείο του Τμήματος Τοπογραφίσεων και Φωτομετρίας του

ΥΠΠΕ για την επαλήθευση και συμπλήρωση των υπάρχοντων Τοπογραφικών (Ιούνιο) και Αρχιτεκτονικών (Ιούλιο και Αύγουστο) άποτυπώσεων της περιοχής και του μνημείου.

3. Με βάση τα αποτελέσματα κ.λπ. στοιχεία των Γεωλογικών, Φυσικοχημικών, Τοπογραφικών, Αρχιτεκτονικών κ.λπ. Μελετών και Έρευνών του Προγράμματος θα συνταχθούν οι Μελέτες και Έρευνες του Γεωτεχνικού και Στατικού Τομέα, που προβλέπεται να εκπονηθούν από την Διεύθυνσή μας είτε να ανατεθούν σε υπεύθυνο έρευνητικό και μελετητικό φορέα.

4) Μέχρι το τέλος του τρέχοντος έτους προβλέπεται να είναι έτοιμη για δημοπράτηση και η Μελέτη Έφαρμογής έργων και μέτρων προστασίας και στερεώσεως της περιοχής και του μνημείου.

5) Από τα παραπάνω γίνεται, νομίζουμε, φανερό ότι για πρώτη ίσως φορά αντιμετώπιζονται υπεύθυνα, στην έκταση και το βάθος που απαιτούν ή πολυπλοκότητα και ή ιδιοτυπία τους, τα χωρίς αμφιβολία δύσκολα προβλήματα διάσωσης των Κατακομβών. Έτσι, θέλουμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι η Διεύθυνση Αναστήλωσεως Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων του ΥΠΠΕ θα είναι σύντομα σε θέση να παραδώσει, τόσο στους πολυάριθμους επισκέπτες και προσκυνητές όσο και στους κατοίκους της Μήλου, το σπουδαίο αυτό μνημείο της Παλαιохριστιανικής περιόδου.

Με έντολη Ύπουργού

Η Προϊσταμένη

της Δ)σης Αναστήλωσεως Βυζαντινών

και Μεταβυζαντινών Μνημείων

ΑΘ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Ο Μακαριώτατος Πατριάρχης Αντιοχείας κ. Ιγνάτιος Δ', κατά την πρόσφατον επίσκεψίν του εις Γαλλίαν είχε μακράν συνομιλίαν μετά του Προέδρου Μιττεράν και άλλων άνωτέρων πολιτικών της Γαλλίας.

Όσαύτως επεσκέφθη των Ρωμαιοκαθολικών Αρχιεπίσκοπον των Παρισίων και εξέφώνησε βαρυσήμαντον λόγον επί του θέματος: «Συνάντησις Καθολικισμού και Όρθοδοξίας».

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΣΕΡΒΙΑΣ

Κατά την Μεγάλην Έβδομάδα ο Πατριάρχης Γερμανός προσέτη του καθαγιασμού του Αγίου Μύρου εις τὸ Παρεκκλήσιον του Πατριαρχείου, συμφώνως πρὸς τὴν ἀκολουθουμένην ἐν τῷ Οἰκουμένικῳ Πατριαρχείῳ Τυπικῇ Διατάξει παρασκευῆς καὶ καθαγιασμοῦ τοῦ Αγίου Μύρου, διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Σερβικοῦ Πατριαρχείου.

Μετὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Σερβικοῦ Πατριαρχείου τὸ ἅγιον Μύρον καθηγήσθη ἐν τῷ Πατριαρχείῳ κατὰ τὰ

ἔτη: 1922, 1924, 1927 πατριαρχούντος Δημητρίου· 1931, πατριαρχούντος Βαρνάβα· 1940, πατριαρχούντος Γαβριήλ καὶ 1960, 1967 καὶ 1983 πατριαρχούντος Γερμανοῦ.

Μετὰ 20ετή ἐργασίαν ἐπερατώθη νέα μετάφρασις τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὴν σερβικὴν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου. Τὸ ἔργον τῆς μεταφράσεως ἐπετέλεσε εἰδικῶς συσταθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας Ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ τοὺς ἑλληνομαθεῖς Καθηγητὰς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Βελιγραδίου καὶ ἀπὸ ἄλλους εἰδικούς ἐπιστήμονας καὶ Καθηγητὰς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ καὶ ἄλλων μελῶν τῆς Διαρκoῦς Ἱεράς Συνόδου. Ἡ νέα μετάφρασις ἀναμένεται νὰ κυκλοφορήσῃ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1983.

Τὴν 30ὴν Μαΐου τρέχοντος ἔτους ὁ Ἐπίσκοπος τοῦ Βράνιε Δομεντιανός, ἐπιστρέφων εἰς τὴν ἔδραν του μετὰ τὴν ἐφετησινὴν σύνοδον τῆς Ἱεραρχίας, ἐτραυματίσθη βαρῦτατα εἰς τροχαῖον δυστύχημα, ὑποκύψας μετὰ διήμερον εἰς τὰ τραύματα.

Ἡ κηδεῖα τοῦ ἐκλιπόντος Ἱεράρχου ἐγένετο τὴν 4ην Ἰουνίου εἰς τὸν Καθεδρικὸν ναὸν τοῦ Βράνιε, ὅπου καὶ ἐνεταφιάσθη. Τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας προέστη ὁ Πατριάρχης Γερμανός συνιερουργούντων 6 Ἐπισκόπων καὶ πολλῶν ἄλλων κληρικῶν, παρουσίᾳ ἐκπροσώπων τῶν κρατικῶν ἀρχῶν τῆς Δημοκρατίας τῆς Σερβίας καὶ πλήθους πιστῶν τῆς περιοχῆς. Περὶ τοῦ κοιμηθέντος Ἱεράρχου κατὰ τὴν κηδεῖαν ὠμίλησεν ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Νύσσης Εἰρηναῖος. Ὁ ἐκλιπὼν Ἱεράρχης ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς ἀνασταθείσης ἐπισκοπῆς τοῦ Βράνιε.

Ὁ Δομεντιανός ἐγεννήθη τὸ 1911. Ὡς ἀπόφοιτος τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς τοῦ Καρλοβιίου καὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Βελιγραδίου, διετέλεσε Καθηγητῆς καὶ Σχολάρχης τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς τοῦ Βελιγραδίου. Ἐπίσκοπος τοῦ Βράνιε ἐξελέγη ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας τὸ 1978.

ΡΩΜΑΙΟΚΑΘΟΛΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἐν Σικάγῳ τῆς Ἀμερικῆς συνήλθεν ἡ ὀλομέλεια τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἱεραρχίας τῶν Η.Π.Α., ἥτις κατεδίκασεν ὡς ἀνήθικον καὶ ἀντιτιθεμένην εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ πᾶσαν παραγωγὴν ἢ χρῆσιν ἀτομικῶν ὄπλων.

—Οἱ 125 ἐπίσκοποι τῆς Γαλλίας, ἀφοῦ ἐτέλεσαν ἀρχιερατικὸν συλλείτουργον εἰς τὴν «NOTRE DAME» τῶν Παρισίων, ἠσχολήθησαν περὶ τὸ θέμα: «Μετάνοια καὶ Συμφιλίωσις ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας».

—«Ὁργανον συλλογικότητος καὶ δυνατὸν παράγοντα ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας» ἐχαρκτήρισεν ὁ Πάπας Παῦλος Β' τὴν Σύνοδον τῶν Ἐπισκόπων, ἥτις τὸν προσεχῆ Ὀκτώβριον θὰ συνέλθῃ ἐν Ρώμῃ.

—Ἡ ρωμαιοκαθολικὴ κορεάτισσα ἀδελφὴ Κιμ Σάγκ Σού, ἡλικίας 67 ἐτῶν, ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ν. Κορέας, διότι συνεπλήρωσε 25 ἔτη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν

τών χανσενικών εν τοίς διαφόροις λεπροκομείοις τής χώρας, εν τοίς όποίοις ένοσηλεύθησαν περισσότεροι των 250.000 χανσενικών.

— Η πολωνική κυβέρνησις έξέδωκε γραμματάσημα πρός τιμήν του Πάπα Ιωάννη - Παύλου του Β'. Ταύτα έγκλοφόρησαν την 16ην Ιουνίου, ήμέραν έναρξεως τής επισκέψεως αυτού εις Πολωνίαν.

— Η Ρωμαιοκαθολική Ίεραρχία τής Ισπανίας έξπέλυσε συλλογικήν έγκύκλιον εναντίον τής εγκαταστάσεως πυραύλων εις την Εύρώπην.

— Την 2αν Οκτωβρίου 1983 θα έορτασθή το Θεομητορικόν Ιωδηλαϊόν.

— Ανηγέλη επισήμως, ότι το προσεχές έτος ο Πάπας θα μεταβή εις Ινδίας, ένθα θα έχη έπαφάς με την Ιντίρα Γκάντι και μετά των πολιτικών και θερησκευτικών άρχών.

— Ο νέος ρωμαιοκαθολικός έπίσκοπος Σμύρνης όνομάζεται Γερμανός Μπερναντίνι.

λυβίων Σοχάς, 4) Εύαγγ. τής Θεοτόκου Καρύττης, 5) Κοιμ. τής Θεοτόκου Κυπαρισίου Ζάρακος, 6) Παμμ. Ταξιαρχών Λαγίου, 7) Προφ. Ήλία Λαμποκάμπου, 8) Άγ. Νικολάου Σουσιάνων,

καλοῦμεν τούς βουλομένους και έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης έν τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», υποβάλωσι τά άπαιτούμενα δικαιολογητικά διά την κατάληψιν των άνωτέρω κενών θέσεων.

Έν Σπάρτη τῇ 4ῃ Ιουλίου 1983,

† Ο Μονεμβασιός και Σπάρτης ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Σάμου και Ίκαρίας

ΠΡΑΞΙΣ Ύπ' άριθμ. 9

Περί τροποποιήσεως τής ύπ' άριθμ. 8 Πράξεως και των ύπ' άριθμ. 2, 13 άρθρων του Κανονισμού του Εύαγους Έκκλησιαστικού Ίδρύματος «ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΑΓΑΠΗΣ» τής Ίεράς Μητροπόλεως Σάμου και Ίκαρίας.

Ο

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΑΜΟΥ ΚΑΙ ΙΚΑΡΙΑΣ

ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α

Ίερά Μητρόπολις Καρπενησιού

Έχοντες ύπ' όψει τῷ ύπ' άριθ. 606)5.7.80 Προεδρικών Διάταγμα (ΦΕΚ 161)15.7.80) «Περί συστάσεως όργανικών θέσεων Διακόνων παρὰ τῇ Ίερά Μητροπόλει Καρπενησιού» και τὰς διατάξεις του ύπ' άριθ. 2)1969 Κανονισμού τής Ίεράς Συνόδου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος «Περί Ιερών Ναών, Ένοριών και Έφημεριών», καλοῦμεν τούς βουλομένους και έχοντας τά κανονικά και νόμιμα προσόντα, ίνα καταλάβωσι την κενήν διακονικήν θέσιν του Καθεδρικού Ναού τής Αγίας Τριάδος Καρπενησιού, όπως έντός μηνός από τής δημοσιεύσεως τής παρούσης εις τῷ περιοδικῷ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», υποβάλωσιν ήμίν σχετικήν αίτησιν μετά των άπαιτούμενων δικαιολογητικών διά τὰ περαιτέρω.

Έν Καρπενησίῳ τῇ 27ῃ Ιουνίου 1983,

† Ο Καρπενησιού ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Ίερά Μητρόπολις Μονεμβασιός και Σπάρτης

Έχοντες ύπ' όψει τὰς διατάξεις του άρθρου 38 παρ. 2 του Ν. 590)1977 «περί Καταστατικού Χάρτου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος» και των άρθρων 33-37 του ύπ' άρ. 2)1969 Κανονισμού τής Ίεράς Συνόδου «περί Ί. Ναών, Ένοριών και Έφημεριών», προκειμένου να πληρώσωμεν τὰς κενὰς οργανικὰς θέσεις τακτικών έφημεριών Ί. Ναών, 1) Κοιμήσεως Θεοτόκου Βαμβακούς, 2) Άγ. Άποστόλων Πέτρου και Παύλου Βασιλικής, 3) Άγ. Δημητρίου Κα-

Έχοντες ύπ' όψει την του Κυρίου ήμών Ίησού Χριστού έντολήν τής πρὸς τὸν πλησίον αγάπης, τὸ καθήκον τής διά κалών έργων συμπαραστάσεως τής Έκκλησίας πρὸς τούς καθ' ολονδήποτε τρόπον πάσχοντας αδελφούς ήμών, λαβόντες δὲ ύπ' όφιν τὰς παντοειδεις ανάγκας των χριστιανών τής καθ' ήμὰς Ίεράς Μητροπόλεως, ως και την έν πράξει παρατηρηθεϊσαν δυσκολίαν διά την εφαρμογήν των άρθρων 2, 13 του Κανονισμού του Έκκλησιαστικού Ίδρύματος «ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΑΓΑΠΗΣ» τής Ίεράς ήμών Μητροπόλεως Σάμου και Ίκαρίας, αναφερομένων εις την ίδρυσιν Παραρτημάτων του Ίδρύματος τούτου εις έκάστην ένορίαν, λόγω του μικρού και συνεχώς μειωμένου άριθμού των κατοίκων διαφόρων ένοριών, γεγονός τὸ όποϊον δυσχεραίνει αν μη και αποκλείει την σύστασιν άλλα και την άποδοτικήν λειτουργίαν τούτων Παραρτημάτων, ιδόντες δὲ και τὰς σχετικὰς διατάξεις τής παραγρ. 2 του άρθρου 1, τής παραγρ. 1 του άρθρου 29 του Νόμου 590)77, ως και τὸ άρθρον 20, παραγρ. 2 του ύπ' άριθμ. 1)1969 Κανονισμού «Περί Ίοργανισμού Διοικήσεως των Έκκλησιαστικών Σωμάτων και Ίοργάνων», έν συνδυασμῷ πρὸς τὸ άρθρον 67 του Νόμου 590)1977, αποφασίζομεν:

Τροποποιῦμεν την ύπ' άριθμ. 8 Πράξιν ήμών μόνον ως πρὸς τὸ σημείον ότι: «Παραρτήματα του Ίδρύματος τούτου δύνανται να ιδρύνονται παρ' έκάστη ένορία τής Ίεράς Μητροπόλεως», διά τής προσθήκης τής φράσεως «ή και εις ομάδας μικρών όμῶρων ένοριών επιθυμούντων την σχετικήν πρὸς τούτο συνεργασίαν».

Κατ' ακολουθίαν τροποποιῦνται αναλόγως και τὰ άρθρα 2 και 13 του Κανονισμού του Έκκλησιαστικού Ίδρύ-

ματος «ΔΙΑΚΟΝΙΑ ΑΓΑΠΗΣ» τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σάμου καὶ Ἱκαρίας.

Ἐν Σάμῳ τῇ 21ῃ Ἀπριλίου 1983,

† Ὁ Σάμου καὶ Ἱκαρίας ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΑΜΕΙΟΝ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΕΦΗΜΕΡΙΑΚΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Τ.Α.Κ.Ε.)

Ἀριθ. Πρωτ. 19641

Π Ρ Ο Κ Η Ρ Υ Ξ Η

1. Τὸ Ταμεῖον Ἀσφάλσεως Ὁρθοδόξου Ἐφημεριακοῦ Κλήρου Ἑλλάδος (ΤΑΚΕ), καλεῖ ὄσους ἐπιθυμοῦν καὶ ἔχουν τὰ νόμιμα προσόντα, ὅπως αὐτὰ ὀρίζονται εἰς τὰ ἄρθρα 6 ἕως καὶ 13 τοῦ ἀριθ. 5)1978 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (ΦΕΚ 48 Α'), νὰ ὑποβάλουν αἰτήσεις διὰ τὴν πλήρωση, χωρὶς διαγωνισμό, ἀλλὰ μὲ ἐπιλογή, δύο (2) θέσεων τοῦ Κλάδου ΣΕ1 Κλητῆρων, μὲ εἰσαγωγικὸ βαθμὸ 12ο.

2. Οἱ ὑποψήφιοι πρέπει:

- α. Νὰ εἶναι Ἑλληνες πολῖται καὶ Χριστιανοὶ Ὁρθόδοξοι καὶ νὰ ἔχουν τὸ προσῆκον δι' Ἐκκλησιαστικὸν ὑπάλ-
ληλον ἦθος (ἄρθρ. 8 καὶ 12 Κ.Ε.Υ.).
- β. Νὰ ἔχουν συμπληρώσει τὸ 21ο ἔτος τῆς ἡλικίας των καὶ νὰ μὴν ἔχουν ὑπερβῆ τὸ 40ῶ (ἄρθρ. 9 Κ.Ε.Υ.).
- γ. Οἱ ἄνδρες νὰ ἔχουν ἐκπληρώσει τὶς στρατιωτικὰς τοὺς ὑποχρεώσεις ἢ νὰ ἔχουν ἀπαλλαγῆ νόμιμα ἀπ' αὐτὰς καὶ νὰ μὴν εἶναι ἀνυπότακτοι ἢ νὰ μὴν ἔχουν καταδικασθεῖ διὰ λιποταξία μὲ τελεσίδικη ἀπόφαση (ἄρθρ. 10 Κ.Ε.Υ.).
- δ. Νὰ μὴν ὑπάρχει κώλυμα ἀπὸ ποινικὴ καταδίκη ἢ ὑποδικία ἢ ἀπαγόρευση ἢ δικαστικὴ ἀντίληψη (ἄρθρ. 11 Κ.Ε.Υ.).
- ε. Νὰ εἶναι ὑγιεῖς. Μποροῦν νὰ συμμετέχουν καὶ ἀνάπη-
ροὶ προστατευόμενοι τῶν Ν. 963)1979 καὶ 1000)1979 μὲ τὶς προϋποθέσεις ποὺ τάσσουν οἱ νόμοι αὐτοί.
- στ. Νὰ ἔχουν ἀπολυτήριον Δημοτικοῦ Σχολείου.

3. Αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ διορισθοῦν σ' αὐτὰς τὶς θέσεις, ὀφείλουν μέσα σὲ ἀποκλειστικὴ προθεσμία εἴκοσι ἡμερῶν ἀπὸ τὴν ἐπομένη τῆς δημοσεύσεως, δηλαδὴ μέχρι καὶ τὴν 21ῃν Αὐγούστου 1983, νὰ ὑποβάλουν ἢ νὰ ταχυδρομήσουν, ἐπὶ ἀποδείξει, στὸ ΤΑΚΕ (Σοφοκλέους 4, Ἀθήναι Τ.Τ. 121), αἴτηση - ὑπεύθυνη δήλωση, ποὺ θὰ περιλαμβάνει ὅλα τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ προκύπτει ὅτι ὁ ὑποψήφιος κατέχει τὰ προσόντα ποὺ ὀρίζονται ἀπὸ τὴν παρούσα Προκήρυξη. Ἀκόμη, πρέπει νὰ περιέχει ἂν εἰ ὑποψήφιοι ὑπη-
ρετοῦν στὸ Δημόσιον Τομέα, ὅπως αὐτὸς ἐννοεῖται μὲ τὴν

παρ. 6 τοῦ ἄρθρου 1 τοῦ Ν. 1256)1982 καὶ ἂν ἐφυγαν γιὰ ποιά αἰτία.

Ἡ αἴτηση - ὑπεύθυνη δήλωση θὰ συνοδεύεται μὲ τὰ ἐξῆς δικαιολογητικά:

— Πιστοποιητικὸ τοῦ οἰκείου Δημάρχου ἢ Προέδρου Κοι-
νότητος περὶ τῆς ἐγγραφῆς τοῦ ὑποψηφίου στὸ Μητρώο Ἀρρένων ἢ προκειμένου περὶ θηλέων στὸ Γενικὸ Μη-
τρώο. Ἀπὸ τὸ πιστοποιητικὸ αὐτὸ νὰ φαίνεται, ἀκόμη,
ἡ χρονολογία γεννήσεως τοῦ ὑποψηφίου, ὡς καὶ ὁ τρό-
πος καὶ χρόνος κτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς ἰθαγένειας.

— Ἀπολυτήριον Δημοτικοῦ Σχολείου.

— Βιογραφικὸ σημείωμα.

Περισσότερες πληροφορίες, καθὼς καὶ ἔντυπη αἴτηση -
ὑπεύθυνη δήλωση, παρέχονται ἀπὸ τὸ Τμήμα Προσωπικοῦ
τοῦ ΤΑΚΕ (Σοφοκλέους 4, 5ος ὄροφος, Τ.Τ. 121, τηλέ-
φωνο 3218.674 - 5) κατὰ τὶς ἐργάσιμες ἡμέρες καὶ ὥρες.

Ἀθήναι, 11 Ἰουλίου 1983

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου

† Ὁ Ἀθηνῶν ΣΕΡΑΦΕΙΜ

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ἀ τ ἔ σ η Β α σ ι λ ε ῖ ο υ, πρ. Μητροπολίτου Λή-
μνου, Βιογραφικὰ Σημειώματα τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ
Πόντῳ Μητροπολιτῶν, κατὰ τὸ ἔτος 1919 (Ἀνάτυπον ἐκ
τοῦ Περιοδικοῦ «ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΑΙ» 1981 - 1982,
Ἀθήναι 1982, σελ. 76.

Π α ν ο υ τ σ ο π ο ὐ λ ο υ Κ α σ σ ι α ν ῆ, Περ-
πατώντας στὸ φῶς, ἔκδοση Β', Ἀθήναι 1983, σελ. 160.

Γ ο ὄ β α λ η Δ α ν ι ῆ λ, Ἀρχιμ., Τὰ θαυμάσια
τῆς Δημιουργίας, Ἀθήναι 1983, σελ. 160.

Β α σ ι λ ε ι ᾶ δ η Π. Ν ι κ ο λ ᾶ ο υ, Γιὰ τὴν
ἐλευθερία, ἔκδοση Ἀδελφότης Θεολόγων «ΣΩΤΗΡ», Ἀ-
θήναι — Ὀκτώβριος 1982, σελ. 248.

Π α π α θ α ν α σ ο π ο ὐ λ ο υ Δ η μ., Γυμνασιάρ-
χου, Χρόνος καὶ Εὐθύνη, Μαρτυρίες ἱστορίας, Ἐκδόσεις
Τῆνος, Ἀθήναι, σελ. 224.

Λ ἔ κ κ ο υ Π. Ε ὕ α γ γ ἔ λ ο υ, Γυμνασιός,
φυσιολαγρία ἢ ἐκφυλισμός;», Ἀθήναι 1983, σελ. 48.

Τ ρ ε μ π ἔ λ α Ν. Π α ν., Ἀπὸ τὸ Πάθος τοῦ
Κυρίου, ἔκδοση Ἀδελφότης Θεολόγων «ΣΩΤΗΡ», Ἀθή-
ναι — Φεβρουάριος 1983, σελ. 156.

Σ τ α υ ρ ο π ο ὐ λ ο υ Γ. Χ ρ ι σ τ ο φ ὄ ρ ο υ,
Ἀρχιμ., Ποιμαντικὴ τῆς Μετανοίας, ἐκδόσεις Ἀποστολι-
κῆς Διακονίας, 1983, σελ. 248.

Δ ι α μ α ν τ ο π ο ὐ λ ο υ Κ. Λ ε ω ν ῖ δ ο υ,
Ναρκοτικὰ, ὁ Λευκὸς Θάνατος, ἐκδόσεις Ἀδελφότης Θεο-
λόγων «Ο ΣΩΤΗΡ», Ἀθήναι, σελ. 128.

ΜΙΑ ΧΡΗΣΙΜΟΣ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ τοῦ Ἐπισήμου Δελτίου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τῶν ἐτῶν 1923/4 - 1973,

Εἰς τὰ πλαίσια τῆς συντάξεως εὔρετηρίων τῶν περιοδικῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐξεδόθη εἰς 2 τόμους τὸ εὔρετήριον τῶν πρώτων πενήτηκοντα τῶν τῆς «Ἐκκλησίας», ἢ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, εἶναι τὸ ἐπίσημον δελτίον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Πρόκειται δι' ἓν εὔρετήριον ἀπολύτως χρηστικόν, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ πρῶτον μέρος ταξινομεῖ τὸ σύνολον τῶν πάσης μορφῆς δημοσιευμάτων τοῦ περιοδικοῦ καὶ εἰς τὸ δεύτερον εὔρετηριάζει κάθε τί. Τὸ πρῶτον μέρος περιλαμβάνει 27.133 λήμματα ταξινομημένα εἰς 17 πίνακας, μεταξύ τῶν ὁποίων περιλαμβάνονται πίνακες τῶν νόμων, πράξεων, ἐγγράφων κ.λπ. τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ τῶν ξένων κρατῶν, πίνακες πράξεων καὶ ἐγγράφων τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τῶν συνοδικῶν ὀργανισμῶν, τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν καὶ τῶν λοιπῶν Ἱ. Μητροπόλεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καθὼς καὶ τῶν διαφόρων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ὅπως καὶ τῶν ἑτεροδόξων. Εἰς ἰδίους πίνακας ταξινομοῦνται αἱ μελέται, αἱ προσφωνήσεις, οἱ λόγοι, αἱ περιστασιακὰ εὐχαί, τὸ θεῖον κήρυγμα, τὰ σημειώματα τῆς «Παρατηρήσεων Στήλης», ἢ κριτικῆ τοῦ βιβλίου, τὰ χρονικά κ.ἄ.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος δημοσιεύονται 38 εὔρετήρια μὲ τὰ ὁποῖα ἐπιχειρεῖται μιὰ ἐξονυχιστικὴ ταξινομήσις τῶν συντακτῶν καὶ τῶν περιεχομένων τῶν διαφορῶν ἐγγράφων, νόμων, ἐγκυκλίων, πράξεων τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καὶ τῶν διαφορῶν Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν συγγραφέων καὶ τῶν περιεχομένων τῶν μελετῶν, ἄρθρων, προσφωνήσεων, λόγων, βιβλιοκρισιῶν, παρατηρήσεων κ.λπ.

Τὸ ἔργον διατίθεται ἐν τῷ συνόλῳ του ἀντὶ 2.000 δραχμῶν ἐν τοῖς γραφείοις τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιοδικῶν (Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθήναι 140).

Γιὰ ἔτι ἀφορὰ στὸν «ΕΦΗΜΕΡΙΟ» πρέπει νὰ ἀπευθύνεσθε στὴ Διεύθυνση τοῦ Περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ», ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθήνα (140). Τηλ. 718.327.

« Ε Κ Κ Λ Η Σ Ι Α »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΛΛΑΔΟΣ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Μεσσηνίας ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

† Ὁ Μηθύμνης ΙΑΚΩΒΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

A) Ἐσωτερικοῦ : Δραχμαὶ 300 ἑτησίως.

B) Ἐξωτερικοῦ : Δολλάρια 20 ἑτησίως.

Τιμὴ ἐκάστου τεύχους μετὰ τοῦ «ΕΦΗΜΕΡΙΟΥ»

δρχ. 15.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, «Τιμωτέρα τῶν Χερουβεὶμ...».

Χρυσοστόμου (Γερασίμου) Ζαφείρη, Μητροπολίτου Περιστερίου, Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης (ἀναμνήσεις — βιώματα — δραματισμοί).

Ἀρχιμ. Ἰακώβου Παπαθανασίου - Γκίνη, Ἑλλάς: ὀφειλέτις τοῦ Παύλου.

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Καθρεπτιδῆ, «Ἄρσεν καὶ θῆλυ...» μὲ τὸ φῶς τῆς Γενέσεως.

Πρεσβ. Βασιλείου Ἐμμ. Βολουδάκη, Ἡ φανέρωσι τῆς ἱερωσύνης στὸν κόσμον.

Ὁ πρ. Πάφου κυρὸς Φώτιος (1911-1983) (†).

Γεωργίου Χρ. Εὐθυμίου, Βοηθοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς, Κωνσταντῖνος Βραχωρίτης — Κοσμάς ὁ Αἰτωλός.

Θεοφίλου Ν. Κουλουριώτη, Β. Γυμνασιάρχου, Ἐνας ἀφανὴς ἅγιος Ἱεράρχης: Νικόδημος Σακελλαριάδης, Μητροπολίτης Θήρας (1826-1907).

Παρατηρήσεων στήλη.

Ἐκκλησιαστικὰ Χρονικά.

Βιβλιοκρισίαι.

Νέα Βιβλία.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ Ἀθῆναι, Ἰακίου 1 — Τηλ. 721.0734

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ἰωάννης Μιχαήλ. Ἀναστασία 3, Ζωγράφου. Τηλ. 7787.978.